CEZAR PETRESCU

ARANCA, ȘTIMA LACURILOR

Coperta : *Teodor Şalar*

CEZAR PETRESCU

ARANCA, ŞTIMA LACURILOR

PROZĂ FANTASTICĂ

Postfaţă şi bibliografie
de ION MAXIM

EDITURA MINERVA
Bucureşti — 1973

Textele prezentului volum au fost selectate din edițiile: Cezar Petrescu, *Drumul cu plopi*, Editura pentru Literatură, 1961; *Aranca, știma lacurilor*, ediție definitivă, Editura Cugetarea, 1943; *Omul care și-a găsit umbra*, Editura Cartea Românească, 1928.

Omul nu mă simţise apropiindu-mă.

Era cu toată atenţia magnetizată în altă parte. Am ridicat ochii după privirea lui spre cer. Şi l-am înţeles îndată, respectîndu-i lacoma încordare care-i crispase obrazul palid-verzui şi-i aprinsese scînteieri fosforice în pupile.

Acolo, în adîncul înalt al văzduhului, cu albastrul glacial şi calm, se desfăşura o rapidă dramă a singurătăţilor. Mută şi îndeobşte fără spectatori.

Un şoim ager şi de nebunească neînfricare se încumetase să atace unul din acei vulturi uriaşi, care au inspirat dintotdeauna muritorilor de rînd un fel de religioasă admiraţie pentru zborul de superbi monarhi ai altitudinilor. Lupta se anunţa deznădăjduită şi inegală. Cu zvîcniri repezi de acrobat aerian, şoimul se înălţa căutînd loc vulnerabil de ochire. Cobora glonţ. Lovea repetat cu pliscul în creştet. Se clătina o clipă ameţit de învăluirea puternică a aripilor adverse, cînd vulturul vîslea spre el înfăşurîndu-l. Luneca din prinsoare, rotea o piruetă şi

revenea sprinten, ca un rețiar întărîtînd mînia greoaie și surprinsă a gladiatorului.

De jos, înțelegeam primejdia, tactica și de unde nu mai putea veni salvarea.

Atîta vreme cît șoimul se va păstra deasupra, stăpînea el inițiativa luptei. Cînd ostenit, va fi silit să descindă, îi vedeam pierzania. Vulturul căzînd asupra-i cu resortul neîndurat al ghearelor și cu toată greutatea, potopindu-l stîrv la pămînt. Întru acest sfîrșit, vulturul îl atrăgea încet, tot mai sus, spre domnia atotputerniciei lui, înălțîndu-se acolo unde aripile scurte și respirația nervoasă a șoimului n-aveau cum să reziste îndelung. Șoimul întețea loviturile de plisc și încerca să-i taie ascensiunea lentă dar sigură, care însemna pentru el, inevitabil, pieirea.

Cîteodată, în încleștare, făceau un singur ghem zburător și spasmodic.

Credeam că răpitoarea gigantă l-a capturat și-l sugrumă în căngile curbe, sfîșiindu-i pieptul și deșertîndu-i vinele.

Pe urmă se despărțeau. Însă nu era sfîrșitul.

Din smocul de pene și fulgi plutind în legănare leneșă, șoimul săgeta scurt, se răsucea într-un drăcesc *looping-the-loop* [1], lovea din flanc și se eschiva în zigzaguri ; iar vulturul, cu o scuturare abia mai nerăbdătoare de aripi, continua să urce afundul străveziu de cleștar, cu

---

[1] Aici, figură acrobatică în aviație : *dare peste cap, învîrtire completă* (engl.).

încetineala metodică şi calmă a victoriei dinainte ştiută.

Atunci, cu ochii obosiţi de lumină şi cu vinele gîtului amorţite, mi-am întors privirea îndărăt spre pămînt, la omul care nu mă simţise venind lîngă el.

Şi mi-am mărturisit în acelaşi moment că spectacolul de jos era cel puţin tot atît de pasionant ca acel din văzduhuri.

Omul participa fascinat la toate zvîcnelile luptei. Ochii lui fulgerau crunt, se aprindeau de bucurie şi se întunecau de teamă ; pumnii se încleştau cu unghiile înfipte în palmă ; dinţii scrîşneau, iar respiraţia, pe rînd, se îneca şi scăpa şuierătoare.

Am înţeles că şi el dorea cu tot sufletul biruinţa şoimului.

Tremura pentru dînsul şi ar fi aplaudat, ar fi urlat cuvinte de îmbărbătare şi chiote de aprobare, ca publicul matchurilor, frenetic şi redat barbariei primitive, de cîte ori „şampionul lui" cucereşte o parcelă din victoria decisivă.

Acum nu-mi mai puteam ridica ochii spre cer. Eram eu cel magnetizat — şi magnetizat de figura dureros torturată, în care citeam toate peripeţiile bătăliei aeriene, într-o identificare împinsă la paroxism.

Doamne ! îmi tresări deodată în amintire. Din ce ceaţă se lămurea ? Unde văzusem oare ochii aceştia, privirea aceasta teribilă, electri-

zată de fluidul războinic, asemeni acelei înfățișări înfricoșătoare a lui Alexandru cel Mare Macedoneanul, cînd încăleca pentru luptă, după cum îl zugrăvise odinioară bătrînul Plutarh? Cine era omul acesta? Cine erau necunoscuții aceștia; el și femeia din chilie, exilați în văgăunile munților, la trei poște de cea mai apropiată suflare omenească?

N-am avut însă răgaz să dau ascultare întrebărilor din nou revenite. Căci figura necunoscutului, după chinuitoarea contracție, deodată se destinse într-o eliberare și mîinile deșirate s-au întins spre cer, ca și cum ar fi voit să îmbrățișeze în recunoscător extaz, nemărginitul spațiilor. După elanul acesta și irupția triumfului din ochii de fosfor, am știut dinainte de partea cui se hotărîse izbînda.

Dacă am răsucit privirea spre cer, fu numai ca să mă încredințez într-adevăr cît de puțin mă înșelasem.

Vulturul cobora repede în diagonală, cu fîlfîiri ciunge de aripi, spre meterezele munților vineți. Șoimul îl fugărea de-aproape, strîngîndu-l în spirale scurte, lovindu-l înverșunat cu pliscul, smulgîndu-i fulgii și istovindu-și adversarul în sacadate și tot mai grăbite asalturi. Retragerea deveni capitulare desăvîrșită. Ghiceam panica victimei, după zborul dezordonat, mai încercînd cu o ultimă avîntare să se înalțe, și brusc, prăvălindu-se cu aripile strînse. Au dispărut amîndoi. Îi înghițiră văgăunile negre.

Duelul mai continua poate, undeva, nevăzut și crunt, într-o arenă neștiută de granit, pînă la agonia în spasmuri a pajurei rostogolită din superbia despotică a văzduhurilor și aruncată hoit pentru viermi, de acel temerar condotier către care mersese instinctiv toată simpatia noastră.

Cerul rămase gol, profund și impasibil.

Ideal cîmp de bătălie, întotdeauna pur, niciodată spurcat de putreziciunea cadavrelor.

Da. Cerul rămase nefiresc de gol, adînc și impasibil.

Abia în această tăcere pustie, cînd vraja fu ruptă și cînd ochii nu mai avură ce urmări în vidul albastru, omul se întoarse și mă văzu.

Nici o tresărire. Totul era din nou, în obrazul acela mort, pietrificat, nepătruns. Privirea coagulată. Trăsăturile de-o cadaverică neclintire. Buzele albe, uscate. Și omul întreg, ghemuit, cu mîinile descărnate crucificate pe piept, ca și cum l-ar fi zgribulit un frig iremediabil ori s-ar contracta să ocupe cît mai puțin, mai mizer și mai invizibil loc spațiului.

— Minunată lecție de atac aerian ! am vorbit într-o doară, ca să rostesc ceva și să risipesc stinghereala dintre noi. Un aviator oricît de încercat, un as chiar, ar fi avut ce învăța din acest spectacol. Unic exemplar de curaj și de agerime, șoimul !

Omul mă privi numai o clipă, cercetător. Cu o bănuială — mi s-a părut.

Dar a fost fără îndoială o părere și alt nimic.

Ochii căutau acum în altă parte. Poate în stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniță. Sau, poate, nici nu vedeau nimic. De astă-noapte, de cînd am poposit rătăcit aci, tîrîndu-mi piciorul scrîntit și instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuților cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu privește ca ceilalți oameni. Ochii trec absenți dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică.

Singura dată cînd lumea exterioară i-a trezit un interes — și încă pînă la chinuirea cea mai nebunească — a fost adineauri, în lupta care-a golit cerul. Nici nu-l recunoșteam pe cel de atunci, în acesta de acum. Nimic din convulsia trăsăturilor, din sclipetul focos al ochilor, din gestul extatic de liberare al celuilalt, nu supraviețuiau în acesta. În spectrul acesta.

Am mers alături. Eu șchiopătînd. El zgribulit. Toamna era tîrzie și rece. Soarele revărsa o lumină palidă, melancolică și epuizată de calorii. Sfîrșit de anotimp, cînd ultimele flori, cu ofilitele frunți înclinate pe piept, își fac rugăciunea de moarte.

Tăcerea acestor pustii și înalte locuri, prăvălare de stînci încremenite după un cataclism geologic, sărace în vegetație și fără suflare de vietate — ne înfășura grandioasă, dar apăsătoare. Era greu să admiți că undeva veacul con-

tinuă, cu tumultoasa rumoare a orașelor, cu trepidație sonoră de uzini, cu porturi în care-au ancorat pacheboturi fluturînd toate drapelele lumii, cu ediții de ziar strigate în toate idiomele noroadelor, cu revoluții și festivități, semafoare și stații de telegrafie fără fir, tripouri și hipodromuri, cu sute de catastrofe și splendide plaje, unde se soresc, în nisipul cald, răsfățații celor cinci continente și somnolează, în confortabile leagăne de trestie împletite, femei ostenite de a nu fi făcut niciodată nimic... Viziunea aceasta sincronică a fiecărei clipe din acest veac, spectacol în care se amestecă irizînd ca într-o oglindă cu mii de fațete, rasele și peisajele, voluptățile și suferințele, risipite într-o mie de mii de orașe, de golfuri, de șesuri, de podgorii, de fiorduri, de sate, de sanatorii și de cazinouri, de piețe și de coline fertile, de uzini, de șantiere, de mine, de școli, de laboratoare, de ferme, policlinici, spitale ; fugitivele aceste imagini diverse și totuși simultane, despărțite de zeci de mii de kilometri și totuși prezente ; conștiința aceasta a vastului furnicar planetar, care mi s-a părut întotdeauna una din cele mai miraculoase achiziții ale veacului, devenea deodată absurdă și ireală. Aici era numai o fortăreață de blocuri granitice, care zăvoreau intrarea și ieșirea spre veac.

Iar realitatea lumii de dincolo se înnegură ca niciodată îndoielnică.

Fără voie am strecurat o privire furişă spre culoarul strîmt pe unde străbătusem din această lume, acum atît de îndepărtată, încît îşi pierduse certitudinea fiinţei.

Mă temeam, parcă, să nu descopăr intrarea viclean astupată de-o stîncă, asemeni porţilor cu resort tainic, închise să mă reţină în captivitate eternă, ca în legendele cu peşteri de zmei, care mi-au înfricoşat copilăria. Netrebnică spaimă! Dovedind cît de repede se clătinase de ieri, lîngă aceşti oameni, cumpătul lucid care delimitează realul de ireal, posibilul de imposibil.

Calea era, fireşte, liberă. Nimic nu se schimbase. Nici o trapă nu jucase în încheieturi secrete. Captivii de aici nu erau încercuiţi cu ziduri materiale. Erau numai prizonierii cine ştie căror invizibile şi nesfărîmate cătuşe.

În prag ne-am oprit. Înăuntru se auzea femeia. Îndată tăcu. Ne simţise apropiindu-ne.

— Georges! chemă glasul mat.

— Mă scuzi un moment? îşi ceru iertare omul. Ia loc, te rog... îmi indică o bancă scobită în piatră.

Am gîngăvit nu ştiu ce întortocheată şi politicoasă mulţumită.

Erau nefireşti şi aceste exagerate formule convenţionale, în decorul de faţă turmentat şi ciclopic, între oamenii aceştia care din cine ştie ce tainică pricină evadaseră din civilizaţie, şi

conservau din ea, tocmai deșertăciunea reverențelor celor mai desuete.

O asemenea impresie de neliniștitor absurd m-a încercat numai acum cîțiva ani, cînd vizitam un azil de foști oameni : nebuni, maniaci și paranoici.

Se afla acolo o femeie a cărei frumusețe fusese celebră și acum își sfîșia cămașa, să se plimbe goală, zbîrcită, cu sînii vineți, pleoștiți și cu pletele sure despletite, urlînd animalic după gratii. Se afla și unul din cei mai inteligenți și mai subtili cărturari ai timpurilor, care răsturnase cîndva cu mintea-i scăpărătoare principii ce păreau indestructibile, pulverizate de logica lui de oțel și care acum, cinchit și hidos, scurma pămîntul cu unghiile și mînca țărînă cu pumnii plini. Dar între toți, mă înfiorase, cu deosebire, un pașnic grup de regi, de imperatori, papi și președinți de republică, discutînd între dînșii cu cea mai ceremonioasă gravitate și gratulîndu-se reciproc cu cele mai serenissime titluri protocolare.

Aceia nu mai păreau nebuni.

Odată acceptînd titlurile pe care și le atribuiau singuri, nimic din ideile, din întrebările și logica conversației lor cuminți nu suna mai nebunesc decît conclavul unor adevărați regi, imperatori, papi și președinți de republică, autentici, prin așa-zisa grație divină sau prin așa-zisa voință națională a popoarelor... Am fugit, fiindcă numai nebunia lor blîndă și inofensivă,

între atîția alți dementi furioși, izbutea să clatine contagios șubredul discernămînt între ceea ce este realitate și ce e nălucire, ceea ce este și ce ar putea fi. Lunecușul chema ispititor. Un singur pas, un nesimțit pas, o subțire despicătură în armătura cuminţeniei de om teafăr, și erai furat să accepți dulcea lor nebunie din atît de puțin nebunescul lor sobor. Întrucît regii, împărații, președinții de republică și toată suita lor, cu toate protocoalele și ceremoniile lor, erau mai teferi la minte decît nebunii ospiciilor? Atît doar, că nebunia celor din aziluri era inofensivă ; pe cînd sminteala celorlalți, cu ale lor fapte, alianțe, ambiții, războaie, o plăteau noroadele cu sînge și lacrimi și milioane de morți. Atunci, cînd am ieșit din ospiciu, mi se clătinase și mie cugetul, neștiind să mai fac deosebirea răspicată între real și ireal ; între nebunii dinlăuntru și cei din afară, de dincolo de ziduri, care încă mai și cîrmuiau lumea.

De aseară, de cînd căzusem între acești schimnici ai deșertului de piatră, retrăiam aceeași neîncredere în propria-mi luciditate și aceeași teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează brațele celui mai sigur de el înotător cînd, sub apa calmă și de amăgitoare inerție, simte o altă apă vie, frămîntată de curenți încropiți și reci, tîrîndu-l și absorbindu-l, în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc !

Mi se pare că v-am spus...

Mă rătăcisem de ceilalţi tovarăşi, abia înaintam tîrînd piciorul răsucit din încheietură. La ecoul altor paşi m-am oprit rezemat de un perete de piatră, să aştept. Singurătatea te îndeamnă, ca fiarele codrului, să pîndeşti la cel mai mic sunet, bănuitor. Se apropia, coborînd pridvorul. Oprindu-se şi iar pornind.

Omul vorbea şi gesticula singur !

Primul gînd, cînd auzisem paşii scrîşnind pe piatră, a fost că-mi va ieşi în cale vreun pădurar, vreun cioban, poate un dezertor, un fugar, un evadat scos de sub scutul legilor celor de departe, de la cîmpuri, unde există legi şi la fiecare pas veghează neînduraţii lor paznici.

Dar omul acesta vorbea singur !

Un pădurar, un cioban, un dezertor ori un proscris al legilor nu vorbesc singuri. Cîntă, pîndesc, tac sau hălăduiesc. Mi-am încordat auzul. Întîi n-am înţeles. Era atît de neaşteptat, nu ceea ce rostea, ci limba în care vorbea cu pustiul.

— *Sacré pays de malheur ! Sacré, sacré pays de malheur* [1]*!*

I-am răsărit brusc de după uşorul de stîncă.

Gestul duşman cu care blestema dezolarea acestui ţinut steril, căzu ca braţul unei fantoşe cu aţa ruptă. Omul amuţi cu ochii dilataţi în orbite. Dacă i-ar fi ieşit în cale o apocaliptică rep-

[1] Blestemat loc nenorocit ! Blestemat, blestemat loc nenorocit ! (fr.).

tilă antideluviană, încă n-ar fi încremenit în mai mare stupoare. Un instinctiv reflex de fereală, de retragere — mîna căutînd o armă de apărare, absentă. Ne-am măsurat reciproc, fără prietenie. Examenul ne-a descoperit însă deopotrivă de inofensivi.

Străbunul preistoric din noi, pitecantropul peşterilor, o clipă deşteptat şi gata de încăierare, aţipi iarăşi, făcînd loc drumeţilor paşnici care eram.

I-am poftit bună ziua. Şi, arătîndu-i piciorul invalid, l-am întrebat încotro se află cel mai apropiat adăpost omenesc, lămurind că locurile îmi sînt cu desăvîrşire străine. Bineînţeles, acestea toate, cum era firesc, în graiul băştinaş al acestui înalt ţinut carpatic, de unde au pornit cîndva spre şesuri, pe urma bourului din stema ţării, ceata descălicătorilor.

Omul privi şi ascultă inert. Tot aşa cum aş fi vorbit unui surd şi aş fi aşteptat răspunsul de la un mut. Am repetat întrebarea în limba în care îl auzisem blestemînd.

Aceasta era.

Din abia perceptibila tresărire îndată biruită, am văzut că, de astă dată, a înţeles. Dar răspunsul nu veni decît tîrziu, după o ezitare.

Politicos şi distant, în cel mai perfect idiom de pe *Boulevard des Italienes*, necunoscutul mă informa că locaş omenesc nu se află cale de trei poşte. Pînă acolo nici un drum : poteci doar,

călcate de fiarele codrilor. Munţi, văi şi iar munţi...

Am privit consternat piciorul dureros sprijinit în pămînt.

Îmi urmări privirea, îmi înţelese gîndul, dar nu dădu nici un semn. Atunci i-am observat întîia oară nefireasca împietrire din obrazul scheletic. Pielea verzuie pe oasele scofîlcite, privirea sleită, buzele uscate, de iască. Şi hainele ciudate ; vestonul uzat de piele, care fusese cîndva negru, încălţămintea inclasificabilă, între opincă şi sandală, pantaloni bufanţi, de călărie sau de uniformă militărească, din acea inuzabilă ţesătură mai tare ca pielea, şi în loc de ciorapi, obiele de pînză. Costum şi aspect de famelic vagabond : resturi eteroclite dintr-un pretenţios — mi s-a părut — echipament sportiv, cum se pot vedea la cerşetorii cartierelor mărginaşe de porturi, după o razie poliţienească de noapte. Dar capul descoperit, lăsînd liber în suflarea vîntului părul aproape alb, lipsa unui toiag şi a unei desage, indica îndestul că vagabondul sălăşluieşte undeva pe aproape, şi că nu e un trecător întîmplător. Era un localnic al acelor rătăcănii, ieşit de lîngă coliba ascunsă după cine ştie ce vecin umăr de munte.

Tăceam cu insistenţă, aşteptînd un cuvînt de ospitalitate.

Omul, ignorîndu-mi cu nepăsare voită prezenţa, se uită peste capul meu, spre cerul învăpăiat al amurgului. Acolo, cele din urmă rîndu-

nele întîrziate păreau că izbesc în bolta de cleștar trandafiriu, cu încăpățînarea viespilor cînd vor să treacă prin geam.

Nu mai aveam ce aștepta.

Nici nu știam cum să-mi hotărăsc purtarea față de un asemenea om. Aspectul dovedea ultima treaptă a declasării ; în schimb, glaciala politețe cu care mă alunga, dovedea o rafinată și impertinentă bună creștere, distonînd întru totul cu decrepitudinea vestimentară și cu sălbăticia rătăcăniilor stîncoase din juru-ne. Am ales, ceea ce socoteam o soluție malițioasă. Cu resemnare exagerată de martir, ca să provoc compasiunea, am schițat gestul unei hotărîri deznădăjduite și mi-am luat ziua bună, cerînd iertare că i-am tulburat liniștea unei atît de solitare plimbări.

Mi-a răspuns pe același ton.

Un martor invizibil ne-ar fi crezut într-adevăr clienții unui ospiciu, asistînd aici, în deșerticul decor granitic, cum ne întreceam în ascuțite încrucișări de amabilități distante, ca doi consumatori de pe terasa unei cafenele din mai sus-amintitul bulevard parizian : cerîndu-și scuze după ce au asaltat același unic scaun, la ceasul crepuscular de supraaglomerație, cînd cameloții strigă a patra ediție din *L'Intran, La Liberté* și *Paris-Soir*.

Am pornit fără grabă, cum se cuvine la drum lung, spre văgăunile unde îmi arătase cu mîna

întinsă direcţia pînă la cel mai apropiat adăpost, dincolo de munţi, de văi şi iar de piscuri.

Tîram, cu ipocrită şi exagerată suferinţă, piciorul.

Nădăjduiam să îmblînzesc, astfel, nepăsarea necunoscutului. Căci mai mult decît durerea, mă atrăgea îndărăt acum, enigma acestui străin. Îi simţeam privirea urmărindu-mă. Bănuiam şi lupta-i lăuntrică. Îmi spuneam că în orice caz, dacă nu-l înduioşează suferinţa unui seamăn, va înfrînge, pînă la sfîrşit mai tare, irezistibila ispită de a sporovăi cîteva ceasuri, poate cîteva zile, cu un providenţial mesager al lumii civilizate.

Nu-l cunoşteam încă. Îl judecam după mine.

Apelul din urmă întîrzia. Iar noaptea cobora repede.

Înainte de a mă depărta dincolo de zidul stîncilor, am întors ochii. Omul se afla neclintit. Stană de piatră între pietre. Nu-mi rămînea nici o speranţă. Se dovedea el mai tare. Nimic n-avea să-l mişte de acolo. Şi, de-a lungul spinării, mă strînse un fior, la gîndul nopţii ce mă aştepta într-un găvan de munte ; la gîndul drumului de a doua zi, căţărat pe povîrnişuri, fără o coajă de pîine, fără o călăuză, cu glezna săgetată de sîrme de foc.

— Afurisit individ ! cîinoasă inimă de piatră ! *Sacré pays de malheur !...*

Acum eu vorbeam şi gesticulam singur...

M-a întrerupt din bombănirile de unul singur, ajungîndu-mă din urmă, cînd nu-l mai așteptam. Gîfîia. Cu mîna descărnată își apăsa pieptul, se opri să-și adune respirația întretăiată, ca să poată vorbi.

Cedase — îmi mărturisi — unei porniri mai tari ca el. Omenește explicabilă și poate vrednică de laudă, dar, din punctul lui de vedere, absurdă... Totul îl obliga să mă lase să plec. Ba chiar să mă depărteze cît mai neîntîrziat. El nu se afla doar aici pentru a primi oaspeți... Se izgonise în acest singuratic refugiu, fiindcă întîmplări care nu mă pot interesa l-au îndemnat să rupă pentru totdeauna orice legătură cu lumea. De îndelungă vreme nimeni nu-l tulburase... Iar acum alerga singur după cel dintîi om, care îi violase nepoftit, retragerea. Își dă seama că va regreta amar mîine. Dar mă considera un gentilom, după puținele cuvinte schimbate adineauri. Îmi oferea, așadar, ospitalitatea cu o singură rugăminte. Să nu-l întreb nimic. Să nu iscodesc nimic. Cînd voi pleca să uit drumul pe unde am venit. Să-i uit existența. Nu era cine știe ce supraomenesc sacrificiu. Pentru lumea de unde veneam și la care aveam să mă întorc peste cîteva zile, existența lui de aici e de tot atît de infimă importanță, ca prezența unui vierme într-un măr. Pe cînd pentru el, lumea aceea !...

Nu-și isprăvi gîndul.

Poate nu găsea cuvîntul cel mai potrivit sau poate orice cuvînt omenesc îi părea prea neputincios și uzat. În întunecarea repede nu-i mai vedeam fața. Dar, din suspensia glasului surd, am putut să înțeleg că într-adevăr lumea aceea de unde se exilase însemna acum pentru dînsul ceva plin de groază și de oroare.

Cînd își reluă firul spuselor, cu aceeași voce egală, amorfă, dinadins lipsită de accente patetice, fu ca să adauge că, în dorința oarecum dezordonată, să-mi anunțe o hotărîre pentru el atît de bruscă, nu se rostise cum trebuia. A pomenit numai despre existența lui. Și voise să spună : *„Despre existența lor“*. A lui și a tovarășei sale, fiindcă se aflau doi.

Pe urmă tăcu.

Așteptă.

În înnoptarea albastră și densă, în zadar căutam să-i descifrez obrazul, pe care după glas, îl știam devastat. Îi simțeam numai ochii sfredelindu-mă întrebător.

I-am prins mîna inertă. Am scuturat-o bărbătește. I-am jurat să primesc legămîntul și să nu-l calc sub nici un cuvînt.

Mărturisesc că, în aceeași clipă, am și gîndit că-mi iau un legămînt ușor, de care mă va desface el singur. Se temea să nu-l întreb ? să nu-l iscodesc ? Dar n-aveam de ce să-l întreb. N-ar fi folosit aceasta decît să-l închid mai precaut și mai ostil, în crusta lui. Fiindcă știam din proprie experiență că nimic nu pecetluiește o con-

fesiune care e gata să expire pe buze, ca nerăbdarea imprudentă a copiilor cînd deschid florile înainte de vreme. În loc de miracolul violat cu de-a sila, aceşti copii — ca o pedeapsă a nerăbdării — descopăr mai întotdeauna, în interiorul pîngărit de degete, un biet pistil, crud şi inform ca o larvă.

O confesiune nu vine decît cînd i-a sunat ceasul.

Bărbierul regelui Midas, supus poate celor mai crunte cazne, n-ar fi mărturisit călăilor înfricoşătoarea taină că stăpînul său poartă urechi de măgar. A spus însă singur, cînd nu-l întreba nimeni şi tocmai fiindcă nu-l întrebase nimeni; a spus-o urechii scobită în pămînt, de unde au răsărit mai apoi trestiile cu a lor foşnet trădalnic.

Aşa judecasem. Iar împotriva aşteptării, această spovedanie întîrzia.

De aseară, nici omul, nici femeia, ferecaţi în ermetica lor taină, nu-mi serviseră decît întrebări şi răspunsuri vătuite în formule de politeţe. Îmi fu dat, astfel, să experimentez întîia oară cît de subtilă armă de disimulare poate însemna această perfectă politeţe. Înţelegeam, în sfîrşit, cum neamurile cele mai secrete ale lumii, noroadele Asiei, dezarmează îndeobşte violenţa cea mai provocatoare a cuceritorilor şi ispitirile lor cele mai viclene, răspunzînd cu aceeaşi egală, savantă şi complicată ceremonie, care lasă timp gîndului să rămînă mereu tăinuit şi

treaz, în defensivă. Hotărît, acești Robinsoni ai munților, oricine vor fi fost în cealaltă viață a lor — criminali, eroi, ori numai victime — nu erau plămădiți dintr-o humă de rînd. Oricum va fi fost taina care i-a adus aici — sublimă sau odioasă — știau să și-o apere cu armele lumii din care veniseră.

— Un masaj cu această decocțiune de ierburi, cred că va putea înlocui în lipsă, alt medicament... Elsa pretinde că e un leac suveran, scumpe domn.

M-am ridicat de pe banca de piatră, înclinîndu-mă cu respectuoasă recunoștință, necunoscutei.

Omul așeză, pe marginea lespezii, o ulcică de lut, din care se răsfirau aburi cu o aromă dulce-amăruie. Femeia lămuri, folosind în chipul cel mai firesc o autoritate severă și proteguitoare în același timp, de mult încercată și expertă infirmieră.

— O fricțiune de un sfert de oră. Apoi, cu restul lichidului, o compresă. Mîine, articulația va fi degajată, și poimîine, îndestul de... îndestul de...

— ...îndestul de restabilită ca să suporte un drum de trei poște ! M-am grăbit să trag concluzia, cu un surîs stupid, cînd am crezut că înțeleg sensul pauzei.

— Domnule, mă readuse femeia la realitatea cuviinței ce-i datoram, n-am voit să spun aceas-

ta. Ești oaspetele nostru, stimate domnule, dacă mizeria de aici poate oferi cuiva ceea ce se numește ospitalitate. Nu vei pleca, odată ce ai acceptat-o, decît atunci cînd vei fi cu desăvîrșire valid. Mi se pare că Georges a stabilit lucrul acesta îndestul de lămurit cu dumneata...

Am simțit că roșesc sub asprimea usturătoare a lecției.

Dacă omul mă primise acolo, călcîndu-și voința, cum mi-a mărturisit, femeia mă acceptase încă mai în silnicie. Cum nu contenea să mi-o arate mereu. Îmi oferise un medicament. Era singurul mijloc să se dezbare mai repede de prezența mea, fără să calce orînduielile bunei ospitalități. Atît și nimic mai mult.

Totuși, astăzi dimineață, cînd apăruse în haină mai îngrijită, cu părul de culoarea caldă a spicului, adunat mai strîns la ceafă și cu unghiile netezite, am crezut o clipă, după aceste semne de cochetărie feminine, că voi găsi o aliată cu voința șovăitoare. Dar încă o dată mă înșelasem.

Omul era numai rece, enigmatic și absent; concentrat în gîndurile care-l țintuiau veșnic aiurea. Femeia era de o autoritate poruncitoare și de o ostilitate inflexibilă, ca lama zbîrnîită de oțel. Nici de astă dată nu i-am putut suporta privirea cenușie și dură.

Vorbi, fără nici o prietenie:

— Am prescris nemișcarea, onorate oaspe, ca să nu obosești articulația. Dumneata n-ai ascultat. Ai plecat să ne cercetezi domeniul. Dacă

întreprinzi o anchetă pentru a controla mijloacele de evaziune de aici, te previn că te ostenești de prisos. Nici nu intră cine vrea ; nici nu rămîne cine vrea, scumpul meu domn. Și nici nu pleacă cine vrea și cînd vrea.

— N-am vrut să evadez, doamnă ! am cercat să întorc dojana în glumă. M-am predat ; *kaput !* Și nu plec decît atunci cînd voi primi ordinul de eliberare.

Privirea femeii îmi răspunse în locul vorbelor, dreaptă și rece, ca o lance. Ea nu accepta tonul acesta.

De aceea am explicat adevărata pricină părăsind definitiv intențiile glumețe :

— M-am depărtat numai cîțiva pași... Pe urmă, am întîrziat. Reținut de un spectacol rar pentru mine care vin de la cîmp și de la prozaicile noastre desfătări urbane. O luptă între un șoim și un vultur... Poate să confirme și... și... (nu găseam cuvîntul) și „domnul", că era un spectacol într-adevăr pasionant.

— Georges ! se întoarse femeia cît era de înaltă și superbă, încît vestmîntul simplu și sărac de ermită a munților, păru o mantie princiară. Te-am rugat a nu știu cîta oară, *mon ami*, să înceteze oroarea aceasta ! Sînt sigură că iar i-ai dat drumul lui *Vieux Charles.*

Ca să se convingă, făcu numai cîțiva pași, pînă la cușca înaltă, cu gratii subțiri, pe care n-o observasem, lipită în flancul chiliei de piatră.

Uşa era dată în lături ; cuşca goală.

Elsa îşi încrucişă braţele arămite de soare peste vesmîntul drapat :

— De ce te torturezi singur, Georges ? Numai de acest amuzament inutil şi crud, nu ai tu nevoie acum. Acum şi aici.

Admonestarea femeii era în aceeaşi vreme severă şi ocrotitoare.

O infirmieră tot aşa îşi mustră convalescentul recalcitrant...

Nepotrivită împerechere de oameni ! — mi-am spus. El, arăta lîngă femeie, încă mai subţire şi mai firav, cu nervii istoviţi într-o pasivă apatie, ca o zdreanţă umană distrusă de întîmplările care-l vor fi adus aici. Ea, orgolioasă, sumeţind fruntea înaltă, îl domina ca o neîmblînzită vietate, care nu ştie să se încovoaie deprimării şi e gata, pentru nefericirea lor, să provoace tot restul universului. L-am asemuit, în clipa aceasta scurtă, cu acele monstruoase împerecheri din subsolul regnului animal, păianjeni şi scorpioni, sau insecte ca *Mantis religiosa*, unde femela e mult mai arătoasă şi mai voinică, iar bărbatul mai firav la înfăţişare şi prea îndată stins de puteri. Şi mi-am amintit cu un soi de repulsie, că la aceste arahnide sau insecte, de obicei femela îşi devoră masculul, după încheierea festinului nupţial.

Omul înclinase fruntea ca un vinovat prins asupra faptului. Cu un fel de rîs bătrîn şi înfiorător, cum arată unele cranii hilare din traves-

tiurile de carnaval, care fac copiii să ţipe în convulsii de groază şi să se ascundă agăţîndu-se de poalele mamelor.

— Elsa!... Nu puteam să suport! încercă să invoace o scuză. Se zbătea în cuşcă şi scîncea. I-am dat drumul... Pentru el libertatea... cerul...

Femeia strînse din umeri:

— Libertatea... cerul!... Dar nici nu pretind altceva, *mon ami*, decît să-i dai odată pentru totdeauna drumul. Nu vreau să-l mai văd venind îndărăt!

Mi s-a părut că numai printr-o încordare de voinţă, prin acea armătură a cuviincioasei creşteri care interzice exploziile violente de mînie, femeia s-a abţinut să nu bată din piciorul cuprins în sandală şi înfăşurat în curele subţiri, cînd a poruncit: „Nu vreau!..."

— Nu-l chem eu! făcu bărbatul un gest obosit şi resignat, de neputinţă. Nu-l aduc eu. Vine singur. De cîte ori nu l-am alungat şi de cîte ori nu s-a întors singur?... O ştii prea bine, draga mea Elsa...

Pe urmă, întorcîndu-se către mine, cu glasul iarăşi amorf:

— Te rog, domnule, să scuzi această ridicolă dispută de menaj. E singura neînţelegere dintre mine şi Elsa...*Vieux Charles* e un şoim... Poate cel care lupta adineauri... L-am găsit pui, cu piciorul şi aripa ruptă, tîrîndu-se printre stînci. L-am vindecat şi l-am crescut. Vreau să-l alung şi se întoarce. E tot atît de fidel, pe cît

e de brav... poate că adineauri era el, poate era altul. Îi dau drumul. Lipsește o zi, două... Pe urmă se întoarce. Mă simt în drept a crede că nu revine decît după ce a săvîrșit o ispravă de ale lui... Elsa socoate că e o cruzime. Eu îl absolv. Înțeleg cu totul altfel. Își îndeplinește misiunea lui de șoim. Atacă... Desfide primejdia... Nici dumneata, nici Elsa nu puteți înțelege.

— Eu înțeleg perfect ! Am protestat energic, apăsînd pe cuvinte, fiindcă un gînd, o bănuială, deocamdată nemotivată, mijise încă de aseară în dosul frunții. Înțeleg, căci am zburat și eu cîndva.

Amîndoi întoarseră ochii, în același timp și în aceeași încruntare de sprîncene.

Eu am continuat cu nevinovăție, prefăcîndu-mă că n-am surprins nimic din tresărirea lor, repede stinsă.

— E o poveste acum îndestul de veche. În timpul războiului, pe front... Cîteva zboruri, cîteva atacuri, un *Taube* doborît. Peripeții despre care nimeni astăzi nu-și mai amintește... Dar înțelegeți că, după aceasta, sînt și eu în măsură să cunosc ceva din voluptatea unei asemenea lupte în văzduhuri. Mărturisesc, adineauri, am participat cu aceste suveniruri de fost aviator rezervist, la victoria șoimului, despre care am înțeles că se numește *Vieux Charles*. Acum, judecînd mai rece, găsesc însă că exagerăm, cînd atribuim animalelor și păsărilor în luptă, un sentiment, o premeditare și un cuget, identic cu ale

noastre, omeneşti. Mobilul actelor noastre — hai, să le zicem eroice ! — e întotdeauna ceva mai nobil. Datoria, gloria, jertfa de sine !... Totul la ele se reduce însă la cruzime şi la instinct. Adeseori e numai o ferocitate inutilă. Simpla exercitare a puterii care se cere cheltuită. Ceea ce numim noi curaj, e la ele, în fond, un simplu şi stupid instinct de distrucţie. Între admirabil şi odios, nu rămîne decît o nuanţă. Depinde de timp şi de mobil. Ucideai pe front — decoraţie şi citaţie pe corp de armată ! Ucizi acum, curtea cu juri şi oprobiul public !...

— Este ceva adevărat în tot ce spui d-ta... recunoscu femeia milostivindu-mă întîia dată cu o privire indulgentă.

Omul ascultase, însă, indiferent.

În ochii coagulaţi, străpungînd marea şi iremediabila osteneală, am crezut că citesc o compătimire plictisită. Tot aşa cum ascultă un savant, invitat într-un salon monden, inepţiile unei femeiuşte care vrea să epateze maestrul cu rudimentele sale de cunoştinţi pigulite dintr-un manual de iniţiere. Îl scîrbiseră desigur într-atît opiniile mele, încît ne întoarse spatele şi merse cu paşii lui zgribuliţi spre o lespede mai depărtată, unde se aşeză, cu obrajii scofîlciţi în pumni şi cu coatele sprijinite pe genunchi.

Femeia întîrzie o clipă. M-am simţit jignit de privirea rece cu care mă drămăluia, ca pe un obiect neînsufleţit şi de o atît de mizeră importanţă ! Gura senzuală şi umedă, care, îm-

preună cu părul de culoarea caldă a aurului, alcătuia singurul semn de feminitate în această făptură tranșantă și orgolioasă, strînse buzele devenite deodată subțiri și acide, într-o schimă de dispreț, menită să pună din nou distanța interastrală dintre noi. Absurd, ca o revanșă, am vrut să-mi imaginez gura aceasta rugînd, implorînd sau mușcînd într-un suspin de voluptate, ca și cum închipuirea-mi răzbunătoare ar putea s-o umilească și s-o coboare de pe soclul arogant. Dar imaginea refuză să se precizeze. N-o îngăduia nimic din înfățișarea-i atît de austeră și mîndră, care îi prefăcuse chiar vesmîntul sărăcăcios în mantie princiară.

Pasiunea unei asemenea femei — am gîndit — trebuie să devasteze total, ca acele nefaste și teribile forțe ale naturii care nu lasă în urmă decît un peisaj calcinat și pentru totdeauna sterp.

Îmi trecu pe dinainte, în foșnetul hainei albastre. Voiam să văd și această haină, așa cum era într-adevăr ; un dreptunghiu de pînză decolorată, abia prinsă în cîteva împunsături de ac și susținută cu un biet șnur încins peste șolduri — și, totuși, vesmîntul păstra prestigiul de somptuoasă mantie.

Mă simțeam ridicol și vrednic de milă, lîngă ulcica de lut, din care nu mai fumega acum aburul răcit.

Cine sînt ? mă tortura din nou întrebarea. Ce a însemnat oare solidaritatea aceasta a bărba-

tului, cu isprăvile aeriene ale puiului de șoim și ce a însemnat antipatia femeii pentru acest corsar al văzduhului ?

Am ridicat ochii. Ne-am văzut tustrei, în vasta singurătate a stîncilor, izolați în trei lumi deosebite și poate — nu poate, sigur — ostile.

El, cu obrajii în pumni, uitîndu-se neclintit în piatra stearpă. Ea, cu spatele rezemat de ușorul chiliei, cu brațele încrucișate, învăluindu-l într-o privire teribilă și dulce : plină de iritare și de proteguitoare compătimire. Iar eu, străinul nepoftit, martorul incomod și stupid, al unei drame care mă depășea.

Căci, de aceasta, nu mai aveam nici o îndoială. Întrebarea de aseară și chiar de adineauri — cine sînt ? — își pierduse însemnătatea. Nu cine sînt interesa, ci, neînțeles și absurd, îmi părea că există ceva atît de puternic, încît să-i rețină printr-o cumplită eroare, înlănțuiți într-același destin comun. Oricine vor fi fiind și orice taină ispășesc aici, cert este că nu se află legați prin nimic idilic. Sub pojghița ghețoasă a strictei politeți dintre acești oameni, îmbrăcați în zdrențe și binevoind a nu se coborî pînă la familiaritatea unei tutuiri, străbătea o animozitate mai neîmpăcată ca aceea care împinge brutal, amanții sau soții de la periferia umanității, să-și vitrioleze obrazul și să se încaiere de chică, să-și strivească oasele, ca eroii atîtor procese de la curtea cu juri.

Dacă se iubeau cumva (şi privirea femeii, indulgentă şi aspră în aceeaşi vreme, dovedea în felul ei pasiune orgolioasă şi de o demoniacă voinţă), dacă se iubeau, viaţa lor o plătea crunt. Erau două lumi adverse, pîndindu-se, pipăindu-se ; două elemente iritate ale naturii care s-au căutat prin contrast, s-au întîlnit spre nefericire şi vor sfîrşi prin exterminare.

Îmbrăţişările lor, mi le-am închipuit ucigaşe şi amare, voluptatea lor acră, cu dezmierdări care se prefac în scrîşnet omucid.

Din aceste meditaţii m-a deşteptat un fîlfîit mătăsos de aripi. Cu precizia unui minuscul avion aterizînd, şoimul coborî pe acoperişul cuştii.

Şi îndată răsuci în căutarea stăpînului capul vioi, pliscul curb şi ochii rotunzi ca bilele de onix. Penele pieptului erau stropite de sînge. Ghearele încă ude. Vivacitatea plină de neastîmpăr a privirii era într-adevăr a unui victorios în care nu s-au potolit frigurile luptei. El singur aducea aici nu ştiu ce înfăţişare de francheţă şi de bravură, de fără de grijă şi puritate, cum stătea firesc în aceste înalte şi limpezi locuri. Ceilalţi, noi ?...

Vieux Charles ! mi-am cerut în clipa aceasta iertare mută, pentru rechizitoriul în care eu, nevrednicul om al cîmpurilor, trîndav şi laş în existenţa-mi de larvă, găsisem drept să te osîndesc! Cine ar rezista oare acelui efluviu de energie nervoasă, ochilor ce nu cunosc înfricarea,

agerei răsucituri de privire inspectînd fortăreaţa noastră de piatră, fidelităţii atît de simple, cu care te-ai întors din libera vastitate a spaţiilor ?

Femeia păşi şi trînti uşa cuştii, cu vuiet sec. Şoimul îşi zburli penele agresiv, cu aripile deschise de atac şi cu pliscul furios căscat.

Se înfruntară amîndoi străpungîndu-şi privirile într-o încordare îndeopotrivă de crudă. Cum se urau ! Ah ! cum se urau ! Şoimul tremura, gata să zvîcnească. Am vrut să strig : „Păzeşte ochii" — ştiind că acolo va lovi întîi. Dar n-a fost nevoie. Penele şoimului căzură treptat, aripile se strînseră, ochii ocoliră în altă parte ; iar pasărea cerului fu umilă şi mizerabilă, sub cealaltă privire, ca un pui rebegit de curcă. Femeia îl apucă de o aripă şi-l zvîrli cîrpă, departe. *Vieux Charles* se ghemui într-un ungher de piatră, cu mersul ciumpav şi grotesc, cum calcă stîngaci pe pămînt toate păsările înălţimilor.

Atunci mi-am adus aminte de om.

Văzuse şi nu se clintise. Îmi păru că rîde surd, cu rîsul acela, bătrîn şi inuman, care mă înfiorase.

E un nebun, un biet nebun ! — am hotărît, de astă dată, definitiv. Amîndoi sînt nişte nebuni şi nimic mai mult ! Aş face bine să-mi strîng cît mai repede catrafusele de aici, să-i las cu nebunia lor, cu şoimul acesta laş şi nevolnic, cu taina lor care va sfîrşi în una din dimineţile

acestea, încleştîndu-şi unghiile unul în gîtul celuilalt.

Tăcerea era de o măreţie solemnă. Cerul boltit de o străvezie cristalică. Totul înalt, calm şi impasibil ca eternitatea.

Numai viaţa omenească şi aici, ca oriunde, se zvîrcolea hidos ca o larvă tăiată, căutînd să-şi unească jumătăţile despărţite într-un dezgustător spasm.

Am trecut pe lîngă om, cu ulcica mea ridicolă de leacuri, să-mi fac undeva, la loc ferit, oblojelile atît de sever poruncite. Şoimul se trase la picioarele omului. Iar omul îl îndepărtă lovindu-l înciudat, cu rîsul lui bătrîn şi înfricoşător, cu glasul lui surd :

— Şi tu, netrebnicule ?... Aşadar, şi tu !...

Şoimul ridică ochi omeneşti şi trişti. Se apropie, neînţelegînd dizgraţia. Îmi părea că implora explicarea pentru vina pe care nu şi-o cunoştea. Cînd se tupila, umil, aproape, omul cu obrajii în pumni îl privea de deasupra un răstimp, ca pe o jivină curioasă şi vrednică de cea mai nemilostivă scîrbă, apoi îl rostogolea cu piciorul :

— Şi tu, netrebnicule ?... Haha ! Aşadar şi tu !...

Ah, ah ! rîsul acesta rău ca rîsul puşcăriaşilor cînd le-a intrat pe uşa temniţei, tovarăş nesperat, fostul lor aspru judecător, prăbuşit în aceeaşi egală infamie. Toţi de aici sînt nebuni. Şi pasărea e molipsită de nebunia lor, întorcîndu-se

de bunăvoie la tortură, în loc să-şi ia zborul pentru totdeauna, în cerul pretutindeni deschis.

Înfăşurîndu-mi improvizate pansamente din batistă şi din pînza cămăşii sfîşiată, nu mai doream acum să aflu nimic. Doream numai să scap cît mai repede de acolo, să-mi văd de drum, să revin la lumea aceea care mi se părea, din aceste văgăuni de munte, cu desăvîrşire inaccesibilă. Eram vindecat definitiv de „liniştea calmantă a naturii". Căci, oricît de jalnică şi de nevrednică socotisem vreodată viaţa ticăloaselor tîrguri, mi se părea acum paradisiacă faţă de iadul nefericitelor trei vietăţi din închisoarea lor cu vinete creneluri.

După ce-am sfîrşit să-mi înfăşor pansamentele, m-am căţărat pe o stîncă mai înaltă, însetat să văd zările la care mă voi întoarce mîine, poimîine, cît mai curînd.

Piscurile se etajau spre vale în amfiteatru. De pe vîrful acela pleşuv, se orînduiau în jos alţi munţi cu ale lor nepătrunse păduri, iar departe de tot, în negurile albăstrii, nu se vedeau, dar se ghiceau şesurile, cu şerpuiri sclipitoare de ape şi cu reconfortantele oraşe unde oamenii mulţimilor nu rămîn niciodată singuri.

Gîndul mi l-a rostit cu glas tare, omul răsărit lîngă mine, fără să-l simt. L-a rostit aproape cum l-aş fi vorbit eu :

— Aici vin să privesc spre viaţa celor de departe... Să privesc şi cîteodată s-o regret — ...

— Şi ce te opreşte să te întorci ? am replicat, aproape fără să-mi dau seama de imprudenţa întrebării cu care îmi călcam legămîntul.

Omul făcu un gest ostenit cu mîna. Şi, îndată, îşi strînse braţele zgribulite. Vorbi, ca să-mi schimbe firul gîndurilor şi să înlăture răspunsul la întrebare :

— E într-adevăr minunată priveliştea de aici ! Mă întreb cîteodată, ce fel de oameni sînt aceştia din ţara dumitale ?... Cum trăiesc ?... Ştii că pentru noi, orice ţară e un fel de Franţă mai prost întreţinută şi populată cu profesori de limbi bizare... Dar ceea ce iubesc mai mult să privesc e atunci cînd se ridică negurile, înainte de răsăritul soarelui. Atunci totul e acoperit ca de o zăpadă albă, peste care aurora pune o lumină trandafirie ca pe un peisaj polar, cu banchize şi ninsori eterne.

— Ştiu ! i-am luat vorba din gură. Tot aşa este priveliştea deasupra norilor, cînd te-ai înălţat cu avionul la două şi trei mii de metri... jos plouă, e posomorît şi umed ; deasupra, dai deodată în soare şi în senin veşnic, iar norii par, într-adevăr, dedesubt, o banchiză nesfîrşită, cu zăpezi nepîngărite de pas omenesc. Dumneata trebuie să le cunoşti acestea prea bine...

— De ce numaidecît să le cunosc ?

— Fiindcă sînt sigur că şi dumneata ai zburat ! am dat drumul îndrăzneţ bănuielii mele, devenită certitudine.

Omul rîse, cu rîsul acela bătrîn și insuportabil :

— Ce fel ai pronunțat cuvintele : ...„Sînt sigur că și dumneata ai zburat !“... Parcă m-ai accepta cu un fel de generozitate, în legiunea zburătorilor dumitale ! Unde sînt atîtea mii, mai meargă și nenorocitul acesta !... E o cursă pe care vrei să mi-o întinzi ? Crezi că așa, ai să-mi storci ceva și ai să-ți satisfaci curiozitatea care te roade de ieri ?...

Făcu o pauză.

Acum nu mai vorbea cu nepăsarea politicoasă și distantă de ieri. Glasul era rugător. S-ar fi spus că se teme de el și că apelează la generozitatea mea, să nu-l tîrîi unde se simte lunecînd fără scăpare.

— Te-am rugat — continuă — te-am rugat să nu întrebi nimic. Să nu iscodești nimic. M-am încrezut în cuvîntul dumitale.

— Dar nici nu întreb ! mă apărai cu aceeași siguranță cutezătoare, fiindcă simțeam cum vine spre noi ceasul confesiunii. Nu întreb ; sînt sigur ! Și, ca să dovedesc că n-am iscodit, și că toată convingerea mi s-a oferit singură, sînt gata oricînd să explic. Știu că ai zburat fiindcă cugeți și simți ca un zburător !

— Ta — ta — ta ! Interesant !... Cîrpa aceasta, un zburător ! făcu omul, arătîndu-și brațele descărnate și toată înfățișarea mizerabilă. Ești după cum văd, un jude-instructor foarte fantezist.

— Nu sînt jude-instructor, și nu sînt deloc fantezist ! am răspuns ofensat pentru această desconsiderație a calităților mele de inchizitor. Las la o parte episodul cu șoimul. Deși, atît numai, ar fi destul ca să îndreptățească o convingere !... Dumneata ai participat la lupta aeriană a șoimului cu vulturul, cum ar fi participat, irezistibil, orice pilot de pe un aparat de vînătoare. Dar există altceva încă mai sigur... Ieri seară, cînd am vorbit despre toamna înaintată, eu am spus o prostie. Că n-ar fi plecat încă lăstunii. Confundam. Dumneata m-ai corectat. Mi-ai amintit că lăstunii au plecat demult, de la finele verii, odată cu pitulicile, grangurii și privighetorile. Mi-ai dovedit că ceea ce eu crezusem că sînt lăstuni, erau rîndunelele care rămîn printre ultimele păsări călătoare... Și mi-ai amintit viteza zborului de la cincizeci de kilometri pe oră în sus. Mi-ai vorbit și despre alte păsări care zboară cu o sută cincizeci pe oră, inițiindu-mă în taine la care nu m-am gîndit niciodată : fiecare cît rezistă, cum caută să învingă diferite dificultăți de zbor și de osteneală... În sfîrșit, a fost singura chestiune care te-a însuflețit, fără să prinzi de veste. Tot timpul, și aseară, și astăzi, ai tăcut — în afară de atunci. Era nevoie să fiu jude-instructor — și încă fantezist — pentru a înțelege ? Explicația venea firească. Toate aceste observații la care ai fost constrîns în singurătatea unde te afli : viteza zborului, direcția și ordinea de migrațiune, în fine, toate amănun-

tele insesizabile pentru profani, indicau un ochi, un fel de a judeca și a simți, care trădau omul care a zburat. Am înțeles că prin aceasta, fără să vrei și fără să-ți dai seama, ți-ai satisfăcut o trebuință imperioasă de a reduce lumea ce te înconjoară la problemele care te preocupă, ori te-au preocupat cîndva, așa cum un matematic gîndește și simte aritmetic, reducînd frumusețea, problemele existenței, muzica, tot spectacolul lumii, la calculul celor patru operații. Asta e tot ! După cum vezi n-a fost nevoie să întreb. Nici să iscodesc... Concluzia s-a oferit singură. Aș fi curios să aflu cum m-ai putea dezminți ! am sfîrșit cu un surîs triumfător.

Omul tăcu, privind cu ochii coagulați în depărtările sinilii.

Toată figura reintrase în neclintirea de totdeauna, așa cum melcul se retrage în crustă. Degetele osoase răsuceau însă un fir destrămat al hainei. Numai acest neînsemnat amănunt mi-a fost îndestul ca să înțeleg neliniștea care fremăta sub atît de împietrita înfățișare.

— Poate că ai dreptate... încuviință într-un tîrziu.

— Mă mulțumesc și cu acest *poate*... Deși pentru un adevărat zburător, cuvîntul a fost șters din vocabular. Lindbergh n-a spus : *poate* voi sosi, *poate* voi traversa Atlanticul, *poate* voi ajunge la ora cutare !... A fixat ora și minutele cînd va sosi, și a sosit cu adevărat la ceasul fixat.

cu aproximaţie de zece minute... Cu zece minute mai devreme...

— Cine e acest Lindbergh ?

„Cum, nu ştii ?“ eram gata să întreb, scandalizat de atîta ignoranţă.

Pe urmă mi-am explicat că în pustiul de aici era firesc poate să nu fi aflat nimic despre numele şi fapta aviatorului american. Am reţinut însă amănuntul, spunîndu-mi că va servi pentru a fixa o dată. Vieţuitorii aceştia din pustietăţile de aici, rupseseră, aşadar, legătura cu lumea, în orice caz, mai mult de un an. Şi, admirîndu-mi aptitudinile de jude-instructor, în progres de la un ceas la altul, am răspuns recitînd cu placiditate, ca un aliniat din Larousse :

— Lindbergh e un tînăr american, de douăzeci şi ceva de ani, care a traversat vara trecută, Atlanticul... singur şi cu o pălărie de pai. Abia cîteva zile, după dispariţia lui Nungesser şi Coli. O ! A fost la Paris un moment care nu se poate uita niciodată. Toţi îl aşteptau, dar nimeni nu credea într-adevăr că va ajunge... Cu zece minute înainte de ceasul hotărît apare un avion. Aterizează ca la el acasă. Coboară un băieţandru înalt cît o prăjină, după ce scotoceşte în carlingă ceva — îşi căuta pălăria de pai. Şi se prezintă cu simplitate : „Eu... Lindbergh“. Lăcrimau oamenii pe stradă de emoţie, dar poate mai mult plîngeau parizienii pentru Nungesser.

Omul nu se clinti, cu bărbia prinsă în pumni, deasupra depărtărilor vaste, neliniștitor de goale și mute.

Vorbi tîrziu ca pentru el singur, cum îl surprinsesem vorbind ieri :

— Cineva a trecut Atlanticul !... Și n-a fost un francez ?... Nungesser a dispărut... Așadar trăia. N-a căzut în război...

— Nu ! am răspuns, deși nu mă întrebase (în aceeași vreme notam această dovadă de ignorare, care îndepărtă peste toate prevederile, data cînd omul se desprinsese de restul universului). Nungesser n-a căzut în război, dar a căzut tot așa de brav cum ar fi murit pe front, încercînd să dea Franței gloria celui dintîi zbor peste Atlantic... Dealtfel, bătălia aerului, se poate spune că n-a contenit. A schimbat numai de front. Dacă nu se dau lupte cu mitraliere, se dau pentru a cuceri distanțele. Lindbergh a trecut cel dintîi Atlanticul. După el Chamberlain. După Chamberlain alți aviatori, germani aceștia, au făcut drumul îndărăt, din Europa în America. Și alți americani au traversat Pacificul... Ar trebui să citez un întreg anuar al aviației mondiale, ca să enumăr toate recordurile, lupta aceasta într-adevăr eroică pentru a stăpîni văzduhul. E o cursă grandioasă... Ce importă deci un mort, doi, o sută și o mie de morți ? După ei rămîne fapta și după fapta lor, pentru amintirea oamenilor, legenda, ca după un Guynemer.

— *Hein ?...*

Omul se afla cu obrazul coborît de tot spre pămînt și cu ochii apăsați în podul palmelor.

Am crezut că n-a auzit. De aceea am repetat:

— ...ca după un Roland Garros sau după un Guynemer.

Omul ridică spre mine o față mai albă ca varul, cu ochii stinși, de orb. Și deodată obrazul se crispă în rîsul acela al său, neomenesc. Întrebă surd, cu o curiozitate sarcastică:

— Există o legendă Guynemer ?

— Dacă există o legendă Guynemer ? i-am smuls cuvintele de pe buze cu înfocare, fiindcă era numele celui mai pur și mai legendar dintre eroii văzduhului. Dar pe ce lume ai trăit domnule ? m-am indignat, ridicîndu-mă în picioare de pe blocul de piatră și gesticulînd înălțimilor. Te compătimesc, dacă nici nu i-ai auzit măcar numele ! Te compătimesc, dacă în existența aceasta absurdă și imposibilă de aici, nu cunoști și n-ai auzit nimic din viața unui supraom care a reabilitat și a înnobilat veacul... Omul acela care după toate victoriile, s-a ridicat, într-un sfîrșit de bătălie, atît de sus, încît nu s-a mai întors niciodată, ca și cum cerul ar fi voit să-l absoarbă, ca să-l cruțe de moartea pămîntenilor de rînd, în putreziciune și în hîzănie. În cărțile de citire din țara dumitale, domnule, copiii învață alături de legenda Jeanei d'Arc și sfîrșitul căpitanului Guynemer, invincibilul ; iar dumneata întrebi despre dînsul ca despre un biet fost pilot oarecare, ca mine sau

ca dumneata... Ca să înțelegi cine a fost Guynemer, gîndește numai la cucernicia fără precedent a mulțimei, îndeobște zgomotoasă și fără respect, pășind în vîrful picioarelor și vorbind în șoaptă, cînd dormea Guynemer, istovit după o bătălie în care culcase cîte două și trei avioane într-o singură zi. Gîndește la sfîrșitul acela misterios și plin de noblețe, cum nu l-ar fi imaginat nici o baladă : Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul. Nici sînge, nici așchii, nici cadavru carbonizat! Nici un mormînt. Om al cerului ; l-a luat cerul și nu l-a mai redat viermuielii pămîntești, ca să-l păstreze pur și intact, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor. Iar dumneata întrebi dacă există o legendă Guynemer ! Îi ofensezi memoria... Nu sînt francez ca dumneata, dar dacă aș fi, n-ai cuteza să-i pomenești numele cu ricanarea aceasta, să-l profanezi cu rînjetul acesta de ratat, de sperjur, de declasat, de mai știu eu cine ești și ce infamie te-a adus aici !...

M-am oprit, fiindcă așa, în picioare, cum mă aflam și cum ridicasem glasul în înfocarea acestei perorații, mă așezasem de bună seamă într-un punct de încrucișare a ecoului.

Glasul mi se întorcea amplificat de patru și de cinci ecouri, ca și cum ar fi strigat toți munții deodată deșteptați din tăcerea mormîntală și ar fi răcnit bietului om strivit de pe

stîncă toate blestemele țîșnite dintr-o sută de neîndurate guri.

Mă auzii și atît îmi fu destul, ca să-mi apar ridicol, odios și inutil de crud, cu acest sărman fost om.

Hotărît, nebunia lor era contagioasă.

După ce mi-am șters broboanele de pe frunte, m-am întors umil și pocăit, către necunoscut :

— Te rog să mă ierți !... Nu știu ce-am avut. Nu știu ce viperă m-a mușcat. Nu-mi dau seama cum am ajuns să pronunț cuvintele acestea atît de... așa de... în sfîrșit, ignominiile cu care am recompensat ca un netrebnic, o ospitalitate atît de... așa de...

Omul desprinse încet fruntea din palme și mă privi de jos în sus, cu ochii în care mă așteptasem să-i văd împroșcînd fosforice fulgere de mînie, dar care nu erau decît tot așa de coagulați ca întotdeauna.

Rîse cu rîsul său înfricoșător :

— În amintirea acestui Guynemer, te-am scuzat, domnule. Am înțeles că-ți aperi o legendă scumpă... Ce însemn eu, aici, o cîrpă umană, față de o legendă ? Ai toată dreptatea... recunosc că destinul i-a acordat toate favorurile acestui Guynemer... Să doboare în scurta-i viață, cincizeci de avioane inamice...

— De unde știi că a doborît exact cincizeci ? am întrebat repede, amintindu-mi sigur că eu n-am rostit cifra și surprins că omul meu spu-

nea exact, cum stătea scrisă în carnetul de zbor.

— Ah ! Am spus cincizeci ? Şi am ghicit ? se minună el cu o grabă care mi s-a părut nu ştiu de ce, suspectă. Am ghicit exact ? Rostisem doar o cifră la întîmplare... Să presupunem, totuşi, că această cifră e cea bună ; lucrul n-are nici o importanţă, deci, cum spuneam : să doboare cincizeci de avioane inamice, să moară tînăr, în plină glorie, să nu cunoască toată mizeria care te învăluie încetul cu încetul cu anii, să lase în urmă o admirabilă legendă, menţionată şi în manualele de şcoală alături de Jeana d'Arc, şi să-şi găsească pînă şi în creierul cel mai pustiu al munţilor, un apărător atît de înverşunat ca dumneata, — recunoaşte, te rog, domnule, că destinul n-a fost de fel ingrat cu acest Guynemer ! E drept, a plătit gloria şi legenda cu moartea. Dar moartea nu e un preţ prea scump. Dimpotrivă... Să ne imaginăm o clipă că supravieţuia. Atunci cine ştie dacă gloria i-ar fi rămas tot atît de intactă şi dacă legenda îi găsea tot atîtea virtuţi nepămîntene ! Viaţa nu cruţă pe nimeni ; dar mai cu seamă se înverşunează împoriva eroilor. Singura cuminţenie a eroilor e să ştie a muri la vreme. Imaginează-ţi o Jeană d'Arc, bătrînă şi surdă, imaginează-ţi un erou în papuci pe care îl înşeală nevasta şi care are procese cu vecinii... Pe un asemenea erou îl respinge legenda. Trivialul cotidianului îl coboară la nivelul comun.

Acestea toate pentru Guynemer al dumitale nu mai există. Să- fie sufletul ușor acolo unde se află și să mulțumească providenței că l-a păstrat intact pentru legendă...

— În orice caz, am spus cu un surîs de conciliere, dacă Guynemer are ceva de mulțumit providenței dumitale, nu-ți rămîne dator cu nimic. Îmi pare că nu împărtășești de fel entuziasmul meu și al unei lumi întregi, pentru destinul lui.

— Aici, unde mă aflu și cum mă aflu, nu pot să împărtășesc nici un fel de entuziasm pentru destinul lui Guynemer ! răspunse sec omul și se ridică.

Șoimul, care așteptase undeva, ascuns după vreo înălțime, veni în zbor lin spre noi, încercînd să aterizeze pe umărul omului, cum va fi fost deprins.

Necunoscutul îl respinse cu un gest dușmănos, iar pasărea se rostogoli în țărînă :

— Uite ce destin îl așteaptă pe oricare !... L-ai văzut acolo, sus ?... Numai bravură ; întruparea temerității... Și, pe urmă, l-ai văzut și dincoace, jos, cum nu poate înfrunta o privire ? Se tîrîie ca o orătanie vulgară de curte. Se milogește și te scîrbește... Cine-ți garantează oare, că alta ar fi fost soarta lui Guynemer al dumitale, dacă am presupune prin absurd, că nu s-ar fi volatilizat, cum vrea legenda atît de ciudat ; dar mai ales, atît de oportun, în aer ?

„Judeci după dumneata — am voit să spun. Fiindcă dumneata suporţi tirania unei femei, fiindcă expiezi aici cine ştie ce vină sau eroare necunoscută, îţi imaginezi drept consolare, că şi un Guynemer ar fi acceptat capitulările muritorilor de rînd".

Dar nu mi-am rostit gîndul.

Acum eram calm şi ruşinat încă de explozia de adineauri. Am făcut numai un gest vag, cu mîna.

Omul mă privi în faţă atît de rece, încît am întors ochii să nu-i văd rîsul atroce.

Vorbi :

— Ştiu ce-ai gîndit... Ai vrut să spui că judec după mine, fiindcă sînt aici unde mă aflu şi sînt aşa cum mă aflu. Aceasta ai vrut să spui. Ştiu, căci de unsprezece ani, de cînd n-am înainte decît o singură faţă omenească, am învăţat să citesc gîndul fără să-l mai aştept rostit. Dacă aceasta ai voit să-mi răspunzi, îţi declar că ai, poate, dreptate. Judec prin mine, fiindcă nimeni nu poate evada din el însuşi. Poate evada din lume ; dar pe el e osîndit să se poarte cu el...

— Nu prea înţeleg... am mărturisit. Însă găsesc excesiv să atribui lui Guynemer, un fel de a gîndi şi de a simţi confecţionat după chipul şi asemănarea dumitale. Sînt memorii care nu se cuvin profanate...

— Ce ştii, dumneata ?! strînse necunoscutul din umerii zgribuliţi şi rămase cu ochii opaci, privind dincolo de depărtări.

Se întoarse brusc. Îmi puse amîndouă mîinile pe umeri, cu o familiaritate neașteptată, și, fixîndu-mă întîia dată omenește în ochi, întrebă:

— Mărturisește drept, ce gîndești despre mine ?

— Nu-mi permit să gîndesc nimic ! am răspuns, ferindu-mi privirea, fiindcă întrebarea din ochi era încă mai dureroasă și mai insuportabilă, ca resignarea sleită dintotdeauna.

— Și mîine ?... Cînd ai să te întorci în lumea dumitale ?

— Cînd am să mă întorc în lumea mea, am să uit drumul care duce aici... Am să uit ce-am văzut, ce am vorbit, ce am gîndit... Tot. Tot. Cum se șterge un vis absurd, îndată ce ai deschis ochii la lumina reconfortantă a zilei. Am jurat doar...

Omul își trase mîinile de pe umerii mei, și mîinile căzură de-a lungul trupului, neînsuflețite. Se așeză din nou pe piatră, uitîndu-se spre ceața șesurilor.

Cu privirea pierdută în nevăzute depărtări, spre Occident, vorbi atît de încet încît trebui să mă aplec spre el, ca să aud :

— Cînd vreau să-mi amintesc lumea aceasta unde te întorci dumneata, nu-mi apare nici hangarul din care aparatul aștepta scos, înconjurat de mecanici... Nici chipul unui camarad. Nici o figură lămurită de cunoscut sau de rudă. Totul e șters. Toți nu mai au figură. Sînt o procesiune de umbre, care-și ascund fața în mîini.

Iar absurd de limpede și de viu, îmi apare numai un colț din *Bulevardul Haussmann* cu *Rue de Havre*. O vitrină cu bară de alamă, unde o singură dată m-am rezemat. Văd tramvaiele trecînd. Tramvaiul 15. Și autobuzele... autobuzul A K : gara Saint-Lazare — gara de Lyon ; A I : gara Saint-Lazare — Place Saint-Michel, A F : Grandes Carrières — gara Montparnasse... un domn citind ziarul pe platformă. Un licean, cu ghiozdanul sub pelerină, acățîndu-se din mers, o midinetă chicotind la brațul unui tînăr cu pardesiu cafeniu... Altă dată tabloul se întunecă. Plouă... În asfaltul ud se reflectează luminile. Roțile taxiurilor derapează. Domnul are umbrela șuruind de ploaie și midineta impermeabil ieftin, de la soldul galeriilor *Samaritaine* sau *Au bon marché*. Dar colțul e întotdeauna același. Îmi sună în urechi șușuitul roților cauciucate, glasurile omenești ; îmi barează orice altă priveliște în ochi, firmele zugrăvite, vitrina debitului de tabac. Nu m-am oprit acolo decît o singură dată, cîteva minute, cît un prieten a intrat să cumpere un pachet de țigări. Și, printr-un capriciu al amintirii, din tot Parisul, din tot ce am trăit, din tot ce se mai află acolo încă scump mie, n-am păstrat decît această imagine. Vreau s-o alung !... Vreau să chem alte momente care-mi sînt de o mie de ori dragi, figurile celor ai mei... O pîclă îmi acoperă totul, ca să apară numai această și această priveliște... Poate, fiindcă în clipa aceea, undeva mi se ho-

tăra scaria... Îmi amintesc că am tresărit fără motiv, cînd a apărut prietenul lîngă mine ca și cum m-ar fi atins un mesager al nevăzutului. Priveam spre *Rue Taitbout*, unde bulevardul sfîrșește...

— Sfîrșea ! am corectat. Acum e tăiat linie dreaptă pînă în bulevardul Montmartre.

— Posibil. Atîtea se vor fi schimbat de atunci !

După o pauză :

— N-am vrut să mai știu niciodată — nimic... Pentru mine viața cea din afară e suspendată de acum unsprezece ani... Ți-aș spune că uneori, cînd mă aflu aici, pe piatra aceasta, sondînd în deșert depărtările invizibile, mă întreb dacă Franța e astăzi regat, ori imperiu, sau a rămas tot republică ? Și dumneata, desigur, nu m-ai crede, cum nu mă crezi acum. Atît știu, fără să fi aflat de la nimeni. Că Franța a sfîrșit războiul victorioasă. De aceasta n-am nici o îndoială. Știu că altfel nu putea fi.

„E un mistificator — am gîndit — un mistificator neîndemînatic și de prost gust. Cum poate cineva în mijlocul Europei și în plin secolul al douăzecilea, cum se scrie în ziare — cum poate să nu cunoască dacă Franța e republică ori imperiu ? L-am crezut pe rînd, un criminal, un nefericit, mai apoi un nebun, dar e numai un mistificator de cea mai vulgară speță".

Omul rîse înăbușit cu mîinile încrucișate pe piept. Îmi ghicise și acest gînd :

— Aşa e că nu poţi crede în această imposibilă ignoranţă? Cum aş putea să te conving? Domnule, viaţa depăşeşte mai des decît se crede, fantasmagoriile imaginaţiei.

Pe urmă se ridică, se depărtă cîţiva paşi, se întoarse şi îşi luă locul, pe piatră :

— Ştii, dumneata, ce fac eu de un ceas?... De un ceas dau tîrcoale spovedaniei. Cred că şi dumneata ai înţeles, mă compătimeşti şi îţi surîzi cu satisfacţie, fiindcă vezi că ţi s-au împlinit previziunile. O ştiu aceasta şi mă umileşte. Aş vrea să tac — dar poţi cunoaşte dumneata ce înseamnă să taci de unsprezece ani? Ţi-o spune aceasta un fost om, care s-a crezut odată îndestul de tare ca să dorească singurătatea şi să trăiască în singurătate... Încă de ieri, deodată, m-am temut de mine. De aceea, te-am rugat să nu întrebi. Să nu iscodeşti... Şi iată-mă astăzi, că vin singur, să-ţi vorbesc fără să mă întrebi şi fără să iscodeşti. Vin să-ţi cerşesc ascultare... Aceasta, domnule, fiindcă nu există tortură mai înfricoşătoare decît tăcerea. Fiindcă nu o pot suporta, criminalii se întorc la locul unde au făptuit crima, vorbesc prin somn, caută o femeie pierdută ori un tovarăş întîmplător de beţie să se destăinuiască şi să-şi retrăiască infamia... Există la noi un ordin ciudat de călugăriţe. Din clipa cînd îmbracă haina călugărească, pînă la moarte, îşi iau legămîntul să nu mai schimbe între ele nici un cuvînt, decît întîmpinarea de cîte ori se întîlnesc pe culoarele mănăstirii :

„Sora mea, amintește-ți că ai să mori !"... Dar și acestora le rămîne o eliberare. Pe patul morții au dreptul la spovedanie. Aici, eu rămîn pentru totdeauna zăvorît în mine însumi. Nici o eliberare nu-mi e îngăduită. Iar în această teribilă mizerie, vezi că mai am încă îndestulă tărie să rămîn egoist. Căci ți-am vorbit tot timpul numai despre mine. Uit că și Elsa e condamnată la același supliciu. Cred că ai înțeles, domnule, că solitudinea noastră e încă mai înspăimîntătoare, fiindcă e singurătatea în doi.

Omul părăsi piatra și mi se așeză în față, scormonindu-mi privirea să ghicească un început de neîncredere sau de batjocură.

Nu descoperi însă nici una, nici alta.

Eu m-am simțit dator să vorbesc pentru a-i dovedi oarecare înțelegere, apelînd la expedientul aforistic :

— Între bărbat și femeie nu poate exista niciodată decît singurătate în doi. Iubirea nu este decît singurătate în doi. Sînt două suflete care se caută și rămîn numai două corpuri care s-au găsit.

— Generalități banale... mă întrerupse omul cu nerăbdare. Înțelepciune ieftină, care se vinde cu șaizeci de centime suta de duzini, costul unei broșurele de maxime. Nu la aceasta m-am gîndit. Înțelege-mă, domnule, că nu mă aflu aici pentru a debita experiența altora, cugetarea altora, amabile considerații generale și toate paradoxurile cu care cea mai mediocră nu-

litate, apare inteligentă şi spirituală la un pahar de aperitive. Toate acestea îmi sînt indiferente. Pe mine nu mă interesează decît cazul meu, experienţa mea, dacă vrei, catastrofa mea. Restul universului mă dezinteresează. Plătesc pentru mine, nu pentru restul umanităţii... Observi domnule, că nu te mai întreb dacă eşti ori nu dispus să mă asculţi ? Ştiu că de aseară nu aştepţi altceva... Mărturiseşte că eşti satisfăcut mai repede decît te aşteptai...

Necunoscutul se zgribuli, cinchit pe piatră, înfăşurîndu-şi genunchii cu mîinile împresurate şi privind în pămînt. Nu-i mai vedeam decît ceafa slabă şi părul alb — induioşător contrast : un gît subţire de copil, cu păr de moşneag.

— Imaginează-ţi, domnule, un tînăr... la un ţărm de mare, la o plajă frivolă... sau mai bine să încep altfel : A fost undeva un copil aproape, care n-a dorit altceva, de pe băncile şcolii, decît... în fine, n-a...

Se opri şi împinse depărtările cu amîndouă mîinile. Apoi păru că le atrage la piept :

— Nu ! Aşa n-am să ajung niciodată la un sfîrşit. Nu-ţi povestesc o întîmplare imaginară. E vorba de mine... Am fost, aşadar, şi eu, după cum ai ghicit, un pilot ca dumneata şi poate chiar ca acel Guynemer pentru a cărui memorie erai gata să mă sfîşii. Eram tînăr, aproape un copil, şi după cît se spunea, îndestul de curajos. M-am zbătut să fiu primit voluntar, şi am debutat cu o victorie, care mi-a adus un soi de

glorie timpurie, medalie militară și citațiune, la o vîrstă cînd alții își tapează încă părinții cu o piesă de cinci franci pentru biletul de cinematograf și pachetul de țigări... Dealtfel, aceste amănunte nu interesează. Căci n-am rămas la primul avion doborît și la prima medalie. Doi ani n-am trăit decît pentru aceasta. Copil, nu visam decît aceasta ; de cum am îmbrăcat uniforma, n-am realizat decît aceasta. Poate pentru unii voi fi părut un ambițios, pentru alții un copilandru zănatic, cu simțul de conservare atrofiat. Ce importă acum, ceea ce numeai dumneata, mai înainte „mobilul" actelor ? Mă întreb și nu descopăr noblețea acestui mobil... Poate, fiindcă totul îmi pare foarte îndepărtat... trăit în altă viață... Mă uit la mîinile acestea, îmi pipăi oasele acestea, ale feței... Sînt ale mele și nu mă recunosc în ele. Dacă în această materie pipăibilă nu mă mai recunosc, dacă nimic din ce-a fost nu mai supraviețuiește, cum aș regăsi oare sufletul de atunci, sufletul care este insesizabil și nestatornic ?

Mă întovărășea pretutindeni o mică glorie, dar, domnule, n-o căutasem. Actele mele îmi păreau dictate de o putere necunoscută și imperioasă : poate porunca de dincolo de timp, a atîtor și atîtor înaintași. Nu știu cum este definit și explicat eroismul. Eu îl socot o posedare. Fiindcă tot ce am săvîrșit curajos, îmi venea de dincolo de mine. Eram lucid pînă la cel mai mărunt amănunt, calculam fiecare mișcare, scon-

tam fiecare greşeală şi şovăială a inamicului cu o răceală de gheaţă : dar parcă nu eram eu, ci numai procuristul unei puteri care mă depăşea şi mă stăpînea. De unde-mi venea luciditatea din clipa decisivă ? Însă un somnambul oare nu săvîrşeşte, cu simplitate, cu precizie şi fără risc, o sumedenie de acte încă mai grele decît le-ar putea înfăptui vreodată, în deplinătatea conştiinţei? E, desigur, o mizeră explicare, care ar ridica într-un singur glas, scandalizînd, toţi comentatorii de birou şi de bibliotecă ai „vieţilor eroice“ ! Dar puţin îmi pasă şi acum, după cum şi atunci, puţin mă interesa explicarea şi interpretarea actelor mele. Eu înfăptuiam — alţii interpretau, într-o dezgustătoare neînţelegere şi mai dezgustătoare întrecere de platitudini. Eu şi atîţia camarazi ai mei, fiindcă alcătuiam atunci o legiune, iar dintre dînşii nu mă aflam poate nici printre cei dintîi, dar nici printre cei din urmă...

Doi ani am schimbat, astfel, front după front şi escadrilă după escadrilă. Mă atrăgea primejdia. O căutam. Alergam unde se anunţa mai plină de ameninţări. Căci nu trăiam decît sub stăpînirea ei. Ţi-am spus, domnule, că eram posedat.

Douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani, înseamnă îndeobşte vîrsta cînd suspini pe o bancă, sub lumina lunară, după o pereche de ochi ; cînd febril aştepţi ceasul unei întîlniri de dragoste ; cînd îţi urzeşti proiecte de fericire înde-

lungă și calmă — eu n-am cunoscut însă nimic din toate acestea. Mă înălțam de fiecare dată, cu mai mulți sorți să mă prăbușesc carbonizat, în sfărmături de oase, de carne, așchii și pămînt, decît să mă întorc victorios pe cîmpul de aterizare, unde mă așteptau mîini întinse prietenește și un fel de uimire, că și de astă dată tot m-am întors. Și, totuși, mă întorceam... Viața de toată ziua, cînd pășeam pe pămînt, cînd schimbam glume cu prietenii, cînd petreceam cîteva ceasuri de permisie printre ai mei, mi se părea nefirească, străină, netrăită. Adevărata viață era numai cea de sus, cînd aplecat zăream dedesubt gurile de crater ale frontului, șanțurile bizare, gîturile cenușii de tun înălțate peste metereze, masele omenești mișcîndu-se în nori de fum, și cînd vedeam ivindu-se în geana cerului un aparat dușman. Da! Atunci, domnule, și numai atunci, trăiam într-adevăr. Dacă aceasta se numește eroism, eroismul e atunci virtutea cea mai ușoară. Virtutea peștelui care trăiește în apă și a păsării care trăiește în aer. E acceptarea docilă și pasivă a funcției, cum să spun? a misiunei pentru care ai fost creat. Te rog, domnule, să crezi că nu vreau defel să susțin paradoxuri. Sînt numai concluziile logice, ale unor ani îndelungi de meditațiune, în care am voit să mă explic mie însumi. Unii sînt născuți să-și petreacă întreaga viață în fața unui birou; alții să meargă în fața primejdiei. Nu este nici un merit excepțional, domnule, cînd cel născut

pentru birou rămîne la birou și cînd cel născut să provoace primejdia, alcargă în întîmpinarea ei. Nefiresc și extraordinar și supraomenesc ar fi dacă cel predestinat biroului, împins de o dezaxare subită a orînduielilor, ar porni să înfrunte primejdii pentru care n-a fost pregătit, și, cînd cel născut pentru primejdie, s-ar resemna monotoniei fără surprize, a unui orariu de percepție. Cum vezi, domnule, vorbesc fără nici o vanitate. Dacă voi fi săvîrșit fapte de oarecare bravură, nu-mi descopăr mai mare merit, decît al celor care, în vremea cînd eu mă întorceam cu aparatul străpuns de gloanțe, dînșii își puneau cataplasme și beau ceai de tei. Îndeplineam ceea ce eram dator să îndeplinesc. Nimeni nu-și poate evita misiunea pe lume, dacă e cinstit cu el însuși. Că eram un brav ? Că mi se numărau cu uimire isprăvile eroice ? Haha ! Dar socotește, domnule, numai aceasta, că dintr-o companie de infanterie, intrată în foc, la Verdun, cei mai mulți dintre soldați nu aveau nici o șansă la o mie să se mai întoarcă, obscuri și anonimi căzuți, ca să mărească statistica de pierderi a unei bătălii, pe cînd într-o luptă aeriană, unde tu ești singur stăpîn și deții inițiativa, ai măcar tot atîția sorți să te întorci intact, cîți aveai să cazi doborît. Socotește, domnule, că ceea ce trăiam eu nu însemna nimic excepțional, ci era viața tuturor de atunci, cu abnegația de atunci și cu sîngele rece de atunci. Printre ceilalți copilandri de vîrsta mea, cu

eram încă un privilegiat. Fiindcă din văzduh, reveneam la un așternut cald și capitonat, la o masă copioasă, la înveselire și la confort. Eram un animal de lux, cum sînt caii de curse ținuți în boxă amenajată special, ventilată, la temperatură egală și înconjurați de toate atențiile, fiindcă vor concura la marele Derby. Pe cînd în vremea aceasta, ceilalți frați ai mei, de aceeași vîrstă, de același sînge și cu aceleași drepturi omenești, trebuiau să se tîrîie în șanțuri glodoase sub canonadă, să doarmă în scorburi de pămînt, să-și împrumute pipa de la unul la altul, să se mulțumească cu drojdia de pe fundul unui bidon coclit, și după ce s-au tîrît luni și luni în grote subpămîntene, pierzînd tot ce-i mai lega de umanitate, să moară înainte de a fi ridicat capul din glod cu creierii împroșcați de-o granată. Era, domnule, vremea cînd părinții nu știau unde se află risipite osemintele copiilor și cînd nimeni nu se gîndea la cruzimea aceasta monstruoasă de a smulge acești copilandri din pașnica atmosferă în care fuseseră crescuți, de pe băncile școlii, de la muncă, de la nimicurile vîrstei și ale veacului, din admirația pentru celebre îndrăgostite, din vanele teorii ale adulterelor moderne, cu toate sutele de piese și de romane care studiau cazul cutare și cutare, din toate snobismele, pretins fin psihologice și toate schimonoselile de budoar, — pentru a-i azvîrli, brutal, într-o realitate năprasnică, unde singura datorie, voluptate,

fericire și glorie era acceptarea morții. Abia deschiseseră ochii la toate miracolele vieții și această viață le era interzisă, ca să se ofere cu un chiot de fericire morții... Poate sînt plicticoase, domnule, toate aceste amintiri. Poate lumea din care vii dumneata, de mult le-a uitat. Pentru mine sînt încă proaspete, fiindcă viața mea e suspendată de acum unsprezece ani și am trăit față în față, în pustietatea de aci, numai cu această unică realitate.

Dar, domnule, nu pentru a-ți înșira astfel de suveniruri, m-am abătut de la firul istorisirei mele. Ci numai pentru a arăta cu insistență că eram încă de pe atunci, îndestul de sever cu mine însumi. Nu-mi recunoșteam nimic din ceea ce, excepțional și demn de laudă, îmi atribuiau poate comandanții și anecdotele ziarelor. Dimpotrivă. În simplitatea mea dreaptă, mă socoteam inferior milioanelor de camarazi de arme; fiindcă mie îmi era îngăduit să-mi risc viața exercitîndu-mi o pasiune, pe cînd ceilalți, cei de jos, erau mînați în turmă să-și îndeplinească în anonimat spăimîntătoarea lor datorie. La aceasta mă gîndeam, domnule, de cîte ori pregăteam aparatul să mă înalț. Și aceasta explică de unde îmi venea modestia, simplitatea și mîhnirea, care pentru mulțime și pentru reporterii ziarelor, dădeau înfățișării mele o coloratură romantică.

Pînă cînd, domnule, într-o dimineață, nu m-am mai întors. N-am fost absorbit de cer, cum spuneai adineauri despre eroul dumitale,

Guynemer, pe care legenda l-a voit cruțat de moarte vulgară, în țărînă și serum. Acest privilegiu mi-a fost interzis.

Nici nu știu cum am căzut. Nici nu știu cum m-am ridicat. Nici nu știu cît am zăcut. Scurt îmi străfulgeră în cuget doar amintirea valului de sînge năvălind pe buze și smuncitura cu care am încercat să ridic aparatul, cînd am văzut pămîntul apropiindu-se vertiginos. Smuncitura n-a întrerupt căderea, dar a atenuat lovitura. Prin ceață îmi aduc aminte că m-am tîrît cîțiva pași, am îngenuncheat și am căzut cu fața în jos, în clipa cînd aparatul se prefăcea vîlvătaie de flăcări.

Omul se opri.

Încruntat, bătu aerul cu pumnul.

— Că n-am rămas atunci să ard acolo, rug omenesc !... Domnule, camarazii îmi spuneau în glumă, că încheiasem un pact cu cerul. Altfel, nu-și explicau cum de atîtea ori scăpasem intact din primejdii, de unde nu mai fusese îngăduită nici o speranță. Și, în acest pact, credeam și eu ! Cerul mă cruța, fiindcă îi fusesem întotdeauna fidel. Dar, domnule, din clipa aceea pactul nostru a încetat. Cerul m-a părăsit. În loc să mă trimită carbonizat pămîntului, m-a păstrat pentru un sfîrșit mai teribil ca moartea. De ce, domnule, mă întreb și astăzi, de ce m-am tîrît pe brînci, ca un vierme, să-mi salvez viața, în loc să rămîn lîngă aparatul care-mi oferea credincios, pînă la sfîrșit, moartea prin focul care purifică ?

Necunoscutul rîse, cu rîsul lui inuman.

— Vezi, că nu oricăruia providența îi acordă un sfîrșit atît de simplu, de teatral și de generos, ca lui Guynemer al dumitale!

Își prinse tîmplele în palmele străvezii și continuă:

— Ce să povestesc despre lunile dintre viață și moarte, strămutat din lazaret în lazaret, pînă cînd am ajuns în spitalul din fundul Sileziei? N-am ieșit din muțenia încăpățînată, decît atunci cînd am înțeles că nimeni nu-mi bănuia adevăratul nume. Din movila de metale arse a aparatului, nu rămăsese nici o urmă precisă pentru identificare. Nu purtam nici un document, nici o tăbliță. Am rostit un nume la întîmplare, și am rămas cu el, scris cu creta pe placa de la căpătîi. Ce mîndrie m-a împins să-mi ascund numele? Poate ispita pierzaniei... Atunci judecam altfel. Îmi spuneam că, odată cufundat în marele anonimat, îmi va fi mai ușor să încerc o evadare. Căci la aceasta am fost hotărît, îndată ce-am înțeles unde mă aflu, între două accese de delir, și înainte încă de a putea duce singur la gură lingurița cu doctorie.

Domnule, de aci începe ceea ce nu trebuia să fie.

În adîncul cel mai îndepărtat al Sileziei, în orășelul acela fără însemnătate, mă aflam singurul francez între răniții prizonieri, ruși, italieni, români și sîrbi.

Nu eram tratați cu prea mare delicatețä. Medicii arătau surpriză în fiecare dimineață că mă regăseau încă suflînd. Infirmierele erau plictisite de această prea lungă agonie. O spuneau fără milă, fiindcă mila devenise atunci un sentiment tocit. Eram întiia oară singur, condamnat la izolare, rămas să mă mistui în mine însumi. Nemișcat, cu ochii în plafon, așteptam moartea cu o mare liniște. Și, ciudat : o doream ! Îmi pipăisem, cu toată panica aceea cunoscută a răniților, picioarele și mîinile, să mă conving că sînt întregi. M-am temut întotdeauna de un picior amputat, ca de-o dezonoare a corpului. Eram întreg. Nimic nu intervenise nou, care să facă mai imposibilă o evadare, de cum mi se păruse atunci cînd într-acest scop, îmi ascunsesem numele. Eram întreg, orașul părea tihnit, paza slabă, rămînea numai să mă însănătoșesc și să-mi pregătesc fuga cu îndestulă prudență ; și, totuși, nu doream însănătoșirea și nu mă mai gîndeam la evadare. Despre ai mei, îmi aminteam cu răceală. Cu indiferență mă gîndeam și la camarazi și la zborurile pe care aș fi putut să le reiau, la faima care ar fi fost transmisă de toate aparatele fără fir ale lumii : „Cunoscutul aviator francez, evadat din captivitatea germană, și-a reluat zborurile și inaugurînd seria glorioaselor lupte, a doborît ieri un Aviatic și un Focker, ambele căzute în flăcări". Cunoscutul aviator !... Glorioasele lupte !... Totul îmi devenise indiferent. Ceva era suprimat în mine. Nu mă mai atrăgeau, după cum nu-mi spuneau

nimic. Domnule, aceasta era. Pactul între mine și cer încetase. Odată coborît la pămînt, fusesem redat pămîntului. Adică îmi fusesem redat mie însumi. Puterea teribilă care mă poseda se scursese din vine odată cu sîngele rănilor. Devenisem un biet copilandru ca oricare altul care nu-și trăise viața și care, decît s-o trăiască așa cum îngăduiau numai acele vremuri, își aștepta cu bucurie moartea, fiindcă moartea îi aducea calmul veșnic. La aceasta gîndeam cu ochii în plafon, înconjurat de o lume care îmi era străină. Nu-mi mai era dușmană. Ci îmi era numai străină.

Omul își apăsă ochii în podul palmelor, tăcu fără să mă privească. Nu puteam crede totuși că a isprăvit, fiindcă nu-mi dezlegase încă taina. Și nu isprăvise într-adevăr.

Continuă, fără să-și dezvelească ochii :

— Te-ai întrebat, domnule, de ce pasiunea degradează oamenii, numiți „mari", și de ce înnobilează numai pe cei mediocri? Eu n-am înțeles niciodată. Îmi compătimeam camarazii, pe care îi știam bravi, loiali și de-o mare noblețe a sufletului, și pe care îi vedeam indisolubil și stupid legați de femeiuști instabile și frivole din neamul celor ce-și petrec ziua în fața oglinzii vopsindu-și buzele, verificîndu-și buclele părului și cutele rochiei, chemîndu-și prietenele la telefon de douăsprezece ori în douăsprezece ceasuri, să le întrebe dacă le-a sosit pălăria, dacă au fost la cutare ceai și dacă au aflat cine

s-a mai logodit, cu ce dotă și spre dezolarea cărui amant. Domnule, pentru mine asemenea femei nu existau. Însemnau un al treilea sex, vulgar și degradator. În vagile mele reverii de adolescent, îmi făcusem de cîteva ori, fugar, o imagine confuză, despre o femeie unică, neasemănîndu-se cu nici una alta. Cine n-a cunoscut această însetare a imposibilului la douăzeci de ani ? Eu trecusem peste aceasta îndată, fiindcă fusesem pînă atunci reținut cu toată viața la altceva ; la avionul meu, la zborurile mele, la atacurile și victoriile mele. Acum eram singur și imaginea se lămurea insistentă. Cînd închipuiam o fericire pentru zilele ce-ar putea să vie, dacă moartea avea să mă refuze cumva pînă la sfîrșit ; fericirea aceasta nu-mi apărea decît sub forma unei femei care să-mi cuprindă în mîna subțire fruntea încinsă de febră, să aplece asupra mea ochi înțelegători și să-mi vorbească așa cum nu-mi vorbise încă nimeni. Era firește vîrsta care își cerea revanșa ; era singurătatea, lumea nouă de gînduri care-mi clocotea în mine și n-avea cui se împărtăși. Domnule, cu fiecare zi trecută imaginea aceasta se lămurea și totuși nu-i cunoșteam culoarea ochilor, nici a părului, nici glasul : îmi era prezentă și încă n-avea ființă. O chema gîndul și o chemau simțurile mele ; o chema o tinerețe care încă nu trăise și se cerea trăită...

Și, domnule, într-o dimineață cînd am deschis ochii cu senzația unei fericiri încă nesimțite,

această femeie se afla în haina ei albă de infirmieră, pe marginea patului meu, îmi cuprinsese cu palmele fruntea mea și îmi vorbea limba mea, întocmai cum o cerșisem imposibilului. O recunoșteam, deși niciodată nu o văzusem. Îmi surîdea și surîsul m-a readus la viața vîrstei mele. Era cea unică, și atît! Venise cînd o așteptam, și atît!

Omul se ridică:

— Povestea mea, domnule, este aceasta! Restul îl poți înțelege... După respectul de care Elsa se afla înconjurată, am ghicit că era din alt neam decît al infirmierelor de rînd, cîte îmi purtaseră grijă pînă atunci. Și era într-adevăr, din neamul cel mai înalt al vrăjmașilor mei. Ce importă? Am spus, domnule, că nimeni nu-și poate evita ceea ce este inevitabil, printr-o anume conjurație a împrejurărilor. Tot ce era inofensiv ieri, devine primejdios și fatal azi, fiindcă deodată ți-a slăbit rezistența robustă de ieri. Medicii explică oare altfel, rezistența sau nerezistența unui organism la perfida „infiltrare a unui agent patogen“, pentru a mă exprima ca medicul de-atunci, care nu știa cum mă numesc. Față de el puteam să-mi păstrez secretul. Față de Elsa, nu! Am știut-o, din cea dintîi zi, din cel dintîi ceas.

I-am destăinuit adevăratul meu nume, și m-a iubit încă mai mult, fiindcă află că iubirea nu o cobora. La însănătoșire, i-am arătat că nu mă simt în stare să mai îndur captivitatea, și tot ea

a găsit îndată singura dezlegare. Să ne refugiem undeva, la capătul lumii, unde să ne întoarcem la viața elementară și simplă, și unde să rămînem închiși în ceea ce numea emfatic „iubirea noastră veșnică". Se mai aflau încă destule țări neatinse de război, pe unde puteam găsi poarta de evadare spre insulele exotice ale Pacificului, unde totul, natura și cerul în splendoarea lor, oferă această întoarcere la viața elementară și devine complicele unei iubiri extraterestre, ca a noastră ! Să fugim de război, de ucidere, de nebunia continentului nostru, de toate prejudecățile, conjurațiile și datoriile care ne țineau prizonieri... Am cercetat hărți, am studiat totul ; a pregătit, prin legăturile ei înalte, totul, pînă și această cale de evaziune romantică, și, vezi bine, conformă cu faima mea de „erou al aerului" — un avion eliberat din porunca ei pentru un pretins zbor de încercare cu care ne-am pierdut într-o bună dimineață, dincolo de nori, pe drumul fără întoarcere. Domnule, în planul nostru minuțios chibzuit și înarmați cu toate documentele trebuincioase, urma să coborîm într-un oraș fără însemnătate al Suediei, de unde să ne îmbarcăm pe cel dintîi vapor spre apele Pacificului. Nimic nu fusese lăsat întîmplării ; totul era socotit, prevăzut. Vîntul, ceața, norii și capriciul busolii, ne-au adus însă aici. Am coborît cînd se epuizase ultimul litru de benzină în rezervor. Și aici am rămas, fiindcă la început ne era greu să mai găsim drumul însemnat

pe hărţile noastre, să-l înşirăm pe jos, într-o ţară necunoscută — şi, fiindcă mai tîrziu, am descoperit că în acest pustiu stîncos, putem rămîne tot atît de singuri şi de îndepărtaţi de restul omenirii, ca în insulele Pacificului.

Acum, domnule, ai privit şi ai înţeles.

Eu nu mă pot întoarce ; ea nu se poate întoarce. Sîntem legaţi aci, pînă la sfîrşitul sfîrşiturilor. Dacă a iubi înseamnă a-ţi încătuşa viaţa de fiinţa care te face fără voie să suferi mai mult decît oricare alta şi pe care o faci, fără voia ta, să sufere mai mult decît oricare alta — atunci pot spune că ne ţine captivi aci numai iubirea. Dar pentru această mizerie, domnule, nu era nevoie să ne surghiunim pînă aici. Sîntem de unsprezece ani, faţă în faţă, şi între noi s-a căscat tăcerea. Eu gîndesc pentru mine. Ea gîndeşte pentru ea. Ca în orice iubire, de toată ziua, domnule. Am crezut că atît este destul pentru a umple două vieţi. Atît este însă destul, numai pentru ca să neantizeze două vieţi... Dacă i-aş putea descoperi o clipă cît de mică, un regret, o singură şovăială, aş fi atît de laş şi de egoist, să mă simt dezlegat. Să dispar într-o dimineaţă... Să fiu oriunde, în afară de locul acesta blestemat. Şi orice să fiu. Cerşetor, slugă, vagabond. Dar totul, domnule, totul pentru dînsa nu este decît o orgolioasă generozitate de a se oferi pînă la sfîrşit, de a nu regreta nimic, de a accepta pînă la ultimele consecinţe viaţa pe care ne-am ales-o

ca o fericire unică, şi a devenit justa expiere a păcatului nostru. Ea continuă să-şi spună că am săvîrşit ceva unic, însă nespus, monstruos şi divin ; că am plătit iubirea cu un sacrificiu fără precedent, renunţînd la tot ce e pe lume, renunţînd la lume şi la noi înşine ; şi e încă mai mîndră cà acest preţ va rămîne pentru toţi şi pentru totdeauna ignorat.

Domnule, nu poţi înţelege ce umilinţă e pentru cineva, să se simtă strivit de-o vietate care-i stă alături, cu o conştiinţă limpede ca sticla ; cînd el se simte invadat de toate duhurile rele şi gînduri laşe, care se tîrăsc ca larvele. Această permanentă umilinţă e hrana mea de toată ziua. Căci ea e înspăimîntător de dreaptă şi de logică, de loaială, de consecventă, de egală cu ceea ce a fost ieri şi alaltăieri şi acum unsprezece ani şi egală cu ceea ce va fi mîine.

Îi pîndesc un surîs de amărăciune, un suspin de regret.

Aş vrea s-o ştiu coborîtă pînă la mizeria mea. Ştiu că a lăsat o lume care-i era cel puţin tot atît de scumpă cît preţuia a mea, pentru mine ; şi domnule, în fiecare dimineaţă, cînd deschide ochii, îi descopăr în privire aceeaşi inalterabilă seninătate.

Mă deştept, să-i surprind prin somn, semnele unei chinuiri secrete. Somnul îi e însă tot atît de pur ca al unui copil.

Atît numai că ea mi-a citit gîndul şi suferinţa — şi de aceea mă compătimeşte. Vrea să mă apere împotriva mea însumi. Iubirea ei a devenit

ocrotitoare și insuportabilă. Ai cunoscut, domnule, pentru un bărbat o umilință mai infamă? Oricînd, îmi poate spune: „Eu sînt aceeași, tare, stăpînă pe mine, fericită fiindcă te am numai pentru mine, ca în ziua dintîi. Numai pe tine trebuie să te apăr, fiindcă ești slab și n-ai știut ce-ai vrut; fiindcă ești laș și regreți ceea ce ai părăsit nesilit de nimeni!" Se poate suporta această conștiință mereu trează, supraveghindu-ți fiecare privire și ghicindu-ți fiecare gînd netrebnic?

Domnule, orice altă ispășire din lume ar fi fost mai suportabilă decît aceasta.

Am văzut trecînd pe deasupra noastră acum doi ani, mașini de zburat gigante, de-o formă necunoscută și de-o viteză pe care nici nu îndrăzneam s-o visez... Aflu de la dumneata, că un oarecare Lindbergh a traversat Atlanticul... Veacul n-a stat. Numai acest om rămîne aici, inutil și nevrednic, mai mort decît îl cred cu toții mort. M-am despărțit de poporul meu, care mă susținea în toate fără să-mi dau seama atunci. Fără să-mi dau seama, despărțindu-mă de el, l-am trădat. Acest-a nu rămîn nepedepsite. Am învățat-o prea tîrziu...

Omul tăcu. Era din nou cu ochii coagulați, cu umerii zgribuliți, strîns în el însuși să ocupe cît mai puțin loc spațiului.

Arătă spre asfințitul vînăt, tăiat de fulgere depărtate:

— La noapte vom avea furtună. Să ne întoarcem, domnule.

Peste noapte s-a dezlănţuit într-adevăr furtuna. În culcuşul de muşchi din tinda chiliei, m-am răsucit cu ochii deschişi în negrul de păcură, ascultînd detunarea munţilor şi cataractele puhoaielor.

Dar ascultam mai ales, gemătul omului prin somn, dincolo de uşă, chinuit ca noaptea ultimă a unui osîndit la spînzurătoare. Auzeam glasul şoptit al femeii, trezindu-l uşor, să-i suspende supliciul. O ghiceam ridicată într-un cot, privindu-l peste piept în noaptea opacă şi încruntîndu-se cu aceeaşi milă crudă şi înduioşătoare. Iar întunericul era dens ca bezna celui din urmă fund de mormînt.

A doua zi, ploaia lividă ne-a condamnat captivi sub acoperişul de piatră, unul în faţa altuia.

Omul îmi ocolea ochii. Femeia mă silea să-i ocolesc ochii. Şi totul era surd şi mocnit de apăsător, ca într-un mormînt în care vor începe să se mişte morţii.

Încercam să dau fiinţă tuturor celor ascultate. Recunoşteam ingenioasele unelte fabricate din rămăşiţele aparatului ascuns undeva, pe aproape. Era înduioşătoare truda de om al peşterilor, cu care înfăptuise mici nimicuri, de la ulcica de lut pînă la cuţitul delicat curbat, de la neplămădita pită de secară, din spicele sărăcăcios cultivate în vreun găvan vecin, pînă

la zdrențele lor de alți Robinsoni ai veacului. Însă, mai mult decît această înduioșare, bietele mărturii despre iscusința naufragiatului din văzduhuri căscau în mine o spaimă.

Căci recunoșteam acum mîna aceea, care de copil, la cinci ani, înjghebase surorilor o delicată jucărie ingenioasă. Cum recunoșteam acum și privirea fosforică și înfricoșătoare, ca aceea a lui Alexandru cel Mare, Macedoneanul, înainte de a încăleca pentru luptă. Cum recunoșteam semnul rănii din maxilar, unde-a rămas înfiptă o așchie de aluminiu, după atacul de la treisprezece martie, la Brocourt. Cum recunoșteam și numele șoimului — *Vieux Charles*, bimitralierul dispărut la unsprezece septembrie 1917, deasupra comunei Poelcapelle, în Belgia, după comunicatul oficial.

Acestea nu mai îngăduiau nici o îndoială ; nici una. Și năruiau o lume, o legendă, din care și scrumul era blestemat.

Copilandrul acela, neastîmpărul întrupat. Totul fusese numai viață. Numai acțiune. Numai vibrație contagioasă, pentru toți cîți se apropiau de el ; cînd cobora, toate mîinile se întindeau spre dînsul. Copilandrul povestea întretăiat, ștergîndu-și fumul obuzelor și, cîteodată, o picătură închegată de sînge. Rîsul acela limpede și victorios. Izbucnirea de bucurie copilăroasă :

— *Et alors, couic !...*

Omul era cu fața scufundată în pumni.

Ne mişcam încet, cum morţii trebuie să înceapă a se mişca în adîncurile mucede de pămînt, cînd se apropie judecata cea înfricoşată, dacă mai este nevoie de vreo judecată şi de vreo ispăşire, după toate ispăşirile din viaţă. Ne temeam de glasurile noastre. Ne temeam de privirile noastre.

Aş fi vrut un miracol să se întîmple. O dezmeticire ca după nopţile torturate, cînd îţi freci ochii la lumina triumfală a dimineţii şi suspini uşurat, că tot ce-ai trăit înfiorător şi absurd şi crud a fost numai un vis urît şi alt nimic.

Dar omul era aici, şi femeia era aici, şi peştera lor de piatră, şi ploaia şuroind afară, necontenit, necontenit.

Încă o noapte. Şi iar gemătul omului prin somn.

Am plecat dimineaţa, în pîcla udă şi îngheţată, spre tîrgurile cele de departe, unde e soare şi larmă şi unde totul e încă fericire divină şi ucigaşă de a trăi.

Omul m-a petrecut pînă la piatra lui. Era mai zgribulit încă, în vîntul gheţos care despletea negurile, sub cerul scund care-şi tîra norii peste capetele noastre. S-a oprit. A căzut pe piatră, cu ochii astupaţi în pumni.

Şi-am vrut ca o ultimă nădejde, să aflu o dezminţire la toată nălucirea mea. Să-mi strige în faţă : „Nu e adevărat ! Cum ţi-ai putut imagina că poate fi adevărat ! ?“

I-am strîns mîna. I-a căzut neînsufleţită şi rece : mînă de mort. I-am căutat ochii şi ochii au fugit de privirea mea : ochi sleiţi de mort. Am rostit apăsat :

— *Adio... Adio, Georges-Marie-Ludovic-Jules Guynemer !*

Cum aşteptam o împotrivire ! Cum aş fi dorit să văd mîinile că resping cu indignare nebunescu-mi gînd ! Alungînd spectrul.

Dar omul nu se clinti, nu tresări, căzu cu ochii în pumni, pe piatra lui.

Tîrziu, m-am întors încă o dată să-l mai văd, din vale, ultima dată. Era o pată vînătă şi abia lămurită, în lumina sepulcrală. Atît de zgribulit în şuroiala udă, în pîcla gheţoasă, în înălţimile suflate de marile vînturi !

Uuuu ! Ce frig de moarte trebuie să fie, acolo sus şi acolo singur.

Luminile bulevardului își dădeau sufletul, asfixiate în ceața densă, acățată în haine, șuroind în zidurile îmbibate, pătrunzînd ud pînă în măduva osului.

Orașul se topea fantomatic. Clădirile fără contur pluteau ca fregatele năluci în brumele nordului. Trecătorii arătau chipuri nehotărîte și gelatinoase, asemeni spectrelor astrale din ședințele spiritiste. Pe urmă nu mai trecu nici unul.

Și totul fu deodată gol, posomorît și plictisitor, ca și cum pînă la capătul lumii, soarele fusese pentru totdeauna stins și n-aveau să mai strălucc niciodată pe-un cer adînc, eternele stele.

S-ar fi spus că planeta s-a rătăcit într-un ținut interzis al spațiilor cu văzduhul înveninat, de unde pînă mîine nu va scăpa nimeni cu răsuflare vie. Poate pămîntenii se și zăvorîseră în cămări cu ferestrele vătuite, îmbulziți în pivniți, proteguiți cu aparate de scafandri, nădăjduind o salvare miraculoasă. Un bec clipi și

muri. Pentru cine mai suna oare alarma, un signal de vardist ?

De nicăiri nu mai trăia să răspundă nimeni. Numai din capătul bulevardului se materializă din tenebre, clătinîndu-se, un beţiv. Mergea în zvîcnituri oblice, amărît foarte, bombănind către un tovarăş imaginar, pierdut cine ştie unde, pe drum, în ceaţă :

— N-are decît !... Nici nu-mi pasă. Îţi spun pe onoarea mea : nici nu-mi pasă !... Eu sînt stăpîn...

Interlocutorul invizibil se arăta desigur de un demoralizant scepticism. Căci beţivul se propti în stîlpul unui bec, şi, icnind, reteză noaptea mucedă cu mîna, mustrînd scepticismul tovarăşului absent :

— Îmi pare rău. Pe onoarea mea ! Eu sînt stăpîn... Dacă-i place. Dacă nu, adio şi n-am cuvinte, puică !... Este ? De bună seamă că este !

Beţivul hohoti răguşit dar triumfător, zguduindu-se din creştet pînă în tălpi, ceea ce-i primejdui echilibrul şi-i dădu de lucru pînă să-l regăsească. Cînd fu din nou aproximativ fixat pe scoarţa planetei, întrebă încă o dată, agresiv :

— Este ?

Tot el răspunse imediat, îmblînzit pentru tovarăşul invizibil, redus la tăcere :

— Păi vezi bine că este ! Aşa te vreau, puiule !...

Își șterse cu podul palmei mustățile pleoștite de vin și de ceață. Scoase o țigară din buzunarul vestei, cu un gest larg și patetic cum și-ar fi smuls inima din piept s-o ofere martir, călăilor. Încercă fără succes s-o înfigă în nas, în guler, între sprîncene, pînă nimeri gura.

Pe urmă, începu să caute cutia cu chibrituri explorînd toate buzunările, pe rînd : la haină, la vestă, la pantaloni. Își dădu pălăria pe ceafă, pe-o ureche, pe ochi ; privi bulevardul fuliginos, în sus, în jos, sperînd un drumeț cu foc.

Nimic.

Țigara îmbălată se frînse de la carton. O aruncă pe asfaltul vîscos și o strivi cu talpa. Într-o inspirație subită, descoperi vinovatul acestor vrăjmașe întîmplări și sughiță cu energie :

— Jos guvernul !

Strigătul din rărunchi îl smulse de lîngă stîlpul electric. Se clătină, descrise o semicircumferință și reveni la loc, ostenit de aceste aventuroase peripeții, rotind ochii provocator, să descopere în noapte o împotrivire de undeva. Dar nu era nimeni să ia apărarea guvernului. Ceea ce-l înverșună să repete cu îndoită energie :

— Jos guvernul ! Așa sînt eu... Dacă le place... Dacă nu, adio și n-am cuvinte ! Pe onoarea mea ! Jjjosss guvernul !

În împrejurările acestea, apăru coborînd din celălalt capăt al bulevardului, Ion Burdea-Niculești.

Pășea repede, elastic, descheiat la pardesiu, lăsînd să se vadă reverul de mătase al hainei negre și pieptii de zăpadă ai cămășii ; cu țigara de foi în colțul gurii ; cu pălăria de castor fin, imperceptibil înălțată pe frunte ; în mers cu înfățișarea sigură și biruitoare pe care i-o cunoaște dintotdeauna, toată lumea. În după-amiaza aceea, rostise în Cameră o fulminantă cuvîntare care scurtase zilele guvernului ; prietenii politici în unanimă pornire de entuziasm, calcule și respect îi oferiseră o masă de sărbătoare ; deși era deopotrivă de indiferent la șampanie, toasturi și la ușoare succese, primise, fiindcă știa că o asemenea manifestație demoraliza mai desăvîrșit adversarul.

Din piața Teatrului, după banchet, trimisese mașina acasă, iar el străbătea drumul acum pe jos, să respire și să se dezmorțească, împlinindu-și numărul de pași prescriși de higena zilnică.

Pe dînsul nu-l indispunea nici ceața bolnavă, nici pustiul lugubru al bulevardului, după cum nu-l exaltase nici frenezia aplauzelor de după-amiază și nici entuziasmul toastărilor de adineaori ; tot ce întîmpina în viață era numai prilej de egală satisfacție de a trăi pentru a birui. Mai cu seamă acum, cînd nu mai exista nici o îndoială că el va fi chemat să alcătuiască guvernul viitor, peste cîteva săptămîni, peste cîteva zile, poate.

Nesiguranța din ultima vreme era înlăturată. El nu cunoștea alt vrăjmaș care să-l alarmeze decît nesiguranța. Iar țara trecuse și de astă dată de partea lui, hotărît unanim, spontan. Cum drept spunea ediția specială a gazetelor de seară, cu fotografia pe două coloane și cu numele lui, scris cu litere de-o șchioapă.

Din ceața scămoasă, glasul poporului sughiță confirmarea acestui apropiat deznodămînt :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculești ridică sprîncenele să măsoare cu tolerantă curiozitate cetățeanul rezemat de stîlpul de schijă, prin care grăia conștiința anonimă a țării.

Bețivul făcu un semn misterios cu mîna :

— Psst ! Pardon...

Se dezlipi imprudent de stîlp. Lipsit de reazămul moral, descrise o semicircumferință în direcție inversă decît cea de adineaori, se propti și reveni ricoșînd la loc, hipnotizat de vîrful țigării aprinse, către care întindea mîna cleioasă.

— Psst ! Pardon...

Scotoci în buzunarul vestei altă țigară : boțită, beteagă și dezlipită, cadavrul mutilat al unei foste țigări. Fără să se descurajeze de înfățișarea-i invalidă, o netezi să-i aducă forma dintîi și lărgind compasul picioarelor să-și mențină echilibrul instabil, țuguie buzele după foc.

Ion Burdea-Niculești primi în plin obraz ră-

suflarea dospită de vin a poporului suveran care cere schimbarea domnilor.

Strîmbă din nas, fiindcă poporul suveran consumă vin ieftin şi prost. Dar întinse resemnat, cu vîrful degetelor înmănuşate, focul, fiindcă înaintea unei ţigări care se cere aprinsă toţi fumătorii sînt prin consimţămînt mutual, egali.

Beţivul sorbi setos primul fum cu ochii închişi. La al doilea îi deschise, pe urmă îi căscă largi, cu teribilă surprindere, recunoscînd în domnul cu pieptul cămăşii alb şi obrazul proaspăt bărbierit, personagiul sărbătorit de ediţia specială a gazetelor.

Se trase îndărăt, arcuind pălăria cu o superbă eleganţă de muşchetar.

— Cucoane Ionel !... Avem onoarea... Pardon ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel...

Iar în chip de concluzie, repetă sentinţa sumară :

— Jos guvernul !

Ion Burdea-Niculeşti îl privi cu dezgust.

Beţivul nu păru că ia seama la semnificaţia acestei priviri. Se apropie cu gura umedă să-l sărute.

— Dă-mi voie să te pup, cucoane Ionel... Tot ai noştri, sireacii ! Omul dumneavoastră, cucoane Ionel... Ordin, şi mă supun !...

Uitătura aspră a lui Ion Burdea-Niculeşti îi paraliză elanul. Distanţa între el, viermele, şi astrul zilei, se restabili.

Suspină, pocăit şi amar :

— Pardon ! Dacă vă supără, mă retrag !...

Vorbind, scăpă ţigara din mînă. Plecîndu-se s-o ridice, o călcă. Înaintea acestui dezastru, se opri consternat. Cuprins de compătimire şi scîrbă, Ion Burdea-Niculeşti răsturnă în pumn ţigările de foi din tocul de piele şi i le întinse pe toate... Beţivul le primi cumplit de umilit în conştiinţa propriei sale decăderi.

— Sînt un păcătos, cucoane Ionel !... Numai dumneata ai să mă faci om...

Pe urmă, complice, făcînd cu ochiul :

— Jos guvernul !... Trăiască cuconu Ionel al nostru ! Trăiască România Mare !

Ion Burdea-Niculeşti dădu să plece.

Beţivul îşi aminti :

— Psst ! Pardon !

Cu mîna descrise semnul unui chibrit aprins de cutie. N-avea ce face cu ţigările, dacă nu-i oferea şi chibrituri

Ion Burdea-Niculeşti îi întinse şi cutia de chibrituri. Zdrobit de această ultimă mărinimie, beţivul lăcrimă, scoţîndu-şi profund pălăria :

— Cucoane Ionel... nu merit ! Sînt un rău, cucoane Ionel... Vai de capul meu... Eu sînt un copil orfan, cucoane Ionel !

Clătinîndu-se, sări deodată în lături, într-o neaşteptată inspiraţie destrămată din aburii vinului :

— Nu merit să vă calc nici pe umbră, cucoane Ionel !... Nici pe umbră !

Într-adevăr, beţivul se ţinea acum departe de umbra desfăşurată pe asfaltul umed, păşind cu evlavie în vîrful picioarelor, ca pe lîngă cea mai sacră nestemată din lume. Cum se clătina, fără centru de gravitate, părea un sălbatec din ţinuturile hiperboreene, dansînd un joc magic în jurul unui cerc cu un idol tabu.

Dar Ion Burdea-Niculeşti ridică gulerul pardesiului şi-i întoarse spatele, scîrbit cu desăvîrşire.

Celălalt sughiţă din urmă, gesticulînd în pîclă :

— Jos guvernul !

„Imbecil beţiv... Ce brute ! Ce brute !“ gîndi Ion Burdea-Niculeşti, reluîndu-şi mersul elastic sigur şi biruitor dintotdeauna, cu pălăria de castor împinsă puţin pe ceafă şi observînd că el, el îşi calcă pe umbră.

Pe umbra care se lungea cînd lăsa un felinar în spate ; pe urmă, se topea în ceaţă ; apărea din nou ţinîndu-i tovărăşie pe-un zid ; îi rămînea în urmă, se dubla, erau trei, reveneau iarăşi, închegîndu-se din ceaţă în forme fantastice, întotdeauna alta şi totuşi aceeaşi. „Imbecil beţiv !... De unde i-o mai fi dat în cap idioţia aceasta ?... Nu merit să vă calc pe umbră !... Cuvinte de beţiv !“ Se întoarse să-l vadă unde a rămas ; iar umbra se întoarse şi aşteptă şi ea.

Beţivul se balansa în faţa unei vitrine verzui luminată ; straniu, ca un înecat în fundul oceanului, printre filamente de alge, înaintea unui

transatlantic scufundat, prins în razele unui proiector. Cu mîna dreaptă făcea un gest energic de retezare. Se înțelegea că repetă și acolo, clătinat în fundul irespirabil al apelor translucide, voința-i nestrămutată :

— Jos guvernul !

„Ce brută ! Ce brute !" iuți pașii Ion Burdea-Niculești, bombînd pieptul și liberîndu-și fruntea să se răcorească în umezeala nopții.

Umbra își dădu și dînsa pălăria mai pe ceafă, îl ocoli în jurul unui bec să-i iasă înainte, se deșiră pe un zid peste măsură, se topi în negură și tot din negură se închegă, alăturîndu-i-se discret la stîlpul electric următor. „Ce idioție !" căută Ion Burdea-Niculești să-și strămute gîndul în altă parte, de la această tovarășă dintotdeauna, la care acuma lua întîia dată aminte.

Ceața deveni mai opacă, bulevardul mai deșert.

În tăcere pășeau alături, prin solitudinea nopții, numai omul și umbra lui.

Cînd au traversat, un automobil cu farurile lăptoase trecu vertiginos peste pieptul umbrei, încît Ion Burdea-Niculești se trase cu un pas îndărăt, cu senzația fizică absurdă, că într-adevăr roțile au călcat ceva dureros din el. Dar după ce mașina fu înghițită de pîclă, umbra se înălță pe zid intactă și sprintenă, pășind credincios alături de dînsul. „Imbecil bețiv !"

Acum îi păru că înadins grăbește pentru a scăpa de tovărășia umbrei ; încetini pasul, în-

cetini și umbra. „Idioții !“ Deprins să-și pîndească și să-și înfrîngă singur toate slăbiciunile, Ion Burdea-Niculești își adună gîndurile la grijile lui apropiate : lista noului cabinet, campania electorală, declarația de a doua zi... Uită existența umbrei, dar umbra nu-l părăsi, tîrîndu-se în noroaie, destrămîndu-se în întunerec, lungindu-se pe pereți, alergîndu-i înainte, ocolindu-i pașii ; neobosită, fidelă și mută.

Acasă, cînd trînti ușa grea de stejar, o închise afară ; dar abia urcă prima treaptă de marmoră și umbra se prelinse pe sub picioare, luîndu-i înainte și așteptînd în capul scărilor, ca cineva de mult deprins să aștepte. „Idioții, curat idioții !“ își repetă Ion Burdea-Niculești, cu un început de enervare.

Încăperile erau mari, reci și deșarte. Ion Burdea-Niculești trăia de multă vreme singur, ca un adevărat om tare.

Slugile pășeau pe covoare în vîrful degetelor ; pereții erau împodobiți la distanțe simetrice și larg spațiate cu sobre tablouri de muzeu : oglinzile răsfrîngeau în apele înghețate figura stăpînului întotdeauna calmă, sigură și nebrăzdată de vîrstă : totul era aci ordonat și sever.

Ca întotdeauna, după ce-și îmbrăcă pijamaua de mătase de China, înainte de culcare, Ion Burdea-Niculești trecu în biroul cu biblioteca masivă și neagră, cu cărțile înșirate după cristalul dulapurilor în legăturile de piele neagră, cu

aurul literelor stins, cu bustul său de bronz susținut pe piedestalul negru — aşa cum l-a primit omagiu de la partid la o aniversare de guvern — provizoriu fragment inanimat al monumentului de viitoare imortalizare.

Pe masa uriaşă, secretarul orînduise în dosare cartonate hîrtiile pentru a doua zi.

Ca întotdeauna, nu le atinse. Aprinse o singură lampă, mică şi joasă, din vechi obicei de lucru al studentului nevoiaş care a fost odată : a tras trei foi albe înainte şi, deschizînd ultimul volum de matematică ermetică, începu să aştearnă cu creionul ascuţit subţire cifrele complicate, tipuri de funcţiuni pentru integrarea funcţiunilor din mecanica aplicată la teoria elasticităţii materiei. Era un joc al inteligenţei, ascuţit şi lucid, fără nici un folos imediat, fiindcă de multă vreme inginerul Ion Burdea-Niculeşti nu mai însemna decît conducătorul temut al unui puternic partid politic ; dar era un exerciţiu fără de care nu-şi încheia niciodată ziua.

Din lumea abstractă a cifrelor îşi întreţinea mintea ageră şi calmă pentru realităţile concrete, pe care avea misiunea să le soluţioneze. Un ceas nimic nu exista pentru el, decît cifrele mărunte din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré pe cele trei foi albe.

Vîrful creionului fîşiia abia auzit pe hîrtie ; cînd se tocea, alegea altul dinainte ascuţit fin de secretar ; de afară, prin cele două rînduri de

geamuri cu perdele compacte, nu străbătea nici un vuiet, în încăperile spaţioase nu trosnea nici o mobilă, nu scîrţîia nici un pas, nu adia nici o răsuflare ; în tăcerea adîncă numai omul singur şi tare, eliberat de restul vieţii vegetative, străbătea spaţiile străvezii, reci şi eterne, ale inteligenţei pure, dincolo de toată zadarnica viermuială omenească.

Oraşul era dincolo.

Alţii îşi ruinau trupul în spasmuri de viciu, sau animalic, dormeau pumnii strînşi ; el, într-o dilatare a fiinţei, absent de la tot ce e vremelnic şi hîd, cunoştea numai pentru dînsul ascensiunea inteligenţei absolute, dematerializată, descătuşată de rădăcinile pămîntene.

Aceasta punea nemăsurată distanţă între el şi ceilalţi semeni. Îi compătimea. Îi dispreţuia. Pentru fiecare noapte avea cunoscut numai de el singur tărîmul de evadare întăritoare, unde uita răsuflarea amestecată cu duhoare de vin prost a vulgului, tocmelile netrebnice, abdicările cotidianului ; de acolo se întorcea întotdeauna purificat şi reconfortat. Oraşul îmbibat în ceaţă, posomorît şi trivial, nu mai avea fiinţă aievea. Ion Burdea-Niculeşti era tare, şi se ştia tare, fiindcă era înfricoşător de singur în universul lui secret şi altora inaccesibil.

Dar peste umărul său, încovoiată din plafon, plecată atent, umbra imobilă îi veghea ca întotdeauna, de nopţi şi nopţi, migala cifrelor. Nu

o observă nici acum, ca și altă dată. Insă prezența neînsuflețită, răbdătoare și mută, avea acum în vastitatea biroului negru, ceva misterios, neliniștitor și irevocabil.

Și mai neliniștitor era că omul nu o presimțea încă plecată peste el, așteptînd.

Cînd cele trei foi fură complet acoperite cu scrisul mărunt, Ion Burdea-Niculești își îndreptă mijlocul, frecă degetele osoase cu mulțumirea lucrului isprăvit, orîndui creioanele în cupa de cristal, închise hîrtiile în sertarul unde zăceau alte teancuri. Se ridică alături de umbra care se pregătea să-l însoțească. Trecu în dormitor ; nu citi și nu medită la nimic care să-i tulbure cugetul limpezit și desprins de la nimicniciile terestre. Stinse lumina și ca întotdeauna, înainte de a fi trecut cinci minute, a adormit.

Umbra absorbită de întuneric emigră în lumea unde se retrag umbrele izgonite.

Dar de astă dată în somn reveni.

Alta.

Sălbăticită și dușmană. Împinsă de o putere rea, serva resemnată apăru din noapte cu pași neauziți să-și sugrume stăpînul...

Fu în întuneric o luptă zvîcnită și inegală. Luptă de panică, fără nădejde, cu un duh înfricoșat de care nu știi să te aperi, fiindcă nu seamănă cu nimic. În așternutul moale, în care întotdeauna Ion Burdea-Niculești se deștepta pe aceeași parte, cum se culcase, chiar prin somn orînduit și stăpîn, pernele se mototoliră,

dantelele olandei fură sfîşiate, plapuma alunecă ; cu genunchii fără oase împletiţi pe pieptul lui, cu degetele aderente de gumă lipite în gît, umbra strîngea încet şi metodic, cartilagiile care trosneau sub recea şi umeda încleştare de şarpe.

Pe urmă, vrăjmaşul fără nume şi fără formă, îl încinse de jur împrejur, strivind coastele sub care se zbătea deznădăjduit inima... Omul îşi încorda muşchii să rupă strînsoarea vîscoasă. Strîngea dinţii să nu scoată un geamăt, orgolios, chiar atunci, să nu-şi mărturisească prin accentul de durere o înfrîngere. Dar o şoaptă cunoscută şi bună, din altă lume revenită, cerea ea pentru dînsul îndurare. Zadarnică. Fiara aderentă — umbra ? moartea ? — strîngea, strîngea, strîngea...

Ion Burdea-Niculeşti se deşteptă într-un disperat spasm, înăbuşit în noaptea opacă. Pipăi butonul de porţelan şi făcu să explodeze lumina. Privi încă nedezmeticit, răvăşeala patului... Îşi apăsă inima zvîcnind dureros în gratiile pieptului...

Absurd vis, stupid vis !

Gîndise o clipă să sune, dar şi-a retras îndată mîna. Spaima abia risipită făcea loc altei temeri. Îşi imagină chemarea stridentă şi metalică în casa goală ; valetul apărînd somnoros şi speriat. Ce era să-i spună ? Cum să se arate înainte-i, înfricoşat ca un copil care a visat urît ?

Marele om își șterse tîmplele umede. Reculeș, privi obiectele familiare din încăperea unde dormea singur de zece ani. Surîse, căci toate îi dădeau siguranță, îl întorceau la realitatea certă care n-avea nimic de-a face cu vedeniile deșuchiate ale unui vis chinuit. El știa un leac la îndemnă : cinci minute sub ploaia rece a dușului, destind nervii și ordonează ritmul sîngelui în artere. Totul e să știi a domina animalul, să-l constrîngi sclav rațiunii, să-l ții din scurt cînd șovăie.

Coborî din pat, pipăind cu piciorul pantofii moi.

Umbra coborî și ea. Se lungi pînă în tavan. Ion Burdea-Niculești, cu toată constrîngerea rațiunii, nu izbutea s-o ignore. Era acolo, gata și ea, așteptîndu-l să vadă ce face. „Idioții !" vorbi tare : „Afurisit bețiv"...

Cuvintele sunară bizar în dormitorul dreptunghiular, de unde, pentru desăvîrșita izolare, fusese alungată chiar bătaia monotonă a pendulului. Îi fu rușine de el : a început acum să vorbească singur !

Hotărît, aceasta nu mai poate dura așa ! Sumețindu-și pieptul, se apropie de perete, să o cerceteze atent. Umbra coborî din tavan, deveni egală și mai conturată, exact de înălțimea lui, suportînd neclintită examenul. Avea parcă și dînsa în statură, o provocare batjocoritoare, cu pieptul diform lățit. Se confruntară amîndoi. „Idioții !... Începe să mă enerveze serios aface-

rea aceasta!" constată, nu mai ştia a cîta oară, Ion Burdea-Niculeşti, întorcîndu-i spatele.

Pătrunse în camera de baie, răsuci robinetele de nichel; cînd dădu drumul snopului de apă rece pe peretele de porţelan, umbra născoci gesturi groteşti, parodiind cu o deşănţată lipsă de respect mişcările marelui om gol.

Dar Ion Burdea-Niculeşti era de astă dată redat calmului dintotdeauna, imunizat, neutralizat: din nou, ignorînd ca orice om normal prezenţa iritantă, spioană, a umbrei. Înfăşurîndu-şi trupul ud în cearşaful spongios, simţi cu satisfacţie odihna relaxîndu-i nervii.

În pat deschise o carte potrivind lampa pe măsuţa de noapte, la distanţa calculată care să-i obosească ochii, exact cît este nevoie ca să-i cheme somnul. Totul era în viaţa lui calculat ca o maşină precisă, ce la anumită mişcare face să joace ingenios, anumite, întotdeauna aceleaşi resorturi.

Totuşi... Totuşi cînd întoarse foaia, se surprinse că n-a reţinut nimic din sensul literelor; o luă de-a capo, străbătu pagina din nou, nu o întoarse, gîndul se risipea confuz. Ceva stăruia dincolo de gînd şi dincolo de voinţă.

Ce glas cunoscut!... Ah! Îşi lămurea bine acum ce glas cunoscut fusese acel de adineaori, din somn, cînd cerea pentru el îndurare umbrei.

Ion Burdea-Niculeşti îşi aminti astfel, după atîţia ani, ceea ce hotărîse să nu-şi mai amin-

tească niciodată și într-adevăr nu-și mai amintise.

Cartea lunecă. O lăsă jos. Glasul acela. De cît de departe, glasul acela!...

Îi suna ca întîia oară. Iar din uitarea cea mare, totul recăpătă viață. Tristă viață.

Un șuvoi rece între lespezi, brazi întunecați, miros aspru de rășină, o fluturare albă de eșarfă, o copilă în străveziu veșmînt feciorelnic, întoarsă cu spatele... Și glasul acela chemînd pe cineva, pe urmă izbucnind în hohot; rîs în care veselia nu izbutea să acopere spaima de o clipă. De pe colțul stîncii un picior lunecase în apă. Ce spaimă și ce rîset! Acum sărea din lespede în lespede să-și pescuiască pantoful furat de torent. Corăbioara albă sălta pe undele fugace, părea că a ancorat într-un golf de o palmă adînc; cînd se pleca să o prindă, se răsucea viclean, săgeta pe gîlgîiala apei cine știe unde...

El s-a repezit în cale, a capturat pantoful...

L-a adus trofeu, ud și minuscul, copilei necunoscute cu mîna la pieptul mic, zvîcnind de rîset și de spaimă. Necunoscuta l-a privit în ochi, cu obrajii învăpăiați — pe sub pieliță se vedea fluxul sîngelui cum se răsfira ca un trandafir magic care se involtă — pe urmă ochii au coborît în pămînt.

Ochii Marei!...

Încep toate basmele cele mai dulci, altfel?

Au așteptat pe marginea șuvoiului pînă s-a uscat olanda pantofului și pînă ce-au învățat să se cunoască.

Ascundea piciorul gol, numai în ciorap, pudic, acoperindu-l cu marginea rochiei. Ochii Marei nu s-au mai ridicat decît pe furiș, cînd credea că el privește în altă parte ; ochi în care lucea fără astîmpăr un tremur de început de rîs. Cum de n-o văzuse încă ? Cum de n-o știuse ?...

Cînd s-au întors, tăceau.

Păreau că au isprăvit de spus tot ; întîmplări de la facultățile lor deosebite, gînduri despre aceleași conferințe ascultate, banalități, piese de teatru, cărți și tot ce putea fi de un interes pentru viața lor studențească ; asistaseră la aceleași cursuri pe vremuri celebre, parodiaseră aceleași ticuri ale dascălilor bătrîni, se miraseră că nu s-au văzut ; nu-și spuseseră, dar gîndeau amîndoi că numai fiindcă nu se cunoscuseră pînă atunci, ceva în tinerețea lor le lipsise încă. Tăceau alături. El smulgînd din treacăt vîrful crenguțelor de brad, care se frîng fragede, ca mici cruciulițe vegetale și lasă în dinți un gust metalic. Ea, smulgînd mașinal, cu gîndul în altă parte, petalele unei margarete de cîmp, în eterna și superstițioasa joacă feminină : mă iubește ? nu ? foarte mult ? deloc ?...

Tăcea, dar glasul ei îi cînta melodic în urechi.

Glasul de adineaori, din somn, cerînd îndurare pentru el. Ca și cum el ar fi fost deprins să ceară îndurare cuiva !

Da ! Veche poveste și tristă poveste.

Începuse atît de senin și sfîrșise atît de crunt... Dar sfîrșesc oare toate basmele altfel ?

Un rîs ; obrazul învăpăiat ; o piruetă fluturînd fustele ; altă gîlgîire sonoră de hohot ; privirea strecurată cu nevinovată șiretenie pe sub gene. Înaintea unei întrebări, în colțul gurii tremurînd zîmbetul gata să se destindă ; viața aceea tînără, plină de neastîmpăr, însetată de toate nimicurile din care se întrețes miracolele lumii, făptura nebunatică pe care nimic nu părea că are s-o ostenească și s-o întunece cîndva ; toate curmate deodată, de ireparabilul care strivește ca o talpă, zbaterea fragilă de aripi a celei mai inocente și divine gîze ! După scurtă vreme, în alt capăt de țară, departe de toți ochii, tinerețea aceea, și vioiciunea, și rîsetul care păreau că nu vor conteni niciodată, au fost înecate într-o crîncenă ispășire : o biată vietate cu obrajii supți, cu ochii sticloși, ocolită, izgonită. „Mă văd aci și mă întreb dacă tot eu am fost aceea ?... Undeva, atît de departe de tine, abia reală, sînt arătarea celei ce-am fost. Mai bine că nu mă vezi. Ți-ar fi milă de mine, și nu mi-ar place mila ta“... scrisese ea atunci, iar el arsese scrisoarea repede, își dogorîse degetele și călcase scrumul, apăsat, să șteargă orice urmă, orice.

Cînd prietenul cel mai bun din aceste timpuri, Atanasie, venise de *acolo,* cu știri, îl așteptase la gară, cu inima strînsă, nu de cele ce i se întîmplau ei ; ci ghemuit în el și mizer, de cele ce puteau să urmeze pentru dînsul.

Era doar toată cariera lui în joc, viitorul, toate proiectele îndrăzneţe care se surpau, anii grei încă de studiu, sărăcia care nu mai putea fi împovărată de altă sărăcie, şi stupid, de un copil. Şi acum ii strecoară în oase un fior amintirea acelui ceas, pe peronul cutreierat de vîntul gheţos !

Aşteptarea îi aţîţase bolnav închipuirea ; prevedea scene mai absurde una decît alta... Trenul oprindu-se ; el, deodată, pomenindu-se, cu un copil în braţe, pasagerii întorcînd capul, ghiontindu-se, hohotind de acest june care voia să cucerească lumea şi pînă una alta, sfîrşea pe un peron de gară, cu un prunc în plapumă roşie la piept, ca în melodramele proaste... Se gîndise să fugă. Nici acum nu-şi lămureşte ce l-a ţinut...

Dar n-avea de ce fugi.

Toate fuseseră închipuiri. Viaţa e mai simplă. Atanasie i-a răspuns la întrebarea lacomă, abia coborît de pe treptele vagonului, cu strîngere de umeri : „Fii fără grijă, Ioane... nu vei avea nici o neplăcere. Nu fiindcă aş fi convins-o eu ; ci fiindcă aşa vrea dînsa. Ştii prea bine că aceleaşi legi fac pietrele să se scufunde şi păsările să se înalţe. Ea se scufundă ; tu rămîi liber să te înalţi".

Atanasie răspundea totdeauna obscur şi cu o intenţie de dispreţ batjocoritor în tot ce rostea. Nu l-a întrebat mai mult şi nici el nu i-a spus mai mult. I s-a părut că prietenul îl priveşte cu

o bucurie rea, cînd l-a văzut respirînd ușurat. I-a fost rușine de această senzație de eliberare pe care nu și-a putut-o stăpîni. A ocolit și atunci, și mai tîrziu, vreo explicație, măcar o aluzie, o scuză.

Atanasie era singurul om a cărui privire nu o putuse înfrunta, de al cărui rîs de capră, în vîrful buzelor, înecat, sacadat, se temea. He-he-he ! Da, rîs de capră ! Nesuferit, răutăcios și demonic. Descoperea toate slăbiciunile, le căuta cu o răbdare de maniac colecționar, le scormonea, le ațîța savant, își rîdea de ele ; încheia o zi fericită, numai cînd găsea cuiva, pînă atunci invulnerabil, o sminteală în armură, o faptă rea ascunsă, o greșeală, o umilință dureroasă, rănile acelea triste care desfigurează și mistuie tăinuit. Hehe-hehe ! Își încovoia spinarea cocoșată, plecîndu-se deșirat să-i rîdă în ureche : Hehe-hehe ! Ce meschină și mizerabilă devenea deodată toată viața și oamenii ce biete fantoșe, cînd behăia rîsul acela : hehe-hehe !

Un singur martor existase la acest dintîi și singur episod imprudent al vieții lui ; dar ce martor !

Cum se simțea împuținat și netrebnic și șovăielnic sub ochii lui, cînd îi întîlnea, privindu-l neclintit, ochii de capră, gălbui și bulbucați !

Cîteodată, pe neașteptate, rostea o constatare enigmatică, în care-i părea că străbate un tîlc

ascuns: „Îmi vine să cred Ioane, că pentru a face ceva într-adevăr bun şi trainic în viaţă, trebuie să începi prin a sacrifica pe cineva. Cum cei vechi luau umbra trecătorului cu trestia, să o zidească în piatră. Numai atunci clădirea durează... Hehe-hehe!"

Ochii de capră îi căutau atunci ochii, cu o înveselire plină de curiozitate, să-l descopere roşind; îl studiau ca pe un şoarece pus sub globul aparatului aspirant, de făcut vidul, unde animalul rămîne în neclinire de panică, în aerul rarefiat. Hehe-hehe!

Tîrziu, tot Atanasie i-a spus, aşa, ca din întîmplare, în plina bucurie a celui dintîi hotărîtor succes, că poate să-şi vadă copilul dacă doreşte, aici, la bunicii Marei, care l-au înfiat cînd Mara n-a mai fost. A spus şi l-a privit răsucindu-şi bărbiţa roşcată, cu rîsul acela behăit şi insuportabil, cînd a văzut cu bucurie că tace şi ocoleşte ochii în altă parte. Îndată a părut că uitase ce-a vorbit. Dar în ochii gălbui dura bucuria lăuntrică, şi buzele subţiri descopereau dinţii uriţi, în rîsul necontenit de capră.

Pe urmă, altă dată, după un an, l-a dus pe nesimţite, ca într-o cursă, în focul unei discuţii, într-o stradă lăturalnică, aci, aproape de bulevard; l-a oprit în faţa unei case de pensionari, cu vitraj cu olendri şi cu strîmtă grădină de-o palmă — tupilat adăpost de oameni nevoiaşi... Un copil în şorţ albastru se juca în curte

cu o pisică cenușie, o bătrînă într-un scaun de pai împletea cu ochelarii ridicați pe frunte. Copilul s-a oprit din joacă să-l privească ; l-a privit și bătrîna. Din rîsul mut al lui Atanasie a înțeles cine sînt.

A înțeles și-a fugit.

Atanasie l-a ajuns din urmă, cu pașii lui rășchirați, nu i-a rostit nimic, continua doar cu cea mai nevinovată insistență discuția lor începută... Dar ochii îl scormoneau și nu mai contenea rîsul acela de capră : hehe ! hehe !...

A revenit mai apoi de cîteva ori, pe ascuns, singur.

Era în anul cînd se însura. Trecea ca din întîmplare, privea printre zăbrele verzi : copilul se afla acolo, bătrîna în același scaun : a doua oară se adăugase un bătrîn numai în vestă, plivind un strat cu mixandre, același pisic cenușiu... Copilul lui !... Pe urmă a venit iarna. Grădina fu goală, ferestrele cu două rînduri de geamuri. Nu mai putea ști ce fac cei dinlăuntru. N-a mai trecut. S-a însurat. A lipsit din țară un an. A uitat. Cecil nu-i aducea numai averea cu toată siguranța zilei de mîine, dar și alte griji noi, îndatoriri politice, pentru misiunea înaltă la care îl pregătea bătrînul Clejanu, părintele Ceciliei și din vechi timpuri, sfetnicul cel mai ascultat al tronului.

La Florența l-a găsit telegrama de la Atanasie : „Fii pe pace. Au dus ieri și copilul la ci-

mitir. Mulţumeşte providenţei sale Anghina. Ai dreptate. Omul singur e tare. Felicitări !"

Parcă i-a auzit rîsul de capră : hehe ! hehe ! pîngărind aerul sonor al Florenţei, acolo, pe terasa hotelului Carlton, de unde se vedeau colinele unduind sub cerul siniliu. Cecil l-a întrebat distrată, ce veste îi aducea depeşa din ţară. A îngăimat ceva la întîmplare, mototolind hîrtia şi aruncînd-o peste marginea balustradei.

Dealtfel, nici n-avea nevoie să se prefacă, s-o mintă. Între el şi Cecil n-a existat niciodată decît cea mai desăvîrşită indiferenţă. Ea şi plecase ochii fără să aştepte răspunsul, continuînd să citească, înfăşurîndu-şi şalul subţire în jurul pieptului. Aşa a cunoscut-o întotdeauna ; friguroasă, nepăsătoare la tot ce nu era curent de aer sau primejdia unei răceli.

Dar el nu şi-a putut stăpîni o bucurie. În sfîrşit, nu-l mai ameninţa nimic : săvîrşise o prostie tinerească, putea să-i primejduiască viaţa, a scăpat, orice urmă era ştearsă. Nu mai exista Mara. Nu mai exista copilul... Şi s-a trezit fluierînd o veselă melodie la modă, obsesie de la orchestra de seară a restaurantului.

Cînd a trecut, după mulţi ani, din nou pe strada lăturalnică, în locul casei nu se aflau decît dărîmături. Mai sînt şi acum. Locul a fost supus alinierii. Se va deschide o piaţă. Pînă atunci au crescut oţetari prăfuiţi, a rămas

un prun cu crengile torturate, cărămizi roșii și moloz, se adună cîini rîioși, s-au înălțat movile de gunoaie. Hehe-hehe !

Cum i-ar suna rîsul de capră al lui Atanasie !

Dar nici Atanasie nu mai există ; ori, dacă este, e undeva o larvă omenească, strivită, confundată cu celelalte.

Rînjind de slăbiciunile altora, n-a luat aminte la aceea a lui, care-i pregătea prăbușirea... A fost o cădere neașteptată, cum nu se pomenise de mult.

În dimineața cînd a venit cu ochii nedormiți, fără rîsul de capră, șters definitiv de pe buzele vinete, să-i spună că peste două ceasuri trebuie să se înfățișeze judecătorului de instrucție, a simțit și el o satisfacție răutăcioasă. Va să zică acesta era Atanasie, pe a cărui privire, singura dintre toate, n-o putuse înfrunta ? În sfîrșit, îl putea scormoni și el în ochi : hehe-hehe ! Aceasta era tot ? Așa de repede se sfîrșea cariera de aspru jude al tuturor ?

Hehe-hehe ! Celălalt i-a citit în ochi condamnarea.

A înțeles... A pogorit în pămînt privirea și a ieșit șovăind.

A regretat imediat. Numai după două clipe a regretat, copleșit de mustrare. A alergat după dînsul să-l cheme. A luat telefonul... Prea tîrziu !

Atanasie de acolo a scăpat ; dar nu om, ci fost om. Nimeni nu i-a mai auzit numele. Încă

unul şters. S-a topit în marele anonimat. E undeva, poate vreun slujbaş alcoolic, cu o droaie de copii, făcînd hazuri acre pe socoteala şefilor de birou, la cîrciuma aperitivelor. Poate mai rău. Poate va fi murit demult, declasat, în vreun spital, îngropat de vreo comunitate. Hehe-hehe ! Viaţa nu e defel o glumă uşoară, cînd nu eşti lucid la fiecare pas ; *cînd o lecţie nu-ţi foloseşte, odată pentru totdeauna !*

Lui i-a folosit. Una — destul ! De atunci nici o slăbiciune : în fiecare seară trei file de calcule, cea mai bună terapie pentru animalul omenesc, raţiunea pusă în dreptul ei : luciditate, răbdare, perspectivă a universului, alta decît cea mărginită, dobitocească, a vulgului.

Dar glasul acela ? De unde a tresărit în mijlocul nopţii, într-un vis absurd, căutîndu-l din lumea de unde nu mai este întoarcere ? Şi umbra ? Vis idiot !... Propria ta umbră să te sugrume prin somn ! Ar rîde să afle, oricine ; chiar beţivul de aseară.

Ion Burdea-Niculeşti, ridicîndu-se să-şi îndrepte pernele fierbinţi, observă umbra pregătindu-şi şi dînsa culcuşul, în lumea ei de două dimensiuni. Se opri. Se opri şi umbra. Cînd se întinse, umbra se furişă sub aşternut, dar nu sub aşternutul ei care dispăru de pe zid, ci lîngă el, în aşternutul său, aderentă...

În ultimul timp s-a surmenat fără cruţare. Va pune ordine. De mîine chiar...

Stinse lampa. Fiindcă voi cu toată voința să adoarmă, și fiindcă voința îl mai asculta încă, adormi.

Dar a doua zi nu puse ordine. A doua zi avea lucruri mai grave de îndeplinit.

Întîi expozeul de la club. Pe urmă reporterii chemați pentru interviu. Pe urmă consfătuirea cu șefii organizațiilor convocați telegrafic din provincie.

Secretarul nu dovedi luînd note, clasînd hîrtiile, pregătind datele precise, fără de care Ion Burdea-Niculești nu rostea nici o declarație și nu lua nici o hotărîre. Realitatea era prinsă în logica lui ca într-un clește, în care trebuia să cedeze, cum cedau prea curînd, toți adversarii.

Pentru această severă metodă și pentru disprețul fără cruțare de slăbiciunile omenești, secretarul își făcuse de la început, din patron, un idol. Era tînăr, sfîrșise studii strălucite, socotea un noroc fără seamăn, că-și putea face ucenicia lîngă asemenea om, pe care nu-l naște o țară de două ori într-o jumătate de veac. Avusese și el o iubire copilărească, o fetiță săracă roșind sub privirea lui, apăsîndu-și zvîcnirile inimii în bluza subțire, cînd se pleca să-și apropie buzele de gene ; se lepădase de tot, se mecanizase, se apropia cu fiecare lună decursă, mai desăvîrșit se apropia de idealul supraomului care era Ion Burdea-Niculești.

Corect, după ce sfîrși de clasat fișele, le orîndui în ghiozdanul de piele.

Ion Burdea-Niculeşti nu era nevoit să-l întrebe dacă a uitat ceva; învăţase să nu uite nimic.

Alături, în automobil, cu geanta pe genunchi, păstrînd distanţa respectuoasă între el şi patron, fura cu coada ochiului gestul cu care Ion Burdea-Niculeşti descoperea părul cărunt, răspunzînd la salutări, cum îşi încheia şi descheia mănuşile, cum privea, cu capul puţin dat îndărăt, forfota norodului de pe uliţi, spintecată de strigătul agresiv al goarnei. Şi ciudat, între amîndoi oamenii aceştia şase ceasuri pe zi alături, nu existase niciodată alt schimb de cuvinte, decît al îndatoririlor stricte pentru care Ion Burdea-Niculeşti îşi angajase un secretar. Nu-l întrebase niciodată despre studii, despre planurile lui de viaţă, despre greutăţile familiei lui nevoiaşe. Vorbele sunau întotdeauna aceleaşi, seci, egale: „Fă aceasta... îmi trebuie aceasta... răspunde aceasta". Iar secretarul îl admira mai nemărginit, pentru indiferenţa cu care îl confundase cu obiectele neînsufleţite. N-ar fi îndrăznit niciodată să bată la uşa biroului cu cinci minute mai devreme; n-a întîrziat niciodată; nu şi-a îngăduit să întrebe ceva, să-şi încălzească glasul vreodată, să ceară un sfat ori să roage pentru vreo intervenţie în ajutorul cuiva. Respirînd aceeaşi atmosferă, se uscase şi începuse să se simtă şi el tare, fiindcă şi el se pietrifica.

Cu trei luni înainte, tatăl secretarului, funcționar obscur de gară, fusese mutat, printr-un capriciu ori o eroare, într-o stație mărginașă a țării. Se ruina, astfel, brusc și injust, o întreagă gospodărie. Copiii erau rupți de la școli; tîrau cu tribul lor calic o femeie de mulți ani bolnavă; ar fi fost destul să ceară un singur cuvînt de la Ion Burdea-Niculești pentru ca mutarea să fie revocată. Dar să ceară aceasta, i s-ar fi părut secretarului nu o îndrăzneală ori o necuviință, ci abdicarea de la ceea ce învățase mai adînc despre înțelepciunea vieții de la patron: *nimeni să nu aștepte nimic de la nimeni*. Și oamenii și-au cărat gospodăria lor ticăloasă la marginea hotarului cu resemnarea săracilor care se supun fără cîrtire destinului.

Acum chiar, secretarul avea în buzunar o scrisoare de la bătrîna bolnavă, — își socotea zilele numărate, îl chema cît mai neîntîrziat. Nu apucase să isprăvească de citit rîndurile tremurate, o primise cu cîteva minute înainte de ceasul cînd trebuia să se înfățișeze patronului, o mototolise și aștepta pînă după-amiază, mai tîrziu, răgaz, să continue cînd va fi liber. Își spunea că bătrîna îi cere un lucru cu neputință. Cum s-ar gîndi oare să-l lase pe Ion Burdea-Niculești, chiar numai trei zile, singur, în preziua luptei de răsturnare a guvernului, fără geanta, dosarele și notele lui? Își imaginează privirea rece, surîsul de mirare, de milă și de dispreț, cu care ar ridica ochii să-l măsoare la

cele dintîi cuvinte... Secretarul cercetă pe furiş, să citească pe obrazul patronului această mustrare, milă şi acest dispreţ. Dar Ion Burdea-Niculeşti, cu mîna în mănuşa cenuşie rezemată de uşa automobilului, îşi privea umbra fugind pe asfalt paralel cu goana maşinei, zdrobindu-se sub roţi, mînjindu-se sub paşii trecătorilor, izbindu-se cu capul de stîlpi, frîngîndu-se în ziduri şi reapărînd intactă şi vertiginoasă, cînd roţile scăpau la drumul liber.

Atunci Ion Burdea-Niculeşti îşi scutura fruntea, întors la realitate :

— Pregăteşti situaţia judeţelor...

Secretarul se înclina.

— ...Şi textul moţiunii bătut la maşină, pentru ziare...

Secretarul se înclina.

— Dejunul îl iei cu mine, am să-ţi dictez...

Secretarul se înclina.

Aşadar, abia diseară va putea sfîrşi scrisoarea cu litere păianjenite, de la bătrîna care îl chema acasă.

La club, intrarea lui Ion Burdea-Niculeşti fu primită cu tăcerea respectuoasă ce stingea brusc, întotdeauna, rumoarea încăperilor.

Şeful strînse mîinile ; pe altele abia le atinse ; pe altele se făcu a nu le zări. În această savantă dozare a atenţiei pentru propriii săi partizani, se afla o ierarhie fără greş — acum se citea o indicaţie. În cinci minute se ştiu cine vor fi viitorii miniştri şi cine şi-au luat nădejdea...

Cînd Ion Burdea-Niculeşti începu să rostească expozeul, nu mai scîrţîi nici o gheată, nu se mai deschise nici o uşă. Cuvintele cădeau subliniate de aplauze, dar aplauze măsurate, atît cît era nevoie pentru a dovedi consimţămîntul unanim, fiindcă era prestabilit că şefului nu-i plac manifestările zgomotoase şi lăbărţate. Frazele sunau egale, puţin dispreţuitoare, ca şi privirea care se plimba de la unul la altul, căci Ion Burdea-Niculeşti ştia cît preţuieşte fiecare din capetele lungite să-l asculte; ştia că pentru cei mai mulţi, programul, angajamentele, manifestele către ţară şi moţiunile însemnau numai făţarnice formalităţi fără importanţă. Realitatea singura pentru toţi era: vin ori nu vin la putere? Şi cînd? Iar atunci, ce folos va trage pentru sine fiecare?

De aceea Ion Burdea-Niculeşti îşi dispreţuia partizanii lacomi şi cinici; dar îi compătimea pe cei naivi. Căci mai multă nevoie avea de lăcomia şi cinismul celor mulţi, decît de naivitatea celor puţini şi dinainte sacrificaţi.

— Doresc, domnilor...

Ion Burdea-Niculeşti făcu o pauză. Surprinse pe perete umbra mîinii parodiindu-i gestul. Retrase mîna şi umbra căzu.

Cîţiva întoarseră ochii să descopere ce va fi zărit şeful pe zidul gol. Ion Burdea-Niculeşti simţi broboane de sudoare pe frunte.

Umbra de pe perete își șterse fruntea, cu o umbră de batistă.

Tăcerea dură.

— Doresc, domnilor... își drese glasul, biruindu-se.

Restul expozeului îl rosti repede, cu vîrful degetelor sprijinit pe masă, preocupat, stăpînindu-se să nu înalțe mîna, ținînd sub degete umbra degetelor.

— Îmi pare cam obosit șeful. Nu e în formă! spuse cu oarecare satisfacție, un exministeriabil mustăcios.

Șeful trecu, încheindu-și și descheindu-și nervos nasturii mănușii.

Ceva nou, neobișnuit, straniu, i se întîmpla; un nimic, un fleac, o umbră, propria lui umbră, îi zădăra calmul pînă atunci nezdruncinat încă de nimeni.

Mergînd, umbra se făcuse ghem la picioare. Se sili să n-o privească. Dar la întrebări, răspunse cu gîndul în altă parte și mersul avea ceva nefiresc, întrerupt, ocolind și cercînd să pună prin surprindere piciorul pe pieptul umbrei, să o captureze sub talpă.

La club, partizanii rămași să discute în urmă, văzură în această nervozitate a șefului, semn că situația nu e atît de limpede cum se grăbiseră prea optimiștii să o socotească. Ion Burdea-Niculești știa desigur ceva. Se iviseră, probabil, complicații. Complicații grave, dacă și omul cel mai imperturbabil își pierdea răbdarea.

Seara, o informaţie de ziar lua notă cu îngrijorare de aceste simptome, la buletinul politic. Guvernul, de bună seamă, îşi păstra undeva o rezervă care să-i prelungească agonia. Dar nota încheia tot optimist, amintind ţării că Ion Burdea-Niculeşti a ştiut în cariera-i politică să înfrîngă conspiraţii mult mai tenebroase.

Cînd citi rîndurile subliniate de secretar cu creion roşu, Ion Burdea-Niculeşti surîse întîi cu milă, pe urmă simţi intrîndu-i în oase o nelinişte necunoscută.

O teamă de el însuşi... Aşadar, o neînsemnată şovăială, o oboseală a nervilor, o singură schimbare în felul lui firesc de a fi, o obsesie rizibilă şi absurdă, erau destul să clatine ceea ce durase temeinic în douăzeci de ani ! Se răsuci pe scaun să-şi privească ostil umbra. Umbra se răsuci şi ea — dar ea, calmă. De-ar fi un om, l-ar strivi. De-ar fi o dificultate, ar înfrînge-o. E însă imaterială şi enigmatică, îl aşteaptă, aşteaptă...

Aşteaptă ce ?...

Aprinse toate luminile — era în sufragerie — umbra se ascunse sub picioarele lui sub scaun.

Împinse farfuria ; mîncarea i se oprea în gît. Servitoarea intrînd, se uită cu mirare la stăpînul posomorît înaintea felului neatins, la toate becurile luminate. Nu se aprindeau toate luminile decît cînd erau invitaţi. Dar nu îndrăzni

să întrebe. Nimeni nu îndrăznea să întrebe ceva în casa aceea solemnă, întotdeauna tăcută și severă.

Ion Burdea-Niculești aruncă șervetul. Merse urmat de umbra lui prin toate încăperile, pînă la birou ; trase sertarul și cu cele trei foi albe de hîrtie înainte, își porunci să uite.

Și uită.

Cît așternu cifrele subțiri, din nou nimic n-a mai existat decît tăcerea imobilă și gîndul lucid, evadat din carcera cărnii. Creionul ronțăia mărunt ; ferestrele cu draperii compacte nu lăsau să străbată zbaterea vană a orașului, omul fu din nou singur și tare. Dar cînd se opri, aproape de sfîrșit, să ridice ochii obosiți și să-și destindă umerii, surprinse întîia dată după douăzeci de ani, umbra plecată peste el, în tavan, spionîndu-l atentă, răbdătoare și așteptînd. Așteptînd ce ?...

Fu o senzație rece, de spaimă, cum descoperi neașteptat că afară, din întuneric, te privește de cine știe cînd, cu nasul turtit de geam și cu ochii holbați, un nebun evadat. Nu știi ce te așteaptă, ce va face peste o clipă, de unde va începe : numai rînjește și așteaptă.

„Stupid“ ! — trînti cu pumnul în tăblia biroului, de jucară creioanele ascuțite fin în cupa de cristal.

Umbra bătu aerul cu un pumn gigant ca un ciocan și stătu, fiindcă și Ion Burdea-Niculești a stat.

De acum, înțelegea că toată odihna e pierdută, dacă umbra a intrat și aci să-l prigonească. Făcu ghem hîrtiile, le aruncă în coșul împletit, își apăsă ochii. Tăcerea îl nelinişti. Îl impresura dușmană.

Întîia oară se cutremură constatînd cît e de singur în răceala de cavou a camerelor vaste. Și întîia oară nu se mai simți tare fiindcă era singur.

Umbra cu fața acoperită în palme, îl aștepta plecată. O simțea deasupra. „N-am să scap de ea de acum, nici în coșciug ! — gîndi. Au s-o închidă cu mine".

— Nu mai înțeleg nimic. Trebuie să-i cerem explicație ! vorbi nervos Tudoriță Stîrcu, aprinzînd o țigară de la altă țigară și mutînd cu neastîmpăr serviciul de șvarț pe tava nichelată. Nu admit ! Asta e : nu admit !...

Celălalt dădu moale și fără convingere din mînă :

— Vorbește tu !... Eu nu mă amestec.

Își schimonosi obraz de suferind, cerînd să arate astfel că numai boala îl silea la această neutralitate :

— Înțelegi, cu ficatul meu... Am avut iarăși o criză. Mi-a recomandat medicul liniște. Altfel !...

Mîna voi să completeze gîndul cu un gest energic, dar căzu moartă, ca o mînă de manechin umplută cu tărîțe de lemn.

Tudoriță Stîrcu se ridică de la masă, împingînd tava de zăngăniră paharele, făcu cîțiva pași

apăsaţi pînă la fereastră de unde privi cu indiferenţă prefăcută forfota străzii. Muşcă în dinţi cartonul ţigării. Mustaţa i se zburlise ca la pisoi, cînd se pregătesc să se repeadă.

Se întoarse brusc şi izbucni :

— Vorbeşte-i tu... Eu nu mă amestec !

— Aceeaşi poveste întotdeauna ! Îţi aperi pielea... M-am săturat de atîta diplomaţie. Nu admit ! Înţelegi ! Nu admit ! Nu e vorba de noi, de ficatul tău şi de toate fleacurile, ci de partid. Se duce de rîpă ! Într-o singură lună, am pierdut de două ori ocazia să dăm lovituri repezi şi decisive. Mai sînt cincisprezece zile şi se închide sesiunea... Atunci înseamnă că răbdăm pînă la toamnă, mai mult poate... Eu aştept, tu aştepţi ; dar partidul se descompune ! Nu admit ! De la Romanaţi am primit iarăşi o listă de demisii. Nişte imbecili, nişte lichele ! E adevărat ! Publicul însă se impresionează uşor. Dacă începe debandada, să-mi răspunzi atunci, te rog : ce facem ? Tăria noastră era disciplina. Unde e disciplina ? Şeful a devenit somnambul !... Tu nu te amesteci !... Ceilalţi s-au deprins să le vină totul de-a gata, n-au nici o iniţiativă. Şi partidul se risipeşte ! Nu admit ! Azi unul, mîine altul ; cînd corabia se îneacă fug toţi şobolanii... E destul începutul. Pe urmă să te văd cum ai să-i opreşti ? Sînt curios să văd, cum ai să-i opreşti ?

Celălalt dădu vag din umeri, ca unul care nu ştia nici el cum are să-i oprească.

Tudoriță Stîrcu aprinse o a treia țigară și se duse la fereastră, să roadă cartonul, privind trecerea necurmată a automobilelor și trăsurilor, pe Calea Victoriei. Pufnea pe nări și bătea mărunt, cu unghiile, tamburul în geam.

Erau amîndoi făcuți să nu se înțeleagă. Moștenitorii prezumtivi ai șefiei, cînd Ion Burdea-Niculești n-ar mai fi ori s-ar retrage.

El, Tudoriță Stîrcu, ghem de nervi în necurmată agitare, pus pe luptă, păros, precipitat și imprudent, în război cu toată lumea și „neadmițînd" nimic, săvîrșind de douăsprezece ori pe an măcar douăsprezece acte necugetate, dar luîndu-și îndată toate răspunderile, curajos și loial ; celălalt, Sache Algiu, moale, nehotărît, meșter trăgător de sfori ascunse, leneș și fanariot, bucurîndu-se tainic de toate greșelile și slăbiciunile celorlalți din partid, care-i înlăturau încă un concurent.

Destul să-i fi privit o dată, ca să înțelegi din ce capete opuse de lume veneau.

Tudoriță Stîrcu scuturînd mîinile să le smulgă din umeri, uitîndu-se drept și tăios în ochi, cu văzduhul întotdeauna răscolit în jurul lui de gesturi smucite, rîzînd cînd era vesel cu toți dinții.

Sache Algiu, cu privirea întotdeauna piezișă de ipohondru, cu nasul moale de cocă, încleind vorbele tărăgănat și onctuos, întinzînd o mînă umedă care rămînea flască în mîna celuilalt, încît omul se simțea îndată stînjenit, nu știa dacă

să-și retragă ori nu mîna, nu mai avea altă preocupare decît cum să scape de atingerea aceasta vîscoasă care se eterniza.

— E patru! La patru și jumătate vine... De aceasta sînt sigur. Atît i-a mai rămas: e punctual. Și dacă vine îi vorbesc. Nu admit! hotărî Tudoriță Stîrcu, răsucindu-se de la fereastra clubului și apăsînd butonul soneriei, fatal, ca resortul unei mașini de execuție, prin electricitate. Adă alt șvarț! porunci răstit chelnerului. Clocotit și cu rom. Șvarț, nu zeamă de prune! Porcării nu admit!

— Și mie pălăria și pardesiul, molfăi Sache Algiu, cu fața mascată de un ziar desfăcut, după care se retranșase curajos.

— A! Va să zică eviți să asiști la explicație? îi trase Tudoriță Stîrcu ziarul într-o parte, să-i descopere ochii. Comod! „Nu știu, n-am văzut! Lasă nebunul, să se descurce el!" Dragă Algiule, de astă dată nu admit! Ai să rămîi aici. N-ai decît să taci și să asculți. Dar să fugi, asta nu! Nu admit!

Celălalt scoase ceasul plat de aur și păru foarte alarmat, atît cît figura lui cu trăsăturile lîncede putea arăta îngrijorare.

— Am o întîlnire... Nu pot lipsi. Exact la patru... Am întîrziat.

Tudoriță Stîrcu se trînti în jilțul de piele și hohoti cu picioarele rășchirate, frecîndu-și genunchii.

— Haha! Ai întîrziat? Parcă spuneai adineaori că îl aştepţi şi tu...

— Uitasem...

— Tu să uiţi? Să fim serioşi, Algiule! Eşti aci, rămîi aci!

Şi întorcîndu-se către chelnerul care aştepta cu pălăria şi pardesiul lui Algiu pe braţ, porunci:

— Du-le îndărăt! Domnul Algiu s-a răzgîndit. Pleacă mai tîrziu.

Chelnerul lipi uşa cu băgare de seamă. Sache Algiu rămase prizonier. Mai privi încă o dată la ceas, deşi nu-l aştepta nimeni, ca să arate că întîlnirea n-a fost o născocire. Oftă cu aer de victimă silită să se supună celor mai absurde capricii. Tudoriţă Stîrcu îl măsură cu milă şi cu dispreţ, aruncîndu-i în faţă colaci de fum. Privi pe urmă în tavan, fluierînd un tril.

Îşi recapitula în minte explicaţia pe care avea să o ceară.

Cu Ion Burdea-Niculeşti era prieten vechi. Il iubea şi îl preţuia. Ştia, ca toţi ceilalţi, că partidul există numai prin el. Că tot ce-a săvîrşit Ion Burdea-Niculeşti în viaţă, era limpede şi precis, fără nici o şovăială, şi în cea mai desăvîrşită dezinteresare. Pentru dînşii şi pentru partid, nu pentru dînsul.

Şi îi părea de aceea, cu atît mai inexplicabilă, nehotărîrea din ultima vreme, absenţa lui de la tot ce se petrecea, indiferenţa cu care a lăsat să-i scape toate „momentele politice". Poate era

bolnav. Poate îl mistuia o pasiune ascunsă. Carnea se revoltă la o anumită vîrstă, se răzbună... Nu ? Se gîndise să-i ceară o explicaţie — Ion Burdea-Niculeşti are mai multă nevoie poate, de un sfat prietenesc !... În acest caz nu e de nici un folos prezenţa lui Algiu, cu prudenţa lui de spion, cu egoismul lui inuman. Sînt lucruri despre care nu se poate vorbi, decît între patru ochi, între bărbaţi întregi, bărbăteşte.

Omul cu nas de proboscidian ridică ochii decoloraţi de cafea crudă şi privi imediat în lături, pe lîngă jilţul lui Tudoriţă Stîrcu.

— Sache... Am glumit ! rosti Tudoriţă. Nu vreau să te fac să pierzi o întîlnire... (subliniind intenţionat) mai ales cînd îmi închipui ce fel de întîlnire e... Nu admit, mă-nţelegi ?

Sache Algiu surîse flatat, viclean şi cu aer de inocentă victimă, căreia i se recunoaşte, în sfîrşit, dreptatea.

Vorbele îi făceau îndoită plăcere : întîi, îl elibera ; putea să plece. Pe urmă, prietenul confirma astfel reputaţia lui de om cu multe aventuri feminine — faimă născocită nu se ştie de unde şi de cine, absurdă pentru un individ cu înfăţişarea lui bleagă şi îndoielnică, dar la care ţinea nemăsurat, deşi nu s-ar fi gîndit vreodată, din prudenţă, să-şi înşele, în ruptul capului, nevasta mult mai bătrînă, şaşie de un ochi şi tiranică.

Acum cînd știa că poate pleca, făcu mofturi. Cercetă a treia oară ceasul și dădu din cap descurajat :

— Prea tîrziu ! Nu cred că mai așteaptă... Dealtfel, ai dreptate... Eu să pierd vremea cu fleacuri și voi să discutați lucruri serioase !...

Tudoriță Stîrcu rîdea lăuntric de fățărnicia prietenului. Își făcu o plăcere să-l încerce, jucîndu-se cu lațul pe care îl strîngea și-i dădea drumul :

—Bine ! Atunci nu insist. Rămîi și vorbești și tu ! Tu ești mai calm. Poți vedea mai obiectiv.

Celălalt se așeză între brațele fotoliului, consternat, cu figura lungită. Se uită încă o dată la ceas, cu resemnare.

— Ce e ? Poate te mai așteaptă ? îl iscodi Tudoriță Stîrcu.

— De... Știu eu ? Sigur că poate mă mai așteaptă.

— Atunci, mai bine du-te ! Cele mai serioase lucruri din lume nu sînt destul de serioase ca să merite o nepolitețe față de o femeie. Nu admit. O femeie nu poate să aștepte !

Sache Algiu clătină nasul de cocă, deplin convins de acest mare adevăr. Aproape pe furiș, întinse degetul pe buton și sună, abia atins.

— Adă pardesiul și pălăria domnului Algiu ! porunci Tudoriță Stîrcu, pentru a sfîrși o dată, plictisit.

— Dacă vrei tu ! capitulă celălalt, îmbrăcindu-și mînecile pardesiului, cu aerul de sacri-

ficiu al omului gata să facă orice, numai să nu contrazică plăcerea unui prieten care „nu admite".

— Da! Dacă vreau eu... firește! repetă în batjocură Tudoriță Stîrcu, cu buza de jos făcută accent circumflex, privindu-l din tălpi pînă în creștet.

Celălalt se întoarse de la ușă, să adauge un sfat:

— Știi? Fii energic, dragă! Să se limpezească o dată situația. Nu mai merge... Ai dreptate... Se descompune partidul... Dacă e surmenat, să se repauzeze. Partidul are nevoie de conducere energică — mai ales acum! Un tren pierdut nu se mai întoarce... Să i-o spui răspicat. Dacă nu înțelege singur, să-l faci să înțeleagă...

— Fugi, Sache, că întîrzii! îl întrerupse Tudoriță Stîrcu. Cele mai serioase lucruri din lume nu sînt destul de serioase ca să...

— Ai dreptate... La revedere și succes!

Sache Algiu grăbi să închidă ușa, nu fiindcă întîrzia de la întîlnirea imaginară, ci fiindcă își luă seama că putea să dea ochii, pe scările clubului, cu Ion Burdea-Niculești.

„Scîrbă!" rosti omul rămas singur, repezind unul în altul inelele de fum spre tavan, cu picioarele rășchirate și cu ceafa rezemată în spătarul moale al jilțului. „Scîrbă!"

Obrazul aspru și colțuros, cu sistemul pilos atît de abundent încît părea întotdeauna nebăr-

hierit de trei zile, arăta cel mai desăvîrşit dispreţ pentru cel plecat. Şi acesta, mai rîvnea şefia! Cîrpa aceasta! În locul unui om ca Ion Burdea-Niculeşti! Puah!... Pe urmă trăsăturile i se îndulciră treptat, fiindcă Tudoriţă Stîrcu îşi întoarse gîndurile la Ion Burdea-Niculeşti şi era acum din tot sufletul mîhnit de răul care mistuia ascuns prietenul.

Se ridică şi merse iarăşi pînă la fereastră, privind cu mîinile la spate. Privea, dar nu lămurea nimic din vînturarea trecătorilor. Gîndul nu se despărţea de tainica schimbare a prietenului. Ce putea fi?... O femeie? Trecu în revistă toate femeile în a căror apropriere s-ar putea afla Ion Burdea-Niculeşti. Nici una... Altă patimă! Un om închis, stăpîn pe sine, pînă la cruzime cu sine, în casa aceea glacială ca un cavou, ce patimă ar tăinui oare? Ce resort s-a clătinat brusc?... Întotdeauna i-a spus că viaţa aceasta e absurdă; totul măsurat cu compasul, totul prevăzut ca evoluţia precisă a planetelor, rigida existenţă de monah care se martirizează cu cingătoare de cuie întoarse înlăuntru, dar fără halucinarea nici unei credinţe. Nu pricepuse aceasta, nicicînd, mai ales el, care nu ştia niciodată ce va vorbi şi va săvîrşi peste o jumătate de oră; mînca şi bea zdravăn; nu-şi înfrîna nici o patimă; găsea tot atîta plăcere într-o luptă cu episoade neprevăzute şi cu duşman necunoscut, ca într-o partidă de cărţi rămasă de pomină, ori cu chef epic, de trei zile şi trei nopţi, la via

devenită celebră într-un anumit public al capitalei.

Zvîrli țigara, ca întotdeauna, pe covor. Recunoscuse automobilul negru al lui Ion Burdea-Niculești, stopînd înaintea clubului.

Se uită la ceas : exact patru și jumătate.

Șeful nu-și dezmințea încă exactitatea de cronometru. Deschise portiera și sărise înainte, la marginea trotuarului, secretarul așteptînd înclinat cu servieta sub braț : pe urmă coborî Ion Burdea-Niculești, apăsîndu-și pleoapele cu degetele înmănușate ca să împingă parcă o vedenie lăuntrică. Tudoriță Stîrcu tuși să-și dreagă glasul și își încheie nasturii ; chiar el și chiar acum încă, nu-și putea alunga sentimentul că înaintea lui Ion Burdea-Niculești, toți muritorii se înfățișează la o severă inspecție.

Și îndată, ca să-și dovedească hotărîrile rebele, descheie la loc nasturele, numai unul, și-l întîmpină cu o mînă în buzunar.

— Ca întotdeauna, cronometru, Burdea !...

— Ca întotdeauna, cronometru, replică sec Ion Burdea-Niculești, fără să clintească o fibră în fața osoasă.

Discuția începu rău.

În stradă, țipă agresiv o sirenă de automobil. Secretarul depuse servieta pe brațul unui jilț, și fiindcă nu-l invita nimeni să stea jos, își căuta de lucru foiletînd agenda.

— Credeam că sînteți mai mulți. Mi s-a părut că e vorba de o convocare. Singur, puteai veni tu la mine. Știi unde stau.

Ion Burdea-Niculeşti vorbea cu spatele spre fereastră. Aşa avea umbra în faţă. O putea supraveghea. N-avea cum să încerce cine ştie ce surpriză în dosul lui. Biată figură ostenită de insomnie, liniile mai trase, cute subţiri în jurul pleoapelor viorii ! Părul mai albit. Iar cei care-l cunoşteau bine, ar fi putut descoperi o abia perceptibilă neglijenţă în îmbrăcăminte : fire de praf pe postavul negru, cravata înnodată în grabă, acul de aur cu perla neagră, gata să cadă.

Observă că ochii lui Tudoriţă nu se dezlipeau de la acest ac. Îl pipăi, îl înfipse la loc şi fu nemulţumit că există cineva, care i-a surprins o neorînduială.

— Despre ce e vorba ? Mai aşteptaţi pe cineva ?

— Nu, Burdea ! Tocmai voiam înadins să fim singuri, răspunse Stîrcu aruncînd o privire repede secretarului.

Secretarul înţelese şi luîndu-şi servieta, îşi ceru voie să lucreze în altă cameră. Tudoriţă Stîrcu îi mulţumi din ochi. Pe urmă împinse două fotolii, alături :

— Burdea, să stăm ! Avem de discutat lucruri serioase.

— Cred că n-am obiceiul să discut lucruri neserioase, vorbi Ion Burdea-Niculeşti, răsucind jilţul cu spătarul la fereastră şi întinzîndu-se între braţele elastice.

Mulţumit că umbra i se contopea cu a scaunului, împreună mîinile, aşteptînd :

— Ei ?

Tudoriţă Stîrcu desfăcu o hîrtie bătută la maşină, cu un şir lung de semnături :

— Am aici demisia unui grup din Romanaţi...

— Cunosc... Altceva.

— Aici alta, din Moldova...

—Cunosc şi p-aia. Să le fie de bine ! Nu ţinem pe nimeni cu sila. Cine vrea pleacă, cine vrea rămîne. Pentru aceasta m-ai chemat ?

Stîrcu împături colile de hîrtie şi le vîrî în buzunar. Îl privi lung, punîndu-i mîna pe braţ :

— Burdea, nu mai înţeleg. Ştii bine că n-am pus niciodată la îndoială ce faci tu şi ce nu faci tu ! Nici nu m-aş simţi în drept, eu, care cu zevzecia mea, am adus atîtea încurcături partidului. Dar nu-mi place ce se întîmplă. Nu admit ! Ceilalţi mîrîie pe la colţuri. Eu am vrut să fiu şi de astă dată, ca întotdeauna, loial...

— Mersi ! rosti ironic Ion Burdea-Niculeşti.

Celălalt se opri şi ridică mîna de pe braţ, rupînd apropierea prietenească. Începea să-şi piardă răbdarea : „Nu e om cu care să poţi vorbi. Uscat... O maşină. O maşină care se detracheează. Pierd vremea în zadar".

Ion Burdea-Niculeşti îl privi cu cea mai nevinovată mirare :

— Continuă... Am spus că-ţi mulţumesc. Ce găseşti supărător în aceasta ?

Tudoriţă Stîrcu îşi muşcă mustăţile ţepoase. Scuipă ţigara din gură fără să o atingă cu mîna. Pe urmă, observă cum ochii lui Ion Burdea-Ni-

culeşti privesc cu dezaprobare capătul ţigării fumegînd pe covor. Nu se ridică să-l calce, cum ar fi făcut altădată, înadins ca să arate că acum nu-i păsa. Toate bunele intenţii se risipeau: „Dacă vrei aşa, bine! gîndi. Ai să auzi altele, mai zdravene!"...

Sări, păşind repede ca într-o cuşcă, vorbind cu mîinile în buzunare, de unde smulgea din cînd în cînd dreapta să gesticuleze boxînd aerul:

— Poţi să crezi ce vrei, Burdea!... Am ceva pe suflet: mă răcoresc! Îmi fac o datorie să-ţi spun, fiindcă te văd absent de la toate şi fiindcă ceilalţi mîrîie în loc să vorbească. Am pierdut de două ori ocazia să luăm atitudine. Slăbiciune! Curg demisiile — le înregistrăm şi dăm din umeri. Slăbiciune! A început guvernul să exploateze dezorientarea noastră; acum el atacă şi noi tăcem. Slăbiciune! Nu admit slăbiciune! Pentru aceasta am luptat douăzeci de ani? Decît să asist la falimentul nostru, îmi strîng valizele şi plec la ţară. Îmi văd de plugărie. Înţeleg în politică orice, numai pasivitatea nu. Mă surprinde că tocmai tu...

Se opri.

— Mi se pare că nici nu mă asculţi...

— Ascult. Ce te face să crezi? întrebă distrat Ion Burdea-Niculeşti, privind cum umbra celuilalt îşi însoţea stăpînul la fiecare pas, se frîngea de perete, se întorcea să-l urmeze sau îi lua înainte, exagerînd gestul cînd Stîrcu ridica dreapta în sus, ori o repezea în lături.

Spusese că ascultă, dar era absent cu desăvîrşire de la agitarea prietenului. Se întreba numai : cum nu observă celălalt prezenţa umbrei parodiindu-i frămîntarea ? cum poate trăi ignorînd-o ?

Şi se mai întreba, ce-ar face Stîrcu, dacă l-ar întrerupe să-i atragă atenţia : „Există o spioană lîngă tine ! Nu-i scapă nici o mişcare. Nu te părăseşte o clipă. Nu te poţi ascunde de ea... Tot ce faci, repetă desfigurînd, parodiind, exagerînd, şi totuşi, poate, ea numai, dă adevărata proporţie actelor tale. A crescut cu tine şi n-ai luat-o în seamă : s-a pus între tine şi femeia pe care ai iubit-o şi n-ai fost gelos de ea ; au s-o ţintuiască în sicriu cu tine şi pe măsură ce viermii au să-ţi roadă putreziciunea, ea are să se împuţineze, dar n-are să dispară. Eşti singur, numai tu cu umbra. Prieteni, amantă, mamă, copii, oricine, te uită, te pierd, te părăsesc. Numai ea rămîne nedespărţită întotdeauna şi orice s-ar întîmpla, trup cu trupul tău şi martoră la tot ce-ai săvîrşit tu, neştiut de nimeni. După douăzeci de ani, dacă au să-ţi scoată oasele să le deşire în soare ca pe un schelet preparat anatomic, umbra îndată înviată, are să întindă pe pămînt gratiile coastelor şi scăfîrlia grotescă, rînjindu-ţi dinţii... Şi tu nu observi aceasta ! Ţi se pare de mai mare însemnătate, că vreo cîţiva imbecili şi-au dat demisia din partid".

Pe urmă, Ion Burdea-Niculeşti îşi surprinse jalnica absurditate a acestor gînduri şi fu cu-

prins de o mare deznădejde. Cutele din jurul pleoapelor se adînciră. Gîtul se încovoie sub greutatea capului osos ; sub pielea încrețită, de gutapercă, se lămuri conturul craniului. Era acum numai un om bătrîn și slăbănog, ascultînd fără putere de replică, admonestarea altui om mai tînăr, plin de sănătate, de vigoare și de îndrăzneală.

Celălalt îi vorbea din picioare, neîndurat ; el era în jilț cu fruntea atrasă de pămînt, încît părea strivit de privirea, de gesturile și vorbele prietenului mai tînăr. Ar fi îndrăznit el altădată să-i vorbească așa ? Măsură mai adînc astfel ruinarea din sine. Se scutură. Își apăsă pleoapele, cu un obicei nou, de scurtă vreme căpătat, de cînd căuta mereu să alunge ceva dinaintea ochilor.

În încăpere lumina se învinețea difuză, ca întotdeauna în ceasul dinaintea asfințitului.

Era ceasul cînd el se dezmorțea, se elibera. Umbrele se topeau. Ca într-o vrajă dezlegată, se risipeau, precum reintră în morminte strigoii la al treilea cîntat al cocoșilor. Nu se mai simțea la îndemînă decît în zilele noroase, cînd lumina murdară nu mai are putere să dea contur unei umbre, sau în ceasurile acestea, cînd soarele muribund e atît de extenuat, încît și umbrele se retrag să caute altă căldură.

Întinse mîna în lături ; iar jos, pe covor, nu-și mișcă tentaculele nici o umbră.

Celălalt îl privi mirat, curmînd cataracta vorbelor.

Atunci Ion Burdea-Niculești, își mișcă degetele osoase, trosnindu-le, ca un om care a simțit o durere și încearcă să vadă de unde-i vine.

— Un reumatism... explică mințind, fără să se uite în ochii prietenului, și îndată fu umilit, că a ajuns pînă la asemenea prefăcătorii.

Își pregăti mănușile :

— Concluzia ? întrebă, să pună capăt discuției.

— Cum, concluzia ? lărgi brațele în lături Tudoriță Stîrcu, înțelegînd că a vorbit de prisos. Mai e nevoie de concluzie ? Se impune de la sine. Trebuie să schimbăm tactica. Adică, mai precis, să revenim la tactica noastră veche. Acțiune și gata de ofensivă în orice moment. Nu putem lăsa țara în pradă... Își fac canaliile de cap ! Nu admit...

Ion Burdea-Niculești își deșiră făptura înaltă și slăbănoagă, încheindu-și mănușile cu înfățișare plictisită.

— Credeam că ai ceva mai interesant să-mi spui. Am pierdut timpul degeaba. Și n-am timp de pierdut...

— Nu așa, nu așa ! îi tăie drumul Stîrcu, vîrînd și scoțînd mîinile din buzunare, ca și cum de acolo își pompa argumentele. N-ai timp de pierdut ? Dumnezeu știe ce faci tu cu timpul !... Nimeni nu te mai vede. Te ascunzi ! Ești absent de la toate ! Uiți că ai o răspundere. Dacă nu pentru noi, măcar față de acesta ! arătă portretul bătrînului Barbu Clejanu, întemeietorul

partidului și părintele sufletesc al lui Ion Burdea-Niculești.

Ion Burdea-Niculești nu întoarse ochii spre portretul în ulei, care-l privea cu dezaprobare din masiva ramă de aur. Pe acela îl ura acum. De la el porniseră toate.

— Da ! continuă Tudoriță Stîrcu, întorcîndu-se cu fața la barba rotundă și albă a bătrînului, deplin convins că a descoperit argumentul decisiv. El ne-a făcut partidul. Ne-a lăsat o tradiție. A avut inspirația norocoasă să-i încredințeze soarta în mîna unui om ca tine ; l-ai întărit, ne-ai adus pînă acum numai la victorii. Și deodată părăsești lupta !... Nu se poate ! Nu admit ! Ești prizonierul trecutului tău. Exact ! Repetă cuvîntul fiindcă îi plăcea : Ești prizonierul trecutul tău ! Ai o datorie. Nu poți să dezminți tot ce-ai făcut douăzeci de ani. Vorbesc în numele tuturor. Nu m-au împuternicit, fiindcă sînt lași și nu îndrăznesc să spună răspicat ce mormăie prin unghere. Dar eu nu pot tolera, nu admit !

— Concluzia ? întrebă încă o dată, sacadat, Ion Burdea-Niculești, privind peste capul lui Stîrcu, un punct gol în perete.

— Lasă concluzia !... Știi mai bine decît mine ce ai de făcut. Nu eu am să te învăț, Burdea !

— Să-ți spun eu concluzia ! silabisi apăsat și răutăcios Ion Burdea-Niculești. V-ați săturat. Nu mai aveți răbdare să așteptați. Poate

te tentează şefia ?... Mărturiseşte !... Ar fi nostim. Un partid condus de un om care *nu admite*... Ar face mare bucurie ăluia ! arătă peste umăr, la spate, cu degetul mare, tabloul lui Barbu Clejanu care privea acum cu o resemnată mîhnire, aceste întîmplări noi şi nemaipomenite.

Tudoriţă Stîrcu îşi vîrî mîinile în păr, zburlindu-şi coama aspră, în semn de cumplită deznădejde :

— Dar e o nebunie, Burdea ! Cum poţi vorbi ?... Eşti altul... Se întîmplă ceva cu tine... Ceva rău !... se apropie, apucîndu-l de nasturul hainei. Spune-mi ce se întîmplă cu tine ?...

— Se întîmplă că nu pot suferi, de exemplu, nesimţirea oamenilor care-şi fac scrumieră din haină ! silabisi cu încăpăţînare maniacă, Ion Burdea-Niculeşti, uitîndu-se cu o schimă de dezgust la veşmintele celuilalt, pe care se sfărîmase cenuşa atîtor ţigări aprinse una după alta.

— Eşti imposibil, Burdea ! se zbătu Tudoriţă Stîrcu, repezind cu picioarele în scaune. Imposibil !... Dacă e vorba aşa, plec ! Uite : îmi string valizele şi mîine plec la ţară, mă dezinteresez de tot, faceţi borş din partid, din organizaţii, din tot... Mi-e perfect egal...

Ion Burdea-Niculeşti îl privi fix, din cap în tălpi :

— Bagă de seamă... Dacă pleci, te lucrează ălălalt de la şefie, Algiu...

— E o nebunie, curată nebunie ; se tîngui Stîrcu, adresîndu-se tabloului din perete, să-l cheme martor. Plec ! Asemenea lucruri nu admit !

Își încheia nasturii hainei, așteptînd de la celălalt un cuvînt să-l oprească. Dar Ion Burdea-Niculești rămăsese impasibil fără să clintească un mușchi al feței ; părea că dormitează din picioare, cum pirotesc caii bătrîni, resemnați mizeriei.

Atunci Tudoriță Stîrcu se întoarse cu degetele pe mînerul ușii, să-i arunce în loc de răzbunare, un sfat :

— *Tu ferais mieux de te soigner. Tu as une sale gueule !*

Pe urmă trînti ușa și pașii sunară apăsați pe coridor.

Ion Burdea-Niculești își strivi pleoapele cu palma, să ridice o perdea grea. Se apropie de fereastră și privi în stradă, unde, după cîteva clipe, apăru Tudoriță Stîrcu, precipitat pe scări, îmbrăcîndu-și mînecile pardesiului din mers și izbind trecătorii agresiv, ca într-un asalt. După cîțiva pași se opri, cu toată înfățișarea schimbată, luminată și plină de înveselire, salutînd pînă la pămînt o doamnă blondă și roză, de o superbă frumusețe animală, tolănită răsfățat într-un Alfa-Romeo.

Doamna făcu semn șoferului, și cînd mașina acostă la marginea trotuarului, Tudoriță Stîrcu, descoperit, sărută mîna întinsă leneș, la înche-

ietură, deasupra mănușii cenușii. Omul care nu admitea, transformat cu desăvîrșire, rosti desigur un grațios madrigal căci doamna hohoti arătînd dinții mărunți și albi trecîndu-și pe buze o limbă roșie de pisică.

Păru convinsă îndată de cele ce-i spunea Tudoriță Stîrcu și îi făcu loc alături. Mașina viră, iar strada rămase din nou populată numai cu mulțimea anonimă, pe ale cărei fețe Ion Burdea-Niculești nu putea pune nici un nume. Geamul era murdar, se cunoșteau urme grase de degete : totul devenise în club trivial, neglijent și provizoriu. Iar trecătorii se deslușeau tulbure, ca în apa unui acvariu.

Cineva deschise ușa, răsuci butonul luminii.

Ion Burdea-Niculești se întoarse repede, știind că umbra i-a înviat alături.

Servitorul cel nou, n-avusese de unde să învețe respectul celorlalți, pentru omul temut. Orîndui scaunele cu o singură mînă, în cealaltă păstrînd abia dosit în găvanul palmei, un capăt de țigară, pe care nu se îndurase să-l arunce.

Era un om mic, cu obrazul jovial și bucălat, surîzînd bucuros tuturor celor ce-i porunceau, de s-ar fi spus că nu așteaptă de la viață o fericire mai mare, decît să găsească stăpîni care să-i ordone, ca el să aibă ce executa.

— Ce e aceasta ? întrebă sever Ion Burdea-Niculești, arătînd mucul din care se resfirau ațe de fum.

— Țigară, să trăiți ! răspunse nevinovat sluga, ferindu-și degetele să nu se frigă.

Lui Ion Burdea-Niculești i se păru că i-a luat umbra înainte. Că el n-a făcut alt decît să-i urmeze gestul ei de pe perete, cînd palma osoasă și înmănușată lovi obrazul rubicond al servitorului, atît de neașteptat, încît omul scăpă restul țigării dintre degete.

Și în aceeași clipă, Ion Burdea-Niculești fu rușinat de ceea ce săvîrșise. Nu lovise niciodată un om. Fusese întotdeauna destul să-i împietrească dintr-o singură privire. Iar acum, ajunsese și la aceasta ! Ceva se prăbușea tot mai repede în el : *„Tu as une sale gueule... Tu ferais mieux de te soigner"*.

Sluga culese capătul țigării de jos, fără să ridice ochii la el. Ion Burdea-Niculești zări cum îi tremură mîna. Vedea cum obrazul bucălat se dogorea treptat de urmele degetelor.

— Ține, rosti cu glas rugător desfăcînd portbiletul și întinzîndu-i o hîrtie de bancă.

Omul tot nu ridică ochii, continuînd să orînduiască jilțurile în jurul meselor.

— Ia aceasta... Ascultă ! Nici eu nu știu cum... Ia aceasta, și uită !...

Servitorul începu să lustruiască îndesat, cu șervetul, o scrumieră nichelată. Era mai nedumerit de ceea ce se întîmpla acum, decît de palma venită din senin. Ar fi luat hîrtia (trăsese cu coada ochiului și știa că e de cinci sute), dar

nu se încumeta. Dacă Ion Burdea-Niculeşti ar fi întors capul, ori ar fi aruncat bancnota pe marginea mesei, sluga ar fi mistuit-o într-o clipă, îngînînd o mulţumire oarecare. Dar celălalt îl privea ţintă, cu ochii lui cenuşii, reci şi bolnavi. Iar fiindcă sub această privire nu putea primi banii fără umilinţă, servitorul simţi dilatîndu-se în el o nemărginită mîndrie pentru atîta demnitate omenească, de care se descoperise capabil : „S-o ştie şi ăla ! O palmă nu se cumpără cu bani". Şi continua să frece scrumiera cu metalul încălzit între degete.

— Ascultă omule !... Înţelege o dată... A fost un moment de enervare... Nu trebuie...

Ion Burdea-Niculeşti nu-şi recunoştea glasul. Se compătimea pentru cele ce săvîrşea, dar o putere mai tare ca el nu-l lăsa să se desprindă de acolo, îi dicta cuvintele care-i scîrbeau buzele.

Puse mîna înmănuşată pe umărul omului, implorînd :

— Uite... Poate ai casă grea, copii !... Sîntem oameni...

Tresări, întorcîndu-se, fiindcă auzise paşi.

Secretarul, în prag, aştepta cu servieta subsuoară, privind încremenit de mirare. Atunci Ion Burdea-Niculeşti îşi desprinse mîna de pe umărul slugii. Încruntă sprîncenele subţiri şi schimbă glasul, redevenit totodată tăios şi fără îndurare :

— Să-i facă imediat socoteala şi să-l concedieze !... Auzi ? Imediat ! Nu tolerez obrăznici aici. A devenit clubul un han, o infecţie...

Servitorul holbă ochii în care se stinse brusc, jovialitatea naivă dintotdeauna. Acum stătu zugrăvită în bulbii lărgiţi cea mai desăvîrşită stupoare. Îi era dat să vadă în ziua aceea numai întîmplări care întreceau puterea sărmanei sale înţelegeri. Dar secretarul se înclină. Aşa da, îşi recunoştea patronul !

Şi plecă să transmită ordinul de concediere.

În biroul cu biblioteca masivă şi neagră, împresurat de rafturile cărţilor cu legătura neagră de piele, în faţa bustului de bronz cu piedestalul negru, Ion Burdea-Niculeşti, cu ceafa rezemată de spătarul elastic al fotoliului, privea un punct nevăzut în perete.

Se aflau toate luminile aprinse, iar la masă nici o foaie de hîrtie nu mai aştepta calculele complicate, din tomurile lui Weierstrass şi Poincaré. Creioanele fin ascuţite, rămaseră de multă vreme neclintite în cupa de cristal. În încăpere, cu cheia răsucită, se aflau închişi după miez de noapte, singuri, numai omul şi umbra lui.

Umbra docil culcată la picioare, ca un cîine ghemuit înaintea stăpînului.

Fotoliul era într-aşa fel întors cu spatele la lumini, încît Ion Burdea-Niculeşti o avea mereu înainte, domesticită şi veşnic sub privegherea ochilor. Între amîndoi dura un armistiţiu. Nu-

mai aici şi numai acum, cînd rumoarea oraşului se oprea înăbuşită în draperiile compacte.

Nu s-ar fi putut spune, dacă omul îşi păzea umbra sau umbra îşi păzea omul.

Dar într-asemenea ceas, Ion Burdea-Niculeşti o ştia îmbunată, renunţînd la el, aşteptîndu-l ca în fiecare noapte să pirotească între braţele jilţului, pînă cînd în toată figura osoasă se săpau cute amare. Căci armistiţiul îi era acordat numai cu acest preţ. Ion Burdea-Niculeşti, se închidea în birou, după miezul nopţii, privegheat de umbra atentă, *să-şi amintească !*

Umbra îl aştepta, răbdătoare, neclintită, şi enigmatică. Îndată ce ar fi încercat să se mişte, ar porni şi dînsa să-i joace în jur, dansul satanic. Şi atunci totul ar redeveni chinuitor şi absurd.

Aşa, umbra i se culca la picioare, prefăcîndu-se că l-a uitat : „Uite, eşti liber ! Deşiră-ţi oasele degetelor pe braţele fotoliului... Lasă pleoapele zbîrcite să acopere jumătate din privire. Şi priveşte înlăuntru... Eu aştept".

Tăcerea se căscă nefirească în clădirea deşartă.

Omul se înfiora de singurătatea pe care toată viaţa o căutase, ca să rămînă întreg şi puternic.

Ar fi tresăltat de-o nouă, nemărginită şi mîntuitoare bucurie să audă un pas cunoscut, străbătînd uşor camerele goale. Să pogoare o mînă prietenoasă care să-i alunge cu o atingere

bună pe frunte, gîndul rozînd cuibărit înlăuntru ca un vierme.

Paşii însă nu se auzeau : mîna însă n-avea de unde să vină.

Era cum se voise, numai el singur. Şi umbra aşteptînd.

Acum înţelegea de ce umbra îl alunga toată ziua, desfigurîndu-i grotesc fiecare mişcare, rîzîndu-şi de gravitatea tuturor actelor sale care deveneau îndată dezarticulate, rizibile, ţinîndu-i cale ori călcîndu-i pe urmă, mereu nedespărţită, prezentă şi atentă. Îl urmărea ca să-l aducă aici. Să-l ţintuiască în fiecare noapte în scaunul de piele şi să-l silească să măsoare toată zădărnicia pentru care a trăit.

Iar aci, la scaunul judecăţii, totul apărea, deodată, înfricoşător şi ireparabil.

Omul pirotea cu bărbia în piept. Amintiri vechi de tot se amestecau confuz cu întîmplări de ieri. Şi ciudat ! Ca într-un binoclu cînd întors, cînd privit prin capătul bun, ceea ce socotise întotdeauna de nemăsurată însemnătate, devenea derizoriu şi fără importanţă ; iar ceea ce-i păruse amănunt trecător, de mult uitat, creştea monstruos ca acele plante stranii, care germinează dintr-un singur grăunte, în palma fachirilor şi în cîteva clipe înăbuşă cerul.

Mîna uscată netezea braţul elastic al fotoliului. Atingerea pielii lucioase era dezagreabilă. Totuşi îi amintea ceva uitat, ceva pierdut. Da !

acum se lămureşte precis... O senzaţie care învie deodată, în carnea lui veştedă. În ziua cînd Mara l-a rugat să-i ţină o clipă umbrela. Nu îndrăznise încă să-i prindă braţul, nu-i cunoştea sărutul umed şi proaspăt. Luase umbrela şi simţise în mîner căldura transmisă din mîna Marei. Fusese o intimitate voluptuoasă, în care întîia dată pătrundea. Cînd Mara i-a cerut umbrela îndărăt, s-a despărţit cu părere de rău. „Mai las-o o clipă !" a rugat-o. Şi Mara l-a privit surprinsă. Cu ochii aceia, castanii cu fire de aur, în care nu era nimic alt decît vioiciune, sinceritate şi ceva ca o reverie vagă şi dulce, poate un presentiment îndată risipit.

Tot aşa erau ochii copilului. I-a văzut bine, de două ori. Ochi cu fire de aur, sub fruntea bombată, care-i dădea o înfăţişare de atenţie răbdătoare şi blîndă. Nici nu ştie cum se numea. *Era copilul lui şi nu ştia cum se numea.* Era copilul lui şi nu ştie cum s-a numit. Avea bucle ca un paj — ar fi fost astăzi de cîţi ani ? Ar fi crescut înalt şi elastic ca Mara, aşa cum o privise în ultima zi, cînd era întoarsă cu faţa spre fereastră să-şi ascundă lacrimile, iar pentru el era deja ştearsă din memorie, ca şi cum n-ar fi fost decît o umbră fără viaţă îndeaievea...

Unghiile lui scorţoase se înfigeau în pielea mobilei şi tăcerea începea să-i hăuie în urechi, ca într-un ghioc. Ce cald i-ar suna acum un glas, să-l cheme cineva pe nume : „Ioane, e tîrziu... Sfîrşeşte odată !"

Ioane! Lui nu i-a spus nimeni pe nume, de-atunci. Mara și Atanasie au fost cei din urmă. Chiar glasul lui Atanasie și chiar rîsul lui de capră: hehe! hehe! i-ar suna poate prietenos. Nu. De rîsul acela s-ar teme acum; și de om s-ar teme să-l vadă apărînd ca un strigoi al trecutului, în jilțul din față, netezindu-și bărbița roșcată de capră și începînd: „Hehe! hehe! Așadar, Ioane, pentru aceasta au fost toate? Și renunțările și cruzimile tale, toate, toate? Ca să te găsesc aci? Și în această plăcută tovărășie“? — ar arăta behăind, umbra culcată la picioarele scaunului.

„Ioane!“ — între el și ceilalți, s-a pus de atîta vreme atîta distanță, încît nimeni nu și-a mai îngăduit să-l cheme ca pe orice muritor, care are un nume pentru dezmierdare și intimitate.

Cecil i-a spus de la început: Jean! I-a trebuit mult timp să se deprindă cu această etichetare nouă, din oficiu. Îl chema și nu-i răspundea. I se părea totdeauna că e vorba de altul. Jean! — cu glasul acela afectat, care n-a adus niciodată căldură și apropiere între dînșii...

Ciudat! Nici nu și-o mai poate închipui, reaminti, pe Cecil. Parcă nici n-au fost împreună zece ani, zi de zi, în încăperile acestea întotdeauna reci și solemne, față în față, la aceeași masă. Închide ochii și nu-i apare decît o pălărie, o toaletă decoltată de seară — demodate toate, ca într-un album cu gravuri de costume

desuete și puțin ridicole, ca toate veșmintele după ce nu se mai poartă. Atît, un manechin pentru haine ! Nici ochii nu și-i mai amintește, totul s-a șters, numai sunetul glasului mai durează antipatic și afectat : Jean, Jean !...

Și mai ciudat încă ! Acum ochii Marei, din ce în ce mai halucinant de lămurit își tremură firele aurii din pupilă, și toată mlădierea trupului subțire cu umerii mici și cu zveltețea androgină de adolescent, toate capătă extraordinară viață ca o fantomă întoarsă foarte de departe, mereu mai aproape, aci în față, străbătînd prin ziduri acum numai ca să-l compătimească pentru singurătatea lui înfricoșătoare, de om puternic care și-a plantat inimă aspră de piatră sub coaste, să nu cunoască nici o înduioșare, nici o slăbiciune și nici o șovăială.

— Hehe ! Hehe ! Și pentru ce toate acestea, Ioane ?

Cum ar behăi rîsul nesuferit al lui Atanasie, și cum l-ar privi neîndurat ochii aceia bulbucați și sticloși, neîndurat și curios, ca pe-un șoarece prins sub globul aparatului de pompat vidul.

— Hehe ! Hehe !...

Aude, chiar aude glasul. A început să audă glasuri care nu sînt !

E foarte tîrziu. Ar putea să se culce. Acum chiar umbra e ostenită și-l lasă... Are să se înalțe odată cu el, și are să-l urmeze fără nici

un gînd rău. Pînă mîine nu mai vrea nimic de la dînsul. E foarte tîrziu.

Uite umbra i-a făcut semn și a pornit ea înainte.

— Ascultă ! Lasă aceste și privește mai bine ce încîntătoare e șoseaua, acum, înainte de asfințitul soarelui !

Vorbind, Ion Burdea-Niculești pusese mîna osoasă pe genunchiul secretarului. Limuzina, cu largi geamuri de cristal, săgeta fîșiind ușor înaintea altor mașini, pe sub teii cu frunzișul străpuns de razele oblice ale apusului.

Secretarul închise servieta cu părere de rău și încercă să descopere o desfătare în priveliștea automobilelor și trăsurilor, gonind în două coloane, spre vila cu clopoței de cleștar.

Dar nu găsea nici o încîntare. Oameni vînturîndu-și timpul fără nici un scop, femei arătîndu-și toalete în răsfăț, copii și cîini, viețăți care nu știu pentru ce trăiesc și nici nu sînt torturați de nici o întrebare ; lume deșartă. Și în ghiozdan, atîtea hîrtii așteptau soluții care nu îngăduiau întîrziere !

— Mă gîndesc că ești tînăr de tot... Poate ai ceva mai bun de făcut cu timpul ! La vîrsta aceasta, nu e o plăcere să ții tovărășie unui bătrîn posac ca mine...

Vocea lui Ion Burdea-Niculești era stinsă și blîndă. Vorbind, nu privea în ochi. Poate nu vedea vertiginoasa perindare a vehiculelor. Poate

zărea, aşa neclintit, ceva foarte îndepărtat acum, pierdut în încetarea timpului. Căci pe buzele uscate, flutura un surîs trist şi îmbunat, pe care nimeni nu i-l cunoscuse vreodată.

Secretarul apăsă pe genunchi geanta tixită de hîrtii. Nu înţelegea. Ridica ochii să cerceteze în privirea patronului, vinovat : Săvîrşise ceva rău ? Nu era gata în orice clipă să execute tot ce i se cerea, înainte de a i se cere ? N-o dovedise îndestul ?

— Eşti tînăr şi nu înţelegi încă... Sînt ceasuri pe care nu trebuie să le pierzi. Nu se întorc !... continuă Ion Burdea-Niculeşti, uitînd ţigara stinsă între degete.

— Dar nici nu le pierd ! Am ajuns să storc tot ce pot da cele şaizeci de minute ale unui ceas ! rosti cu încredere secretarul, apăsînd cu podul palmei servieta, unde stătea dovada că nu risipeşte nimic din timpul atît de preţios.

— Hehe ! hehe !

Ion Burdea-Niculeşti se opri, descoperind că a rîs cu glasul lui Atanasie.

Tuşi, să alunge glasul străin, şi numai după un timp, continuă :

— Nu ne înţelegem, tinere... Am pierdut de mult cuvintele pentru astfel de gînduri. Cuvintele mele sînt numai pentru noţiuni precise. Şi viaţa mai are, mai cere, altceva... Noţiunile precise şi sistemele sînt născocirea noastră. Construcţiile logice nu sînt viaţă. Viaţa e continuă, mobilă, fluidă ; nu poate fi comprimată

într-un concept. Eroarea noastră e că o credem atît de micşorată, să încapă într-un sistem. Eroare ireparabilă ! Cînd o descoperi, e prea tîrziu... Dumneata te afli la o vîrstă cînd pentru toate ai o teorie şi un sistem : pentru viaţă, pentru iubire, pentru prietenie... Iar cu ele îţi falsifici viaţa. Ucizi în ea tot ce e neprevăzut şi divin... Lasă ghiozdanul acesta cu hîrtii inutile şi mergi de săvîrşeşte toate prostiile adorabile ale vîrstei dumitale. După aceea, numai dacă mai ai poftă, întoarce-te ! Dar cît mai tîrziu. Ai întotdeauna timp. Pentru aceasta niciodată nu e prea tîrziu...

„Vrea să mă concedieze“ — gîndi secretarul, bănuind în cuvintele patronului o intenţie crudă şi ironică, neînduplecată. În obrazul tînăr şi în ochii osteniţi de munca nopţilor, se săpă mîhnire pentru atîta nedreptate. „Cu ce m-am făcut vinovat ? Niciodată n-am greşit nimic ; n-am întîrziat nimic. Totul în faptele mele e măsurat şi prevăzut. I-am fost credincios ca un cîine. Şi acum nu mai are nevoie de mine. Mă alungă. Îmi zdrobeşte cariera tocmai cînd...“

— Hehe ! Hehe !

A rîs patronul, ori altcineva în gîtlejul lui Ion Burdea-Niculeşti ? Şi ca să nu mai audă rîsul acela, Ion Burdea-Niculeşti tace. Aşa i s-a întîmplat întotdeauna, cînd a încercat să rostească tot ce-l devora înlăuntru, în vremea din urmă. Toţi l-au privit nedumeriţi, au bănuit că-şi exercită sarcasmul pe socoteala credulităţii

lor ; n-au găsit altceva decît un surîs nehotărît și silnic. Așa cu Sache Algiu, care a început îndată să se vaiete de ficatul lui, pipăindu-și nasul moale de cocă. Așa cu tînărul acesta de alături, care-și strînge cu amîndouă mîinile ghiozdanul cu terfeloage, ca cine știe ce neprețuită comoară.

Numai Tudoriță Stîrcu, numai el poate ar înțelege și i-ar pune mîna pe umăr, robustă, cu o îmbărbătare care-ți comunică viața. Dar el e departe acum, nu mai dă nici un semn ; a trîntit ușile și a plecat — nu admite ! Atîta om se aflase lîngă el, într-adevăr om, într-adevăr întreg, și pe acesta l-a alungat.

Pe fața uscată a lui Ion Burdea-Niculești, lumina bună de adineaori s-a stins ca din obrazul unui convalescent, din nou cuprins de frica boalei. Poate fiindcă soarele a coborît mai oblic, poate fiindcă din nou și-a amintit prezența umbrei de jos.

Cît a vorbit, uitase.

Acum ochii sînt atrași alături, unde umbra lungită peste măsură, aleargă paralel pe asfaltul șoselei, retezată de roți, izbită în trunchiurile teilor, călcată în picioare, zdrobită de copitele cailor. Pentru această tortură acuși are să-i plătească — cînd se vor opri, și va începe ea să-i danseze împrejur, în cerc magic, ca să-l paralizeze și să-și rîdă de tot ce încearcă a săvîrși singur, autonom, în absurda iluzie că-și mai aparține.

A lăsat automobilul să se întoarcă fără el, numai cu secretarul și ghiozdanul lui plin de hîrtii. El pășește încet, sub teii cu mirosul amețitor. În lumina becurilor, frunzele au înfățișarea artificială, sînt albastre, decupate în zinc. Pe o bancă, o pereche. Pe lîngă el a trecut alta. Nici nu l-au văzut. Erau strînși și se priveau în ochi cu lăcomie : dispăruse tot în jurul lor.

Un vînt cald clătina voluptos frunzele. Seara e fierbinte și parfumată, ca o seră cu atmosfera umedă, unde se fecundează florile. Și toți pășesc elastic în mers cu unduiri de îmbrățișare : e sigur că după ce-au trecut de el, își caută buzele. Poate nici nu-l observă. Cine mai ia seamă în asemenea seară, la un domn bătrîn, care-și poartă umbra deșirată după el ?

Domnul bătrîn s-a oprit. Netezește părul mătăsos al unui copil. Copilul surîde fricos. Se smulge și fuge — l-a strigat cineva.

— Ți-am spus că n-ai voie să vorbești cu străinii ! mustră un glas de contraltă, pe bancă.

— N-am vorbit, mamă ! M-a oprit, nu știu ce vrea... Era un domn bătrîn ca bunicul, un domn bun.

Domnul bătrîn e departe. Dar nu e un domn bun.

E un domn singur și poate fiindcă e singur, veșnic singur, iremediabil singur, e un domn dușmănos cu tot ce e în jurul lui. Un strigoi care nu și-a trăit viața și dușmănește toate viețile trăite de alții.

În palma uscată durează senzaţia atingerii mătăsoase şi calde, ca o dezmierdare, da ! exact ca senzaţia de atunci, cînd mînerul umbrelei i-a transmis întîia oară căldura din mîna Marei.

Şi umbra, acum umbra, îl tîrîie după dînsa. El ştie unde-l duce. În fiecare seară, acolo... Din cînd în cînd, Ion Burdea-Niculeşti se întoarce să cerceteze dacă nu-l observă cineva. Atunci şi umbra întoarce capul şi aşteaptă : „Haide odată, e tîrziu !"

Locul e întunecos şi buruienile împrăştie o miasmă înveninată de măselariţă şi cucută răscoaptă în arşiţa de peste zi. Sînt movile de pietre ; împrejmuirea provizorie de sîrmă ghimpată e ruptă : gunoaiele îşi dospesc duhoarea. Fuge un cîine speriat, mîrîind cu toţi dinţii rînjiţi...

În fiecare seară se opreşte aci ; dă tîrcoale, strigoi întors din lumea mormintelor, să caute urmele celor de mult înghiţiţi de morminte. Acolo erau straturile, aci poteca unde se juca întotdeauna copilul Marei. Copilul lui.

Avea ochi cu fire de aur ca ochii Marei ; i-a văzut bine, de aproape, de două ori. Ochi în care rîsul se oprea brusc în mijlocul joacăi, cu tristeţea precoce a unui presentiment. Şi nici nu ştie cum se va fi numit.

O creangă se clatină. A fîlfîit cu aripi moi o pasăre de noapte. O pasăre de cobe.

Iar umbra lui s-a urcat pe bulgării de piatră şi de moloz ; de-acolo, umbra îl cheamă. El a

întors capul să cerceteze încă o dată, dacă nu e nimeni să-l vadă. Strada e pustie şi luminile becurilor clipesc palide. Sus, atîtea stele !... Cerul, atît de adînc şi albastru ! Pasărea a fîlfîit iar cu aripile moi. S-a întors pe aceeaşi creangă şi priveşte cu ochi fosforici. Ce dureros, ca într-o rană, îi pătrunde în piept aerul ameţitor al nopţii !... Ar pleca, ar pleca să doarmă, să uite ; sertarul e plin de medicamente care aduc somnul adînc, fără nici un vis, somn de mort.

Dar nu poate pleca.

Umbra e aici, îl aşteaptă, nu-i mai îngăduie nici o şovăială, porunceşte despotic. S-a urcat şi îl cheamă după ea, acolo sub arborele cu crengile strîmbe, de unde pasărea de noapte îl hipnotizează cu ochii fosforici.

În dimineaţa vînătă, casele dorm, încă, enigmatice, cu storurile trase. Nici o ţipenie. Numai vrăbiile s-au deşteptat şi se pregătesc a întîmpina soarele, ciripind cu larmă sonoră de prund aruncat pe-o placă de marmoră. Nici o ţipenie. Chiar gardistul nu s-a trezit încă, în bucătăria casei înalte, cu grilaj verde.

Pe turla bisericii, cea dintîi rază a poleit crucea. Acuşi va incendia ferestrele şi toate se vor deschide ca la un semn ; oraşul dezlegat de vraja-i cataleptică va dezlănţui tumultul lui cel de toate zilele. Acum e încă nefirească, absurdă, neliniştitoare tăcere.

Din capătul străzii, se va fi mişcat oare harnicul din proverb, care se deşteaptă mai de dimineaţă, ca să ajungă mai departe ?

Nu încă.

E numai un beţiv. Acelaşi, înaintează cu paşi clătinaţi ; înconjură stîlpii de schijă, salută şi vorbeşte singur. E cu mustăţile pleoştite, cu ochii aproape închişi ; între degete ţine o ţigară frîntă, o scapă, o ridică şi iar înaintează împleticindu-se. A zărit o bancă. Mai mult cade, decît se aşază pe ea... Dormitează o clipă, tresare. I-a scăpat din nou ţigara. Îi face semn cu degetele. Poate aşteaptă să vină singură la el ; o cheamă atît de duios !... Şi nu ridică ochii la locul viran din faţă.

Dacă i-ar ridica, o privelişte plină de spaimă i-ar risipi deodată aburii tulburi ai vinului. Acum soarele a ridicat geana peste casă. Şi în arborul cu crengile strîmbe atîrnă un om. Un om cu limba alungită şi neagră, strîmbîndu-se straniu la cer.

Cu tălpile despărţite de pămînt, e despărţit, în sfîrşit, de umbra care-i stă jos, căzută, ca o haină lepădată. Un om care a scăpat pentru totdeauna de umbra lui.

Beţivul a izbutit să-şi ridice ţigara. O răsuceşte între degete, privind-o cu dezgust. Nu se arată a trece nimeni să-i dea foc. Nici o nădejde. O aruncă. Somnoros, repetă cleios, printre sughiţuri :

— Josss guvernul !

Dar strigătul sună, în dimineața vînătă și deșartă, fără convingere, ca un psalm lipsit de sens, repetat mecanic dintr-un vechi și abolit ritual de ultimul supraviețuitor al unei rase dispărute.

— Josss guvernul!

Nici n-are cine-l mai răsturna. Aceasta toată lumea o știe de cînd Ion Burdea-Niculești a amăgit toate așteptările și a pierdut toate ocaziile.

Pe măsură ce soarele se înalță, de picioarele neclintite, verticale, suspendate, ale omului, umbra, ea vie încă, se apropie, pîșin, tîlhară.

Se tîrîie pe pămîntul grunzuros, se tîrîie rănindu-se în spini — dar nu-și va mai atinge niciodată stăpînul. Și de aceea poate, eliberat, într-o triumfală bucurie plină de spaimă, omul se strîmbă cu vînăta-i limbă la cer.

Tovarăşul meu de drum, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, se dovedi de la început întruparea cea mai desăvîrşită a prevederii. După cum era, fără îndoială, şi cea mai corpolentă. Încă nu părăsisem Clujul, şi ne aflam blocaţi în maşină de o sută şi una de coşuri, pachete, pacheţele, sticle, franzele, cornuri, flacoane, borcane şi cutii de conserve; lungi, late, dreptunghiulare, sferice, cilindrice, dodecaedrice şi încă de alte multe şi surprinzătoare forme ignorate atît de geometria în spaţiu, cît şi de cea plană.

— S-ar spune că mergem să inaugurăm o popotă sau o expoziţie de produse alimentare! am încercat să ironizez această inofensivă pasiune gastronomică.

Şi-o nimerisem cu ironia, exact în clipa cînd avocatul dr. juridic Silvestru Hotăran, luîndu-şi seama că tot nu şi-a completat colecţia, atinse cu mîna grăsună umărul şoferului, să oprească la al treilea *Magazin de coloniale şi delicatese.*

Tovarăşul mă privi pe deasupra ochelarilor

înrămaţi în baga de culoarea zahărului ars, cu gravitatea ardelenească impermeabilă glumei.

Mă privi şi mă compătimi.

Apoi, serios şi metodic, îmi explică într-un aspru rechizitoriu orînduit pe capitole, că n-am de ce rîde.

Vom rămîne cel puţin trei zile într-un ţinut cu adevărat pustiu, printre oameni sălbatici şi ostili. El mai urma să asigure masa magistratului, expertului, grefierului şi eventualilor licitatori, dacă publicaţiile de lichidare vor fi ademenit cumva amatorii de lucruri vechi, mobile istorice, cărţi rare, tablouri şi poate chiar vreun mizantrop îndestul de sătul de lume şi de nebun, pentru a achiziţiona castelul cu stafii.

Datoria lui era deci să apere prin toate mijloacele, interesele clienţilor care l-au onorat cu încrederea absolută, dîndu-i procură pe nevăzute, de la Pesta, să transforme în cecuri această moştenire neaşteptată. Iar experienţa profesională şi umană l-a învăţat că asemenea operaţiuni se încheie mai expeditiv şi fără dificultăţi, cînd toţi : magistraţi, experţi şi licitatori, se află după digestia moleşitoare a unei cine îmbelşugate, decît atunci cînd, iritaţi de gustarea frugală pe un colţ de masă şi preocupaţi de problema dejunului de a doua zi, îşi răcoresc nervozitatea născocind tot soiul de şicane.

Zeflemeaua mea uşuratică îi confirma astfel, încă o dată, lipsa de grijă şi frivolitatea straniei

spețe omenești pe care o reprezentam și care se rezuma la vocabularul său, în epitetul incriminat de „scatiu transcarpatic".

Acestea fiind spuse, dr. Silvestru Hotăran se răsuci să mă bată pe umăr prietenos, cu o palmă lată cît o broască țestoasă.

Își îmbuna într-acest chip, severitatea rechizitoriului și îmi dovedea că personal, îmi acordă oarecare circumstanțe atenuante, fiindcă nu eu purtam vina acestor infirmități, ci răspunzător era mediul nevrednic care mi-a ucis instinctul robust de cumpăt și de conservare.

Pe urmă, coborî descurcîndu-și anevoie picioarele scurte și groase, dintre cutii și pachete.

Intră în băcănie și nu apăru decît după un sfert de oră, urmat de un băiat cîrn și pistruiat, în șorț alb, cu brațele încărcate de alte coșuri, pachete, borcane și sticle, înfățișînd alte forme geometrice inedite, care se vede că tot îi mai lipseau pentru completarea colecției.

Șoferul, nerăbdător, dădu drumul motorului. Tovarășul meu îi făcu însă semn să aștepte. Nu isprăvise.

Traversă strada, la farmacie.

Prin geamul vitrinei, îl văzui înfundîndu-și buzunarul mantalei de praf, cu misterioase pachete ambalate în tradiționala hîrtie subțire, pestriță și mătăsoasă ; șnuruite, sigilate și etichetate, fără de care laborios și indispensabil ritual, orice gingașă fiică a lui Esculap nu eliberează nici o cataplasmă de bătături.

— Iată cel puțin o precauție deplin justificată ! mi-am spus singur, împins de demonul frivolității și recidivînd fără nici o rușine, după o atît de cruntă admonestare. Iată o precauție pe care o înțeleg ! După ingurgitarea atîtor copioase provizii, un medicament contra indigestiei e absolut indicat. Astfel, lichidarea ar amenința să rămînă fără magistrat, expert și licitatori, sucombați cu toții in corpore și în convulsiuni, după cel dintîi supraabundent dejun... Bine hrănitul și mult încercatul meu tovarăș nu neglija nimic. Îl admiram !... În alte vremuri, ar fi meritat comanda supremă a aprovizionării și echipării unei întregi armate. Cu el n-ar fi existat nici o neplăcută sau catastrofală surpriză. Ar fi dus-o la victorie sigură.

Mă pregăteam să-i exprim acest omagiu, pentru a repara impresia imprudentelor reflecții de adineaori. Dar tovarășul, pipăindu-și cu deplină satisfacție pachetul în buzunar, în timp ce-și dădea drumul cu toate cele o sută zece kilograme ale corpolenței sale pe perna elastică, lămuri laconic :

— Chinină.

— Chinină ? am întrebat nedumerit. De ce nu atunci termometru, vată termogenă și de ce nu o mică farmacie ambulantă ?... Cum văd, mergem la capătul lumii și nu mai e vorba de o simplă plimbare, ci de o adevărată expediție plină de riscuri... Dacă mă avertizai din vreme, doctore, știam cel puțin să-mi pregătesc testa-

mentul !... Nu vreau să-mi las succesorii, legitimi și nelegitimi, pradă procedurii și avocaților, care nu sînt, după cum știi, cu toții expeditivi și maniaci de corectitudine ca dumneata...

După un timp, cu perfidă intenție de a cuceri definitiv bunăvoința tovarășului meu de drum și de a face iertat tonul nepotrivit de glumă de pînă acum, am continuat, ca pentru mine singur, convins că am pus degetul pe o sensibilă slăbiciune omenească :

— Parol ! Mă gîndesc într-adevăr că nici unul la o mie de moștenitori, n-au norocul acestor veri și nepoți de a douăsprezecea spiță, ai contelui Kemény. Judecă serios... Să le cadă o moștenire la care nu se așteptau ! Să se dezintereseze complet de ea ! Să nu trimită măcar un om de încredere pentru a vedea la fața locului despre ce e vorba !... În ultimul moment, cînd primesc avertismentul că succesiunea amenință să fie confiscată de statul român, să aleagă la întîmplare, dintr-un anuar oarecare, un avocat despre care nu aveau nici o informație. Și să cadă tocmai peste cel mai stăruitor, mai prob și mai priceput, cum nu l-ar fi putut alege nici după cea mai minuțioasă anchetă cu detectiv secret ; iată un noroc pe care acești ciudați moștenitori mi se pare că nu-l meritau. Stranie moștenire, stranii moștenitori !

Tovarășul de drum, nu lăsă să străbată pe figura iremediabil gravă, nici un semn că mo-

nologul meu i-a făcut plăcere ori nu. Îmi păru că nici n-a ascultat.

Dădusem greş.

M-am simţit deodată umilit şi ridicol, după această incontinenţă verbală, prin care, în chipul cel mai vulgar, îmi arătam voioşia că pot evada din oraşul cu ziduri sure, într-o dimineaţă cu atît de strălucitor soare, şi certitudinea că la capătul drumului mă aştepta capturarea unei cărţi rare şi vechi, incunabule din ediţiile cele mai preţioase, licitate pe o sumă accesibilă modestului meu buget.

Biblioteca acestui magnat maghiar, latinist, erudit şi despotic, se bucura, după toate spusele, de-o faimă veche în toată fosta Ungarie. Iar amatori serioşi nu prea ameninţau să apară. Şi chiar dacă s-ar fi ivit, proaspăta amiciţie cu dr. avocat Silvestru Hotăran mă privilegia între toţi.

Aveam răgaz să cercetez pe îndelete rafturile dulapurilor, să pipăi legături originale, bătrîne de trei, de patru şi de cinci veacuri ; să răsfoiesc infoliile ; să verific autenticitatea manuscriselor, confruntîndu-le cu diversele cataloage şi publicaţii de specialitate cu care veneam înarmat.

Mai descoperisem ceva.

Cu toată dorinţa neclintită şi lăudabilă de a apăra înverşunat interesele clienţilor, ghicisem îndată în armătura împuternicitului avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, un punct vulnerabil.

Mi-a părut departe de a prețui valoarea adevărată a acestor cărți și manuscrise. Le socotea un capital pierdut și infructuos. Un capriciu ereditar și risipelnic al defunctului conte Kemény, în a cărui familie această nebunie nu fusese nici cea dintîi nici cea de pe urmă.

Expertul improvizat după decizia unui tribunal de provincie, ca și magistratul desigur, n-aveau de unde să fie mai preveniți. Nu era exclus să decidă vînzarea bibliotecii cu kilogramul, într-o ignoranță pe care imaginația mea o exagera cu fiecare clipă trecută; promițîndu-mi o adevărată orgie de biblioman, asemeni visurilor de avar, cînd descoperă prin somn hrube fără capăt, tixite cu saci de galbeni și sipete de mărgăritare.

Iar acum, cînd eram aproape să-mi realizez neastîmpărul insomniilor, iată că-mi primejduiam singur izbînda finală, îndepărtîndu-mi protecția atotputernicului procurist, cu necurmata-mi piuială de scatiu gureș și insuportabil, care nu-i era nicidecum pe plac.

Doctorul Silvestru Hotăran avea toată dreptatea. Veneam dintr-o lume care-și pierduse cu adevărat, în frivolitate, instinctul robust de cumpăt și de conservare.

M-am hotărît să repar printr-o tăcere cît mai insondabilă și cu aparența unei profunde meditații, culpabila-mi verbozitate, care provocase dezaprobarea tovarășului meu de drum, din fire taciturn, grav, bănuitor — și după cum

îi aplicasem diagnoza în secreta mea apreciere lăuntrică — îndestul de sărac cu duhul; biet avocat de capitală provincială, abrutizat de articole de cod, juris prudenţe şi chichiţe de procedură.

Instalat, aşadar, în această ostentativă tăcere, am aprins o ţigară, două, a treia.

Sfîrşitul rapid al roţilor de gumă, schimbarea succesivă a decorului rustic la fiecare viraj, aerul încă răcoros şi parfumat de roua fîneţelor şuvoind pe lîngă urechi, soarele triumfal al dimineţii, îmi aduceau pe buze exclamaţii de beatitudine îndată înăbuşite.

Tovarăşul meu, absent de la toate acestea, cu geanta tixită de acte pe genunchii scurţi, îşi recapitula preocupările profesionale. Căci din timp în timp, deschidea agenda scurtă şi groasă cît o cutie de chibrituri, cerceta o dată, adăuga un semn hieroglific cu creionul subţire cît un chibrit, şi părea că a uitat cu desăvîrşire prezenţa-mi readusă la neant prin supliciul tăcerii.

Sub înfăţişarea sumbrelor meditaţii, îmi jucau maliţios sub ţeastă, cele mai hître şi ireverenţioase gînduri.

Îmi asemuiam tovarăşul cu un Buda obez. Îmi propuneam să-l utilizez decisiv argument împotriva celor ce susţin după erezia lui Henry Béraud şi William Johnston, că oamenii depăşind o sută de kilograme sînt comunicativi, optimişti, fără grijă şi de o irezistibilă bonomie.

Pe urmă, mă întrevedeam întorcîndu-mă cu automobilul încărcat de infolii şi de manuscrise; poate urmat de un camion cărînd toată biblioteca răposatului conte, întru dispreţuitorul surîs superior al doctorului Silvestru Hotăran. Ah! îmi făgăduiam o diabolică revanşă. După ce-i voi escamota de sub nas volumele cele mai preţioase, suportînd cu resignare reflecţiile împotriva vinovatei deşertăciuni de a arunca banii în hîrtie tipărită şi fără nici o valoare; cînd totul va fi sfîrşit, îi voi şopti în ureche fabuloasele preţuri reale ale fiecărui tom: „O Biblie în superbă legătură originală din secolul al XVI-lea: 120.000 lei! O ediţie princeps din *Discursul asupra metodei*, cu dedicaţia lui Descartes: 80.000 lei! Autografele lui Jean-Jacques, Voltaire, Diderot; alte zeci şi sute de mii!"

Savurînd stupefacţia crescîndă de pe această figură, în sfîrşit zdruncinată din placiditatea-i scandaloasă, mă voi răsuci într-un picior cu o reverenţă batjocoritoare:

— Iată, onorabile doctor, ce acuitate de simţ practic şi ce geniu al afacerilor, poate mocni sub aparenta frivolitate, a noastră, a scatiilor transcarpatici!

Tovarăşul, nebănuind aceste asasine şi ingrate reflecţii, privea acum cu o inocentă îngîndurare peste umărul şoferului, şoseaua desfăşurată rectiliniu.

Am urcat, mai apoi, dealuri în serpentină; am străbătut mai apoi sate secuiești și unguresti, tăcute și monotone cu dezolatele lor case identice; am gonit mai apoi pe valea unui rîu cu argintate lunci de plopi și de sălcii; un defileu spintecat în munți stîncoși, și din nou s-a deschis orizontul linear al șesului, cu depărtate cupole de biserici și sate cu acoperișuri de țiglă roșie, între livezi.

Indicatorul kilometric se menținea uniform, între 100—110. Motorul pulsa regulat și fin, ca inima metalică a unui ceasornic. Șoseaua ne aspira vertiginos. Am socotit că străbătusem mai bine de jumătate de cale.

Îmi comprimasem în gîtlej și această inofensivă constatare, consecvent jurămîntului către mine însumi, cînd, neașteptat, doctorul Silvestru Hotăran rupse el tăcerea:

— Așadar, dragă domnule, te-a mirat că am cumpărat chinină?

Într-adevăr uitasem.

Tovarășul meu nu-și dezmințea reputația de fenomen. I-au trebuit trei ore de reculegere, ca să răspundă la o întrebare, la care renunțasem după două minute. Era frate bun cu englezul flegmatic din nu știu ce anecdotă, cînd își trezește nevasta din somn, după miezul nopții, să-i spună cît e ora, luîndu-și seama că-l întrebase așa ceva, înainte de prînz, cu două zile în urmă...

— Da ! M-a surprins această chinină... Am mărturisit cu indiferență, fiindcă acum curiozitatea era răcită. M-a surprins mai ales cantitatea.. Mi-ai arătat un pachet respectabil, să ajungă pentru o infirmerie !

Doctorul Silvestru Hotăran își pipăi pachetul în buzunarul mantalei de praf și își exteriorizà într-un mormăit gutural și aprobativ, mulțumirea că-l are asupră-și și că e intact.

Dură tăcere. Evaluată la zece kilometri, prin asemuire cu calculele astronomice care măsoară distanțele interastrale, în ani, luni, zile și ceasuri lumină. Zece kilometri, adică cinci minute, după viteza înregistrată pe banda kilometrajului. Tovarășul se decise să continuie :

— Am înțeles după mirarea dumitale, dragă domnule, că tot nu știi lămurit unde merem...

— La castelul contelui Kemény ! am răspuns în sublima-mi candoare. Castelul cu stafii..

— O ! tune-le dracu de stafii, că nu de ele vorbim. Aiste-s basme din proști. Află dumneata, dragă domnule, că merem într-un ținut blăstămat și stricat de ape. Patru mii de jugăre de bălți, papură, heleștaie cum ziceți voi în regat, smîrcuri, nămol și zăvoiuri inundabile. O sălbăticie de te doare inima ! Un ținut care numa-n zece ani de irigație intelighentă ar fi însemnat pentru groful Kemény aur. Aur și sănătate !... Ci fiindcă n-a fost minte, au rămas bălți. Bălți înseamnă țînțari. Țînțarii înseamnă friguri. Iară chinina înseamnă deocamdată

singurul medițin bun pentru frigurile de baltă, ori, cum se spune în termen savant, pentru malarie. Dreptu-i, domnule dragă ?

— Drept ! fui silit să recunosc implacabila logică a doctorului Silvestru Hotăran.

— Atuncia dacă dreptu-i, nu te mai miră, mă rog frumos, că am coborît la apoticar să cumpăr chinină. Ai să înghiți și dumneata odată cu mine, în fiecare dimineață și seară cîte un praf. Dăm frumos și celorlalți oaspeți. (Nu m-am putut opri să surîd, imaginîndu-mi figurile celorlalți oaspeți ai doctorului Silvestru Hotăran, tratați în loc de aperitiv și desert, cu prafuri amare.) Dăm și la slugi. Ai să-i vezi și dumneata și să te prindă durerea... Eu am fost îngrozit, dragă domnule. Încă n-au ieșit pe-ntregul din rîndul animalelor și i-au îndobitocit mai vîrtos, frigurile și delirium. A patra oară merg calea asta și nu-i pot vedea în ochi. Viermi omenești, domnule ! Moluște, domnule !... Neam cu sîngele otrăvit din tată în fiu, de aerul rău pe care-l răsuflă și de hematozoar. Ci cred că nici soarta familiei Kemény nu-i străină de aceste bălți, blestematele. Am să-ți spun dumitale istoria și-ai să înțelegi sigur că am dreptate.

Astfel, tovarășul meu de drum, cuprins de unul din acele rare accese de expansiune, prin care oamenii din fire tăcuți se eliberează de reflecțiile îndelung înăbușite, îmi povesti amănunțit istoria și sfîrșitul familiei Kemény.

Pe măsură ce înainta am înțeles că dă o însemnătate exagerată și desigur, îndestul de simplistă, țînțarilor. Țînțarii — după el — distruseseră o familie!

— Chinina — vorbi avocatul dr. Silvestru Hotăran, bătîndu-și pachetul, din buzunarul mantalei de praf — o cură zdravănă de chinină și s-ar fi gătat! N-am mai umbla astăzi pe drumuri. Pe drumuri, ca să luăm parte la risipa în patru vînturi, a unei avuții agonisite în șapte veacuri. Eu, dragă domnule, știi ce aș fi făcut?

— Nu știu ce-ai fi făcut! mi-am mărturisit umilit netrebnica-mi ignoranță.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran rîse foarte înveselit și foarte satisfăcut. Îi plăcea grozav, se vede, această franchețǎ. Nici nu se aștepta doar, să-i răspund cine știe ce ispravă! Știa că nu sînt capabil să scot din ușuratica-mi minte de scatiu transcarpatic, vreun gînd chibzuit și matur.

— Eu, dragă domnule, aș fi săpat niște irigații faine! Aș fi sleit smîrcurile și bălțile. Aș fi secat blestemata de apă, să fac patru mii de jugăre de fînețe și arături... Asta-i ispravă de gospodar! Dădeam valoare pămîntului. Adunam coroane bune în fiecare an și atunce baiu, de țînțari și de friguri. La minte bună, treabă bună! Aduceam frumos, sănătate și prosperitate... Pe urmă, dragă domnule, cînd ai coroane bune schimbate în lei, nu-i multă bătaie de cap

să afli și un praf de chinină pentru expropiere. Cine vrea să trăiască, nu moare!

Mi-a părut foarte rău, în sinea mea, că și cei din urmă Kemény, nu s-au dovedit vrednici de asemenea judecată înțeleaptă și că n-au avut măcar norocul unor sfătuitori atît de energici, ca dr. avocat Silvestru Hotăran, de față. Îi mîna însă viața spre un alt destin; spre întîmplările neguroase și romantice, pe care mi le împărtășea, cu o oarecare uimire și cu îndestul dispreț compătimitor, tovarășul meu de drum.

Această familie Kemény, dura de la începuturile Ungariei feudale.

Căpitani vestiți prin bravură; cruciați pierduți fără urmă în expedițiile pentru eliberarea Sfîntului Mormînt; sfetnici, curteni, cărturari subțiri, diplomați și cardinali din viața acestor Kemény apar la fiecare filă din hronicul Ungariei.

Moșiile se întindeau vaste, în pustă, cît cuprind ochii. Castele cu arogante turnuri străjuiau în vreo trei domenii de ale lor, țărmul Dunării. Cestălalt castel, din smîrcuri, fusese numai capriciul vreunui senior de acum patru veacuri, cînd poate ținutul nici nu fusese invadat de apă și va fi fost salubru și fertil.

Rămăsese pustiu, poate uitat, ca orice așezare fără însemnătate, printre atît de falnice latifundii. Pînă acum vreo opt decenii, cînd contele Armin Kemény, văduv și lovit de un subit dezgust pentru deșertăciunile vieții de curte, după o vi-

foroasă existență, a descins într-un asfințit, în fruntea unui convoi de chervane.

Din aceste care cu roți înalte de pustă și cu coviltire de papură, oameni pletoși au descărcat a doua zi cu răcnete de luare-aminte, mobile grele și uriașe, lăzi de cărți, panoplii de arme, armuri care-au fost întinse pe iarbă ca tot atîția morți dezgropați ai războaielor vechi, paravane, talere de faianță și o mie de nimicuri care alcătuiesc confortul și decorul absolut necesar al unui atît de străvechi grof. Porțile ruginite au fost desferecate cu chei mai grele decît cele de la porțile iadului. Au fost deschise în lături ferestrele cu pervazuri putrede. Și cînd slugile au purces să măture păianjenii, s-au înălțat, orbite de lumină, stoluri de lilieci care sălășluiau din neam de neam, în ungherele grinzilor negre.

Aci s-a instalat contele Armin, într-o viață ermetică și cîinoasă.

Explicațiile acestei hotărîri au fost în zvonurile din acea vreme, multe și contradictorii.

Se spunea că și-ar fi tocat cheagul averii, în desfrînate petreceri la Pesta. Ba că ar fi căzut în dizgrația Curții. În sfîrșit, merse vestea că s-ar fi retras ca o vietate păduratică, rănită de moarte, să uite durerea unei crunte drame conjugale, pe urma căreia își culcase străpuns cu spada, în duel, cel mai bun și nedespărțit prieten, în vreme ce contesa se stingea de lingoare,

într-o primăvară repede, undeva în Italia, nimicită de umilință și de durere.

Adevărate ori născocite, întîmplările n-au fost cercetate de aproape, de nimeni. Pesta era departe. Calea lungă, peste cîmpii pustii. Oamenii munciți de alte griji.

Era în miezul anului 1848. Kossuth ridicase steagul republicii libere a Ungariei. Honvezii lui Görgey și Hatvany, puseseră pe goană armatele imperiale și se treziseră deodată în fața cu un dușman nou, dîrz și obraznic. Valahii unui oarecare practicant de avocat Avram Iancu, luptînd cu coase și cu ciomege, fortificați în văgăunile munților și conduși de popi care-și arogaseră impertinente titulaturi romane, de tribuni și centurioni.

Din multe castele, stăpînii bejeniseră spre locuri mai sigure. Cînd s-au întors, Armin Kemény nu le-a călcat nimănui pragul, nici nu le-a deschis ușile. Între zidurile umede, îmbătrînea ursuz și bărbos. Cînd apărea încruntat, cu flinta de vînătoare pe umăr și înconjurat de haita de cîini, sau cu cizmele înalte pînă peste genunchi și încărcat de complicate unelte de pescuit, toată suflarea omenească din cale intra în pămînt.

Căci asemenea întîlniri nu isprăveau bine. Întotdeauna descoperea o pricină de mînie, dezlănțuită în ocări răstite și în lovituri repezi de harapnic.

Înduioşare şi dragoste nu arăta decît pentru cîini şi pentru cai. Iar dintre vietăţile omeneşti, numai pentru singurul copil care avea să-i prelungească neamul : Andor.

Cînd îl adusese în caleaşcă de la Pesta, acest Andor număra cinci ani. Străveziu şi palid, în haina de catifea albastră cu guler de valanciena, copilul deschisese ochii înfricoşat la aceste sălbatice locuri, fiindcă întîia oară ieşea dintre pernele moi, jilţurile cu picioarele scunde de broască, încăperile cu oglinzi cît peretele şi parcul cu arbori domesticiţi, retezaţi, aliniaţi şi ajustaţi, ai palatului de la Pesta, pe ţărmul Dunării, cu faţa spre insula Margit.

Era fără vlagă, întîrziat în creştere, somnoros. Poate va fi fost nevoie de alt aer, aspru şi rece, din înălţimile munţilor, pentru a biciui sîngele şi a altoi vigoare acestui vlăstar de neam ostenit.

Părintele a crezut însă că va înlocui asemenea lipsă, crescîndu-l departe de moleşeala capitalei, îndemnîndu-l de timpuriu să capete dragoste de cîmp, de baltă, de vînat, trezindu-l odată cu zorile răcoroase, învăţîndu-l să poruncească şi să se ceară ascultat.

I-a adus dascăl, un călugăr cărturar de la Roma, pentru învăţătură elină şi latinească. Iar pentru cealaltă pregătire a vieţii, un maestru de călărie şi altul de vînătoare.

Aceştia din urmă, au fost trimişi nu peste multă vreme, îndărăt. Nu-şi găseau folosire. Copilul arăta dragoste bolnăvicioasă numai pentru

carte şi pentru reverie trîndavă ; iar pentru exerciţiile violente, dovedea o repulsie femeiască.

O singură aşteptare a contelui Armin nu dăduse greş. Feciorul ştia să poruncească, să bată din picior şi să se facă temut. Într-atîta doar se adunaseră toate puterile sleite ale celor douăzeci de generaţii, care umpluseră hronicul Ungariei cu isprăvile lor.

Tînărul cu fruntea bombată şi cu ochii muiereşti, se învineţea de mînie cînd găsea împotrivire ; vinele scriau sfori groase în jurul tîmplelor ; privirea se aprindea fulgeroasă din leneşa visare. Ultimul Kemény nu-şi dezminţea măcar într-aceasta sîngele focos al familiei : era capricios şi despotic.

Ce-a însemnat viaţa celor doi singuratici în castelul cu porţile totdeauna zăvorîte, nimeni nu putea şti cu precizie. Argaţii erau puţini la număr. Cel mai apropiat sat, la două poşte. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran se văzuse silit să reconstituie această existenţă din scrisorile de afaceri, actele, însemnările şi celelalte documente din arhiva familiei, pe care le puricase cu de-amănuntul vreme de două luni, cînd orînduise dosarul moştenirii. Îşi însemnase aceste date pe cele patru feţe ale unei coale de hîrtie, care-i stătea la îndemînă şi pe care, pentru mai multă uşurinţă a înţelegerii şi o mai repede scurtare a povestirii, mi-o va citi.

Deschise ghiozdanul burduhos de pe genunchi. Îşi vîrî înlăuntru nasul rotund încălecat de ochelarii înrămaţi în bagă de culoarea zahărului ars, şi scoase la lumină coala scrisă mărunt, în care istoricul ultimilor Kemény se afla consemnat în ordine cronologică, aşa cum era de aşteptat de la un om atît de metodic şi scrupulos ca tovarăşul meu de drum.

Domnul avocat dr. Silvestru Hotăran îşi aburi ochelarii, îi şterse de praf cu o batistă, trecu cîrligele după ureche şi citi această :

PRESCURTARE

Despre viaţa şi actele defuncţilor Armin, Andor, Ana şi Aranca Kemény, începînd de la anul 1860 pînă la anul 1926.

Februarie 1860. Junele conte Andor împlineşte şaptesprezece ani. Cu prilejul aniversării, discuţie violentă între părinte şi copil asupra carierei ce urmează să-şi aleagă tînărul conte. Contele Armin vrea pentru copil cariera armelor. Contele Andor o respinge indignat. Se declară mulţumit cu viaţa claustrată între cărţi, afirmînd că nu doreşte nimic altceva.

Iunie 1862. Contele Andor tînjeşte de o boală nelămurită. (Friguri ! Ţînţari ! — sublinie avocat dr. Silvestru Hotăran.)

Mai 1863. Contele Andor din nou arată aceleaşi simptome. Febră, insomnie, oroare de zgomot şi de mişcare. Un medic de la Pesta, adus

și consultat, prescrie aer liber, plimbare, vînat, canotaj, călărie, exerciții violente... Diagnoză: Criză tîrzie de pubertate. (Imbecilul, declară satisfăcut dr. Silvestru Hotăran. Imbecilul! Chinină trebuia să prescrie, nu exerciții violente!)

Ianuarie 1867. Contele Armin se rănește singur cu pușca, la vînătoare. O lună de nemișcare în pat. Contele Andor comandă trei lăzi cu cărți, de la Pesta, Viena și Lipsca.

Iunie 1868. Contele Armin aduce din Germania șase perechi de pui de lutră, pentru aclimatizare în bălțile domeniului. Contele Andor începe o monografie a familiei Kemény, cu documente din arhiva familiei și cu date procurate prin corespondență cu abatele Matteo Bandello, de la diferiți călugări cărturari din Roma și Pesta, cu intrare liberă la Biblioteca Vaticanului și alte arhive publice și particulare.

August 1868. Contele Andor întrerupe lucrarea. Febră, insomnie, etc. (Iarăși țînțarii! — bate hîrtia cu dosul palmei, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.)

Decembrie 1870. Contele Armin împușcă într-o singură zi trei lupi. Contele Andor află documente încă necunoscute despre isprăvile cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, plecat cu oastea lui Frederic Barbarossa în a treia cruciadă.

Februarie 1871. Ceartă violentă între contele Armin și Andor. Abatele Matteo Bandello este

expediat în plină noapte, pe viscol, cu sania, sub învinuirea că, împotriva tuturor avertismentelor, întreține bolnăvicioasa înclinare a tînărului conte pentru „trîndăvia cărturărească“. Copilul și părintele nu-și vorbesc două luni. Fiecare ia masa în cameră separată. Contele Armin împușcă doi lupi, mai multe vulpi și născocește două sisteme de capcane, după modelul propriu, pentru lutrele care s-au înmulțit simțitor. Contele Andor a terminat ultima parte de *Viața eroică a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény.*

Iulie 1874. Contele Andor cade la pat. Febră, viziuni, delir. (Anofelul ! dă din cap tovarășul meu de drum.)

Octombrie 1878. Contele Armin îndiguiește partea sudică a bălților, pentru a mări suprafața lacului numit „Lacul turcilor“, în amintirea bătăliei unde au fost înecate rămășițele unei oaste turcești.

Contele Andor trimite pe ascuns bani abatelui Matteo Bandello să-i completeze știrile despre a treia cruciadă, din arhiva secretă a Vaticanului.

Aprilie 1879. Contele Armin aduce canal de apă pînă în parcul castelului, pentru a comunica direct, cu barca, pînă la Lacul turcilor. (Nenorocitul ! — surîde cu o mare compătimire avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Își aduce miasmele mai aproape de casă... Nu-i erau destul !) Contele Andor descoperă amănunte neașteptate

despre ultimii ani ai cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény, căzut în captivitatea musulmanilor.

Iunie 1880. Contele Andor cade la pat de unde nu se mai ridică pînă în septembrie. Febră, viziuni, delir. Îi apare întîia oară, arătarea cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1881. Bătrînul conte Armin se întoarce cu aprindere la plămîni de la vînătoare, zace două zile şi moare în dimineaţa de Sf. Iulian. Contele Andor, trimite răvaş abatelui Matteo Bandello, să sosească de urgenţă.

Martie, acelaşi an. Abatele Matteo Bandello se instalează în castel, aducînd două lăzi cu cărţi, documente transcrise, etc. Contele Andor capătă toate documentele doveditoare că eroul său, cavalerul Ştefan Koloman Andrei Kemény în captivitatea lui Saladin, trece la mahomedanism, se îndrăgosteşte de nepoata sultanului, o ia în căsătorie şi devine unul din comandanţii oastei turceşti care apără cetatea Zara, împotriva cruciadei a patra.

Noiembrie 1882. Contele Andor e ales membru corespondent şi membru de onoare al mai multor societăţi istorice de la Pesta, în urma primelor două volume din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény*, tipărite în primăvara aceluiaşi an.

Mai 1883. Contele Andor e din nou bolnav. Febră, delir, viziuni. În fiecare noapte îi apare arătarea lui Ştefan Koloman Andrei Kemény,

făcîndu-i un semn misterios şi dispărînd la cîntatul cocoşilor.

Iunie, acelaşi an. Contele Andor porunceşte să se taie toţi cocoşii din cuprinsul castelului.

August, acelaşi an. Discuţie violentă între contele Andor şi abatele Matteo, care îl învinuieşte de idei eretice, predilecţie pentru un erou sperjur, etc. Abatele Matteo Bandello este expediat la prima gară, în timpul nopţii.

Noiembrie 1884. În urma inundaţiilor, zăgazurile de la Lacul turcilor cedează, iar toată regiunea e acoperită de apă. Contele Andor comandă la Lipsca şi Viena, un ciclu de cărţi despre ştiinţele oculte, reîncarnare, spiritism, magnetism, etc.

Aprilie 1885. Contele Andor cere librarilor săi de la Pesta şi Viena să-i completeze operele lui Allan Kardek, Swedenborg, Samuel Taylor Coleridge, Sfîntul Denis Areopagitul, Ruysbroeck l'Admirable.

Iunie 1887. Contele Andor se îmbolnăveşte din nou. Febră, delir, viziuni.

Iulie, acelaşi an. Contele Andor intră în comunicaţie directă cu spiritul cavalerului Ştefan Kemény.

Ianuarie 1889. Contele Andor aruncă în foc manuscrisul părţii a treia şi ultima din *Viaţa eroică a cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény*. Se decide să o refacă, după dictarea directă a spiritului, care acum îi e nedespărţit în castel.

Mai 1890. Contele Andor capătă după mai multe indicii, siguranţa că este spiritul reîncarnat al cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény ; după cum spiritul poetului celt Allan Kardek s-a reîncarnat în Hippolyte Denisard Rivail, şeful doctrinei spiritiste.

Ianuarie 1891. Contele Andor intră în corespondenţă cu mai mulţi pionieri ai spiritismului din Europa şi din America.

Iulie 1892. Febră, insomnie, delir.

August, acelaşi an. Contele Andor descoperă printr-o metodă ocultă care îi aparţine, că rămăşiţele pămînteşti din oastea lui Soliman Magnificul care s-au înecat în mlaştinile din jurul castelului numite „Lacul turcilor", au fost comandate de Hussein Ibuzolair, strănepot direct al cavalerului Ştefan Koloman Andrei Kemény turcitul. Armata maghiară care i-a împins în mlaştini, înecîndu-i, luptase sub conducerea unui Kemény. Astfel căpitani din aceeaşi viţă a familiei Kemény, se războiseră fără să se cunoască, unul pentru apărarea creştinităţii şi altul pentru steagul verde, cu semiluna mahomedană. Contele Andor cere prin corespondenţă, de la diferite biblioteci din Pesta şi Viena, date despre ocupaţia turcească în Ungaria, între anii 1520—1566.

Octombrie, acelaşi an. Informaţiile obţinute de la arhivele din Pesta şi Viena îl nemulţumesc. Contele Andor renunţă la ele, urmînd să le completeze prin mijlocirea unui medium.

Ianuarie 1893. Contele Andor, cheamă prin scrisoare, după recomandațiile baroanei Clara Peyron, cunoscută prin corespondență, celebrii medium, soții Florence și Nicholas Blacke.

Februarie 1893. Sosirea soților Florence și Nicholas Blacke. Contele Andor semnează o scrisoare, prin care oferă despăgubire de 20.000 coroane, soților Blacke, pentru o ședere de șase luni în castel.

August, același an. Plecarea soților Blacke. Contele Andor descoperă după o săptămînă, dispariția mai multor lucruri de valoare, între care, parte din bijuteriile familiei. Scrie o reclamație adresată justiției. Se răzgîndește și nu o mai trimite. Originalul petiției se află în arhiva familiei.

Aprilie 1894. Contele Andor își propune să caute un medium, printre persoanele simple și ignorante, care să nu-i înșele buna-credință. Scrie mai multe scrisori. E nemulțumit de toate răspunsurile.

Septembrie, același an. Încunoștințat de avocat că în domeniul de vînătoare al familiei, în pădurile vecine Sibiului, se află mai multe lăzi cu documente pînă atunci neglijate, contele Andor părăsește întîia dată castelul, la vîrsta de 51 ani. Rămîne două săptămîni, la Racovița, lîngă Sibiu. Oferă 30.000 coroane țăranului Gheorghe Porumbacu pentru a-i încredința fiica sa Ana Gh. Porumbacu, în care a găsit toate însușirile

unui medium excepţional. Gh. Porumbacu refuză.

Octombrie, acelaşi an. Prin intermediul avocatului din Sibiu, contele Andor ridică oferta la 40.000 coroane. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Ianuarie 1895. Contele Andor face din nou drumul la Sibiu şi de aici la Racoviţa, pentru a stărui personal. Săteanul Gh. Porumbacu refuză.

Martie, acelaşi an. Prin intermediul avocatului, contele Andor cere în căsătorie pe Ana Gh. Porumbacu.

Aprilie, acelaşi an. Contract de căsătorie între contele Andor Kemény, proprietar, născut la 15 februarie 1838 şi Ana Gh. Porumbacu, profesie casnică, născută la 2 octombrie 1877. Contele Andor constituie dotă soţiei sale 200.000 coroane şi o rentă viageră de 3.000 coroane anual, săteanului Gh. Porumbacu din Racoviţa, comitatul Sibiului.

Septembrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény, încearcă să fugă noaptea, din castel, în înţelegere cu o servitoare care angajează căruţă, etc. Contele Andor surprinde servitoarea, o loveşte pînă la sînge. Contesa e închisă în cele două camere nord-vestice de sub turnul castelului.

Octombrie, acelaşi an. Contele Andor renunţă la şedinţele spiritiste şi magnetice. E îndrăgostit de contesă.

Noiembrie, acelaşi an. Contesa Ana Kemény, încearcă să trimită o scrisoare părinţilor, prin altă servitoare, cerînd să o elibereze numaidecît.

Contele interceptează scrisoarea. Într-un acces de violenţă răneşte mortal servitoarea vinovată. Victima e îngropată lîngă capela castelului.

Decembrie, acelaşi an. Contele Andor comandă de la Pesta diferite cadouri feminine : bijuterii, haine, blănuri, etc. Se informează despre posibilitatea unei călătorii în Italia, ignorînd complet în viaţa pe care a dus-o pînă acum, atît mijloacele de călătorie, cît şi formalităţile respective.

Martie 1896. Contele Andor şi contesa Ana Kemény, plecară în călătorie în Italia.

Iunie 1896. Contele şi contesa se află în Elveţia.

Septembrie 1896. Întoarcerea contelui şi contesei Kemény.

Mai 1897. Contesa Ana Kemény naşte o fetiţă care e botezată Aranka Maria Ştefania.

Ianuarie 1900. Contele Andor angajează printr-un birou de la Londra, o guvernantă pentru Aranka : Miss Elisabeta Landor.

August 1901. Contesa Ana se îneacă în canalul din parcul castelului. Cercetările nu pot dovedi dacă e vorba de sinucidere sau de accident. Contele Andor încearcă să se sinucidă la rîndul său. E salvat de un servitor bătrîn — actualul păzitor al castelului. Zace o lună de pneumonie. Ridicat din pat, reia preocupările spiritiste şi magnetice.

Cheamă spiritul contesei Ana.

Mai 1902. Febră, insomnie, delir.

Iunie, același an. O pereche de servitori, angajați de curînd, cer rezilierea contractului, sub cuvînt că nu pot locui sub un acoperămînt unde se arată în fiecare noapte o vedenie albă, care cutreieră coridoarele.

Septembrie, același an. Contele Andor se închide în bibliotecă unde guvernanta îl aude vorbind singur cu spiritul contesei Ana.

Aprilie 1903. Contele Andor face comunicări interesante societăților spiritiste, magnetice și diferitelor publicații spiritiste din Anglia, Franța, Germania și America, despre : fluidul magnetic, efluvii, corp astral, corpul odic, aura, materializări, etc.

Iunie 1905. Contele Andor scrie unui coleg spiritist că se află în posesiunea tuturor dovezilor că defuncta contesă Ana Kemény, fostă Ana Porumbacu din Racovița, era reîncarnarea principesei Azisa, nepoata sultanului Saladin. Aceeași de care se îndrăgostise acum șapte sute de ani cavalerul Ștefan Koloman Andrei Kemény și pentru care se turcise. Contele Andor, la rîndul său, fiind o altă reîncarnare terestră a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény, căsătoria sa nu fusese decît o repetare, dinainte dictată, a unui act din ciclul reîncarnărilor pămîntești. Copia scrisorii cu răspunsul se află în arhiva familiei.

Septembrie 1907. Contesa Aranka e internată pentru completarea studiilor, într-un pension din Cambridge (Anglia).

Ianuarie 1910. Contele Andor, prezidează congresul Uniunii spiritiste de la Londra, unde face senzaționale comunicări despre lanțul reîncarnărilor terestre, telekinezie, etc.

Iunie 1911. Contesa Aranka se întoarce în vacanță din Anglia. În scrisorile adresate colegelor de școală se arată cu totul încîntată de sălbăticia și atmosfera romantică a domeniului părintesc. Aici își poate exercita în voie pasiunea pentru vînătoare, pescuit, canotaj, etc. Se plînge că nu poate avea tovarăș la aceste expediții pe bătrînul conte, pe care îl descrie ca pe un ursuz, „cu frunte exagerată și cu barbă idem, de gnom" și care n-a fost niciodată să-și vadă pînă unde i se întinde hotarul moșiei.

Iulie 1913. Contele Andor face un voiaj la Londra, chemat de mai mulți confrați întru spiritism. Se întoarce însoțit de contesa Aranka, în penultima vacanță.

Decembrie 1914. Contele Andor e chemat la Budapesta pentru a da relații asupra legăturilor cu diferiți savanți englezi inamici. Contesa Aranka, obligată să rămînă în Ungaria, refuză să-l întovărășească în capitală. Vînează, patinează, a deschis copci în gheață pentru a pîndi lutrele aduse odinioară de bunicul Armin Kémény și părăsite în mod alarmant.

Iunie 1915. Contesa Aranka aduce un meșter de la Pesta să repare toate bărcile rămase în părăsire de la moartea bunicului Armin. Își petrece toată ziua pe apă.

Ianuarie 1916. Contele Andor nu mai părăsește biblioteca. Vorbește singur. Contesa Aranka își permite glume ireverențioase, care produc conflict între părinte și copilă. Contesa Aranka împușcă două vulpi.

Iunie 1916. Contele Andor e grav bolnav. Delir, de astă dată fără febră. Un medic, chemat de la Pesta, ordonă imediata îngrijire într-un sanatoriu. Contesa Aranka îl însoțește în capitală, unde intră soră de caritate într-un spital de răniți, pentru a nu rămîne inactivă. Apariția sa face senzație în anumite cercuri înalte din Budapesta. Un pictor celebru și nemobilizabil, cere onoarea de a-i face portretul. Contesa Aranka acceptă, dar nu-și poate găsi astîmpăr în timpul pozei. Mărturisește în această vreme pictorului, că nu poate suporta viața efeminizată din capitală și că abia așteaptă să se poată întoarce la viața liberă și pitorească de acasă.

Decembrie 1916. Consultul medicilor ajunge la concluzia că boala contelui Kemény e incurabilă, însă că poate dura zece, doisprezece ani. Contesa Aranka se întoarce la castelul părintesc. Vînează trei lupi în prima săptămînă.

Martie 1917. Contesa Aranka suferă întîia oară de singurătate. Insomnie. Într-un carnet de însemnări notează că o dezgustă abrutizarea servitorilor bătrîni. În două nopți consecutive i se arată vedenia albă din coridoare, de care pînă acum și-a rîs.

Iulie, acelaşi an. Febră, insomnie (A venit şi rîndul ei! dă din umeri domnul avocat dr. Silvestru Hotăran. Febră, adică: ţînţari! Malarie!)

Martie 1918. Soseşte în convalescenţă, după ce a fost rănit pe frontul galiţian, sublocotenentul în rezervă Tivadar Vágo, feciorul moşneagului servitor de încredere, care şi astăzi păzeşte castelul Kemény, acelaşi care a scăpat de la înec, în august 1901, pe contele Andor. Tivadar Vágo e democrat şi revoluţionar. Vorbeşte entuziasmat despre revoluţia din Rusia. De cîteva ori însoţeşte pe contesa Aranka în expediţiile cu barca în diferitele lacuri ale domeniului.

Mai 1918. Tivadar Vágo este rechemat la regiment, la Pesta. În tot cursul verii expediază respectuoase scrisori din localităţile unde se afla cu regimentul. Contesa Aranka născoceşte procedee noi de pescuit.

Iunie 1918. Contesa Aranka suferă de febră, temperatură, etc. Dar refuză să rămînă în casă. Pînă noaptea tîrziu, se află cu barca pe lac, vînînd sau pescuind.

Ianuarie 1919. Contesa Aranka vînează un lup şi două vulpi. Tivadar Vágo a încetat să scrie. După informaţiile ulterioare, se află înregimentat în armata revoluţionară a lui Béla Kun.

14 martie 1919. Castelul Kemény e atacat de trupe neregulate revoluţionare. Contesa Aranka împuşcă doi soldaţi pe fereastră.

15 martie 1919. Trupele neregulate se retrag pentru a face front unei armate românești în înaintare. Apare locotenentul de rezervă Tivadar Vágo, comandant al unei trupe roșii, sfătuind servitorii să părăsească domeniul și în special pe contesa Aranka să se refugieze pentru a scăpa de răzbunarea soldaților împușcați. Contesa Aranka refuză.

18 martie 1919. Contesa Aranka dispare. Ultima dată a fost văzută seara, înainte de apusul soarelui, cu barca și cu o carabină militară.

19 martie 1919—20 decembrie 1926. Toate cercetările pentru a descoperi urma contesei Aranka nu dau nici un rezultat. Tivadar Vágo se află refugiat în Rusia, împreună cu mai mulți conducători ai revoluției ungare.

21 decembrie 1926. Contele Andor moare octogenar în sanatoriul Sf. Géllért din Budapesta, după ce timp de zece ani își pierduse cu desăvîrșire rațiunea și se socotea reîncarnarea terestră a cavalerului Ștefan Koloman Andrei Kemény.

22 decembrie 1926. Deschiderea succesiunii Kemény.

— Aceasta e tot, dragă domnule ! își încheie prea lunga lectură, avocat dr. Silvestru Hotăran. Acesta e tot, și întărește spusele mele. Un neam întreg scos din viață de anofel !... Toată

nebunia contelui Andor ; stricăciunea de nervi a fetei de țăran înălțată la rang de contesă și alegînd moartea sau fuga în locul vieții din asemenea temniță împresurată de ape, firea șuie a contesei Aranka și dispariția dînsei fără urme ; toate dovedesc că boala s-a încuibat adînc și că nici un altoi de sînge proaspăt n-a mai putut aduce salvare neamului. O vreme, am socotit că a fost o fugă romantică.

— Romantică și sentimentală ? am subliniat, fiindcă și eu preferam aceeași concluzie.

— Da, dragă domnule. Romantică și sentimentală. Mă cugetam că poate contesa Aranka, ascultînd pornirile ei plebee, a fugit cu feciorul servitorilor, locotenentul revoluționar... Informațiile mele au dovedit însă că Tivadar Vágo a plecat singur în Rusia după răsturnarea lui Béla Kun și că se află astăzi, amnistiat și om nevoiaș, de afaceri, la Pesta. Contesa Aranka n-a dat semn că este în viață. Toate publicațiile legale, în termen, n-au fost de folos... Succesiunea trece asupra ramurii depărtată a familiei, cu care ramul principal nu mai păstra nici o legătură de trei sferturi de secol... Castelul e păzit de slugile vechi, de credință. Slugi bătrîne și cu mintea bolnavă de nălucile frigurilor. Toți jură cu mîna pe Sfînta Cruce, că încăperile castelului și împrejurimile parcului sînt umblate noaptea de stafia contesei Aranka. Pînă ce nu plecase dînsa, era contesa Ana. Acum e contesa Aranka !... Vezi bine, dintr-această rătăcire a minții, dragă

domnule, unde i-a adus balta şi ţînţarii. Dealtminteri, dumneata cu ochii dumitale, ai să vezi şi ai să te cugeţi. Pe urmă ai să-mi dai mie dreptate, cum toţi mi-au dat pînă-n ceasul prezinte. Ne apropiem...

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran îşi împături documentul cronologic. Îl închise în geanta doldora, verificînd minuţios toate resorturile încuietorilor. Apoi se întinse pe spate, cu un suspin de uşurare, între pernele moi ale maşinii.

Ne apropiam într-adevăr. Se simţea suflînd împotriva automobilului, vîntul jilav şi mirosul putred, de apă stătută.

Şoseaua rămase înaltă, ca muchia unui dig, împresurată de o parte şi de alta de smîrcuri glodoase. Ici-colo, din apele negre, se ridicau copaci noduroşi cu scorburi imense şi cu crengi torturate, care noaptea vor fi luînd desigur înfăţişări spectrale de spaimă.

Zburau păsări necunoscute, speriate din păpurişuri care-şi clătinau latele săbii vegetale.

Dar ceea ce neliniştea într-adevăr, strecurînd un sentiment insuportabil, de oroare şi de dezgust, era întinderea aceasta de apă chiftită ; abia de-un lat de palmă ridicată deasupra pămîntului ; amestec de fertilitate şi de putreziciune, cu flori cărnoase şi păroase ca animalele vii şi cu vietăţile oribile, care se ghiceau mişunînd în globul gras, înnodîndu-se, tîrîndu-se, vînîndu-se ; reptile şi insecte cu o sută de picioare, moluşte moi cu hidoase convulsiuni, li-

pitori înciotate în struguri băloşi, un întreg univers vîscos şi veninos, dospind ca într-o imensă etuvă.

Din humusul negru veneau valuri de fermentare acră.

Mici insule, scoţîndu-şi cucuiele ierboase din fongositatea verzuie, păreau tot atîtea abcese intrate în putreziciune.

Departe, în zarea aburită de umezeală, sălciile moarte străjuiau domeniul acesta al iremediabilei tristeţi, cu braţe carbonizate şi ciunge, care speriau orizontul.

— Aur ! mormăi avocat dr. juridic Sivestru Hotăran. Un drenaj sistematic, şi aur ar fi însemnat pămîntul acesta untos ca păcura...

N-am răspuns.

Ochii se chinuiau să deslușească din fuga maşinii, dacă ceea ce-mi părea uneori că mişcă mătreaţa spongioasă a apei era un pistil de floare monstruoasă ori numai un bot de animal cuibărit în nămol.

Strigătul claxonului fu bizar şi mat. Cu toată sonoritatea absorbită de smîrcuri. Un strigăt înăbuşit cu vată. Şi roţile călcau acum fără zgomot, pe drumul capitonat cu iarbă, tăiată din şosea pînă la porţile de fier ruginit.

Nu se mişca nimic. Totul era părăsit şi deşert, cum n-ar mai fi locuit nimeni de o sută, de sute de ani.

În poarta cu rugina asudată de umezeală, un singur semn al veacului ne reintegra în timp.

Publicația roșie de licitație, lipită cu clei de făină.

— Dorm ! se impacientă avocat dr. Silvestru Hotăran. Dorm, bestiile ! Mai sună ! porunci șoferului.

Abia la a treia chemare, în dosul porții se auzi cineva mișcîndu-se, scrîșnind zăvoarele, și grele. laturile se deschiseră izbindu-se de perete.

O jivină de om, păroasă, cu mîinile pînă la genunchi, își ridică pălăria verzuie cu labă de iepure la ceafă.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran vorbi mînios ceva în limba lui Petöfi, din care n-am fost vrednic să înțeleg niciodată un singur cuvînt. Omul răspunse mergînd cu pălăria în mînă, lîngă mașină, pe drumeagul năpădit de buruieni.

De după zid apăru o monstruoasă arătare : un gușat cu traista de carne lucioasă, căscînd ochii cîrpiți, rînjind dinții galbeni într-un rîs grotesc și strîmbîndu-se tîmp la noi. Cînd mașina fu lîngă el, dădu un răcnet și dispăru fluturîndu-și zdrențele.

— Poftim ! Vezi și dumneata, dragă domnule, printre ce oameni sîntem condamnați să trăim cîteva zile... se tîngui avocat dr. Silvestru Hotăran, descurcîndu-și picioarele dintre pachete și scoborînd cu un geamăt.

M-am tras cîțiva pași îndărăt, să cuprind în întregime cu privirea, fațada castelului cu stafii.

Răspundea exact închipuirii : cu cele două rînduri de ferestre înguste și opace, cu turnu-

rile laterale, cu ușile inexpugnabile de stejar ferecat în ținte, cu mușchiul ruginiu, crescut între blocurile de piatră. Era solemn, întunecat, invadat de umezeală. Fuliginos și mut.

— Ai timp ! mă strigă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran din capul scărilor. Ai timp să-l vezi, mai tîrziu... Toată mizeria e dincolo, în cealaltă fațadă, spre parc... Acum să ne scuturăm praful, dragă domnule, să ne dezmorțim, să ne spălăm ochii și să aflu ce surprize mi-a mai pregătit justiția. Îmi spune acest Micloș, că am primit telegrame și acte... Mie nu-mi plac niciodată telegramele. Nu anunță decît complicațiuni neprevăzute, după cum vei fi aflat și dumneata...

Am renunțat să văd deocamdată „mizeria" de dincolo — cum o numea avocat dr. Silvestru Hotăran, și l-am urmat pe scările intrării.

M-am oprit orbit, să-mi deprind ochii cu întunericul și plămînii cu mirosul înecăcios și iute, de mucegai. M-am lovit de un om rece și am sărit repede în lături.

Omul era numai o armură ; iar alte armuri, cu coifuri pe ochi și cu gesturi încremenite, păzeau sala de jur împrejur.

Avocat dr. Silvestru Hotăran își aruncă în cea mai desăvîrșită lipsă de pietate, cascheta în pumnul metalic al unui fost Kemény ; pardesiul de praf, pe brațul altuia : apoi, nerăbdător, desfăcu telegramele și adresele justiției, apropiindu-se de lumina ușii.

După mormăielile guturale am înțeles că nu-i aduceau vești pe plac.

Păși apăsat pe lespezile de piatră, cu mîinile la spate, mototolind între degetele grase cît cinci perechi din *würști* congestionați, vraful de hîrtii. Se opri în fața unei armuri cu pieptul de metal lucios. O măsură din vîrful prelung al picioarelor articulate, pînă în creștetul coifului cu crucea dublă. Și amîndoi : uriașul înalt, dar cu mijlocul subțire în solzii lați de oțel, și omul în contemporan veston de stofă englezească, îmbumbat peste abdomenul sferic, au părut un moment că se înfruntă cu un egal dispreț.

Avocat dr. Silvestru Hotăran întoarse brusc spatele omului de fier și se însenină la figură. Îmi fu ușor să pricep că nu se încruntase nicidecum agresiv la armura inofensivă, ci numai că meditase la neprevăzute complicații ; că găsise o dezlegare și că luase o hotărîre.

— În definitiv, putea fi ceva și mai rău ! rosti avocat dr. Silvestru Hotăran. Imaginează-ți dragă domnule, că trebuie să amînăm cu patru zile termenul și că trebuie să mă prezint la reședință, chiar astăzi. (Consultă ceasul priponit cu lanț gros de aur, între nasturii vestei.) Adică să plec în cel mult o oră, dacă vreau să ajung înainte de închiderea tribunalului. Cum facem ? Te-am încurcat de la treburile dumitale...

— Facem foarte simplu ! am răspuns cu voioșie, ca unul care nu prea aveam cine știe ce treburi de încurcat și nu păstram agendă plină de misterioase hieroglife, pentru întrebuințarea dinainte destinată a zilelor și a ceasurilor. Simplu, fiindcă rămîn aici, dacă nu încurc pe nimeni... Dumneata te duci la reședință. Te întorci, cînd ai terminat. Îmi lași ceva din provizii. Slavă Domnului, este de unde ! Această împrejurare îmi face chiar plăcere. Am timp să cercetez pe îndelete biblioteca.

Nu mărturiseam adevărata pricină. Că mă ademeneau mai ales aceste două, trei zile, fiindcă mai bine voi înțelege romanticile și fumegoasele peripeții, atît de prozaic rezumate de avocat dr. Silvestru Hotăran, în referatul său sec ca un raport de expertiză.

Singur, eliberat de prezența preaterestrului meu tovarăș de drum, voi avea răgaz să respir această atmosferă. Să mă înveninez de ea ! — cum spunea avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și să reconstitui acest împătrit roman, altfel de cum îl voia interpretarea lipsită de fantezie a celui mai înverșunat și corpolent dușman, pe care l-au avut cîndva bălțile, țînțarii și malaria.

Tovarășul de drum prețui însă în felul său această promptă hotărîre. Mă găsi „băiat fain“ — și mă bătu afectuos pe umăr cu palma-i lată cît broasca țestoasă.

— Nu crede că n-am înțeles !... Ce plăcere poate să-ți facă trei zile de plictiseală, singur, în ticăloșia de-aici ?... Adevărul este că în delicatețea dumitale, dragă domnule, nu vrei să mă incomodezi și ești gata să te sacrifici. Apreciez aceasta !... Dar fiindcă așa ai hotărît, așa să rămînă ! Acum, hai să ne spălăm ochii și să gustăm ceva...

L-am lăsat pe avocat dr. juridic Silvestru Hotăran în aceste dulci iluzii asupra presupusei mele delicatețe și am mers să ne răcorim ochii.

Ștergîndu-și mîinile cu șervetul, vrăjmașul anofelilor observă pe sticla ferestrei un imprudent inculpat. Își așeză repede ochelarii pe nasul rotund, se plecă să-l studieze cu cea mai mare luare-aminte și se ridică pufnind de satisfacție :

— Anofel ! mă asigură. Observi colea, cum ține coada ?... Ceilalți, vulgari și inofensivi, o poartă în jos. Acesta o ține ridicată : canalia e infectată de hematozoar. Exact ceea ce-ți spuneam.

Am mulțumit pentru acest supliment de informații, care-mi rememorau îndepărtatele lecții de igienă de pe băncile școlii. Dar n-am arătat prea gravă alarmare. Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran înțelegea însă altfel lucrurile. Se apropie în vîrful picioarelor, încruntat sub ochelarii bombați, cum ar fi pîndit pe la spate un teribil adversar, ridică mîna cu lentă pre-

cauțiune și brusc, cu degetul, îl strivi într-o asasină răsucitură.

Abia mi-am stăpînit înveselirea. Îndeletnicirile prea gravului avocat dr. juridic erau îndestul de comice și de-un efect derizoriu. Ucisese unul ; dar cele patru mii de jugăre de smîrcuri mai furnizau încă vreo cîteva milioane de „canalii". Războiul era cu totul inegal. Inamicul se bucura de rezerve inepuizabile.

— Să nu uit cumva, să-ți las chinina ! își aminti avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Și am să te rog serios, să iei în fiecare dimineață și seară, cîte o doză. Nu vreau să te am pe suflet...

— Eh ! Pentru conștiința unui avocat, o victimă mai mult ori una mai puțin...

— Iertare, dragă domnule ! Conștiința mea e limpede ca acest cristal ! — se apără avocatul dr. juridic, dovedindu-se încă o dată impermeabil la frivolele glume.

Și spunînd, luă în mînă, de pe masă, un pahar de cristal, să-mi arate în zare cît de virginală își simte conștiința.

Paharul era prăfuit, cu urme opace și grase ca o placă de amprente digitale.

— Trebuia șters nițel în prealabil !... am întins batista cu nevinovăție.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran binevoi, în sfîrșit, să surîdă biruit, așezînd la loc paharul cel ce arăta mai scîrnav ca o conștiință încărcată de criminal.

— Domnule, domnule, sînteţi cu toţii nişte... Nici nu găsesc cuvîntul... Nişte... răi !

— Răi, doctore... Adevărate „canalii", ca anofelul.

— Lasă ! Am să te văd eu !... mă ameninţă cu degetul gras şi roşcovan, ca un veritabil francfurter cu hrean. Acum să te predau lui Micloş. Îţi las cheile. Trei zile rămîi aici, singurul custode.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă predă lui Micloş care cu toată bătrîneţea gîrbovindu-i spinarea, lipi călcîiele cizmelor milităreşte şi rosti respectuos, ceva, cam aşa :

— *Egészenrendelkezéséreállok !*

— Ce spune ? am întrebat.

— Ci dracu să-l ia ! îmi tălmăci avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Plecăciuni de-ale lor, de-ale slugilor. Zice că-ţi stă la dispoziţie.

— Răspunde-i că-i mulţumesc, dar că n-am să prea am nevoie. Cum nu înţeleg nimic din limba onorabilului Micloş, nici n-am să-i pot cere nimic !...

Avocatul dr. juridic îi transmise această sinceră părere de rău, la care moşneagul îmi răspunse tot atît de respectuos şi servil ceva, cam ca :

— *Sziwesenfelajánlomönnekszolgálataimat !*

— Să-mi dea înainte de toate un foarfece ! am exclamat rîzînd. Ca să pot despărţi subiectele de predicat...

Tovarăşul nu aprecia însă uşurătatea generoasă cu care acceptam aceste noi complicaţii ; după cum şi Micloş mi s-a părut crunt ofensat de veselia mea prin nimic justificată.

Nu răspundeau cu zîmbet măcar de politeţe, la această exuberanţă mai mult sau mai puţin meridională. Amîndoi mă dezaprobau, deşi pentru motive diferite.

Dar ca să mă scutească de neînţelegerile viitoare din lipsa unui tălmaciu, avocat dr. Silvestru Hotăran porunci din vreme unde să-mi fie pregătit patul, la ce oră să se servească masa şi alte vulgare amănunte ale cotidianului.

Mi s-a părut că sluga arată un fel de teamă surprinsă şi că mă priveşte cu dezaprobare.

— Ce vrea ? am întrebat.

— Prostii ! rosti cu dispreţ avocat dr. Silvestru Hotăran. Au început iar, cu prostiile lor !... Se miră cum ai să dormi singur aci trei nopţi. Întreabă dacă nu te temi de stafii ! Se pare că domniţa Aranka a început să se plimbe iar prin coridoare şi prin parc... Zice că nimeni n-a rezistat... Acum opt ani, un locotenent român încartiruit aici a plecat după prima noapte... N-a vrut să spună de ce ; dar a preferat să doarmă cu soldaţii în corturi... Iar acum trei ani, un servitor tînăr, un flăcău tocmit să taie copacii bătrîni din parc, s-a înecat după a doua noapte... Cum vezi, te las în plin mister, dragă domnule ! Noroc că n-am grijă ; eşti destul de

civilizat ca să nu te impresioneze basmele acestor sălbatici.

— O, cît despre asta ! am spus cu bărbăţie şi cu un gest larg, care desfidea toate duhurile tenebrelor.

Apoi, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, ordonă să descarce cele o sută şi una de pachete, supraveghe orînduiala lor la rece, îmbrăcă mantaua de praf de pe mîna ţeapănă a armurii transformată în cuier, se scufundă între pernele moi ale maşinii şi porni spunînd şoferului să mîne cu viteză maximă.

— Ia seama, anofelul ! îmi recomandă ultima oară, agitînd mîna cu degetul ridicat într-o protectoare ameninţare.

— Şi stafiile ! am spus, din capătul scărilor, cu un rîs stupid.

Poarta se trînti grea închizîndu-mă înlăuntrul zidurilor de piatră, înalte cît trei staturi de om.

„În sfîrşit, singur !" am răsuflat bucuros ca un erou de vodevil, clătinînd veriga pe care se aflau înşirate cheile uriaşe şi pornind să cutreier încăperile.

Pînze prăfuite de păianjen atîrnau în lumina uşilor, grele ca draperiile. Cu repulsie, trebuia să le sfîşii, ca să trec dincolo.

O vietate cenuşie — şoarec sau altceva ? — se mistui sperios, dintr-un ungher în alt un-

gher. Umbra rece și umedă coclise luciul metalelor. Praful se așternuse pretutindeni verzui.

Am încercat să deschid o fereastră — atît de înecăcios și mucegăit era aerul ! Dar fereastra înaltă, prinsă în zăvoare îngroșate de rugină, se împotrivi, sîngerîndu-mi degetele.

Lumina filtra vînătă, bolnavă și tristă.

Și tăcerea fu, într-adevăr, intolerabilă.

Îndată, toată voioșia-mi pieri.

Din jilțurile seculare exala miros de mort. Tablourile pereților priveau cu o fixitate inumană. Perdelele se clătinau la trecere ; încuietorile scrîșneau strident ; o ușă de dulap se deschise singură și atît de brusc cînd am ajuns în fața, încît am tresărit.

Cu luare-aminte încordată, țineam socoteală de fiecare coridor, ca și cum s-ar fi putut să mă rătăcesc în cine știe ce vast labirint. Și m-am surprins trăgînd cu ochiul îndărăt, ca și cum s-ar fi putut să-mi pășească pe urme cine știe ce dușman perfid.

Umezeala de hrubă, desigur, și nimic altceva mi-a strecurat de-a lungul spinării un fior.

Dar în clipa aceea m-am disprețuit.

Ca să mă birui, am pășit îndată mai apăsat, fluierînd cu o falsă nepăsare, cum fac toți fricoșii, și aplecîndu-mă cu o silită atenție, să cercetez de aproape ornamentele sculptate ale sipetelor și scrinelor, vasele fine de faianță, panopliile de vînătoare, stofele vechi.

Nici o culoare vie. Totul, opac și mat.

Totul atît de străvechi şi de minat de jilăveală, încît s-ar fi spus că un singur pumn izbit într-o masă, ar preface-o într-o movilă de fărîmituri roşcate, cum se macină inima putredă a butucilor mucezi în pădure.

Dar mai ales mirosul acesta, care sufocă, şi tăcerea aceasta intolerabilă.

Abia în biblioteca dreptunghiulară, între zidurile răftuite de cărţi, m-am simţit într-un adăpost prietenos. Nu m-am temut de prezenţa duhului nevăzut : bătrînul maniac care zăvora uşa să vorbească în inofensiva lui nebunie cu spiritul contesei Ana şi să îmbrace costumul reîncarnatului cavaler Ştefan Koloman Andrei Kemény. Aici îmi era pasiunea mai tare ! Lacom am deschis dulapurile, m-am căţărat pe scaune să citesc titlurile cu aurul verde, am răscolit rafturile. Mă aşteptă dintru-ntîi o dezamăgire. Nu se afla ce căutasem. Cărţi indice şi cărţi oculte. Reîncarnaţii, revelaţii, magie, magnetism : William Crookes, Léon Denis, Maxwel, Rousel Wallace. Numai în fundul rafturilor, şi numai după ce-am dat la o parte evangheliile spiritiste, am descoperit, înăbuşite de această invazie mai recentă, tomurile vechi care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény. Infoliile bătrîne de două şi trei şi patru veacuri : ediţiile după care alergi o viaţă de om. Mi se curmă respiraţia de emoţie, ca vînătorului care-a descoperit, unicul în lume, magica floare de feregă.

Înfrigurat, coboram cu un vraf în brațe, și fără să-mi mai scutur colbul înecăcios de pe haine, deșertam cărțile pe masa imensă din mijlocul sălii, răsfoiam filele, căutam gravurile despre care se știuse pînă acum că există într-un singur exemplar și cărora le găseam perechea încă necunoscută. Ce lăcomie de avar! Încă și încă... Un *Plutarh* din 1509 cu semnătura lui Rabelais. *Introducere în viața smerită* cu o scrisoare autografă și ignorată, a Sfîntului Francisc din Sales. Cărți cu armele principilor Ungariei. *Principele* lui Machiavel, cu adnotații de mîna autorului. O comoară prețuind tot atît măcar, cît întreg acest castel cu cele patru mii de jugăre de bălți, smîrcuri și țînțari.

Mă bucuram că în nevinovata sa ignoranță, avocat dr. juridic Silvestru Hotăran va trăda fără voie interesele clienților, risipindu-le pe un preț de nimic. Îmi pregăteam figura nepăsătoare cu care să cîntăresc fiecare tom, prefăcîndu-mă că îl voi cumpăra în silă. Și cu aceste gînduri infame, întorceam cu pioasă luareaminte foile late ale unei *Biblii* din veacul al șaisprezecelea, în legătura lui Nicolas Eve și cu gravurile fin tăiate de un maestru necunoscut, cînd pași m-au făcut să ridic ochii cu o tresărire, încît îmi lunecă tomul greu din mîini.

— Stupid! m-am mustrat singur, înciudat pe această tresărire de spaimă. Cine altcineva, ar fi putut să fie?

Căci nu era decît Micloş, moşneagul, şi o băbuşcă tot atît de gîrbovă şi scundă ca el.

Înaintaseră amîndoi, şi se opriseră ca două mizerabile cioturi omeneşti, supravieţuind din alt veac, ca tot ce ne înconjura aici, în hainele lor largi, uzate şi fără culoare ; cu braţele lor lungi, spînzurînd pînă aproape de duşumele ; cu obrazurile lor zbîrcite, uscate şi pergamentate, care semănau leit, cum sfîrşesc prin a se asemăna între dînşii toţi bătrînii după ce-au trăit o jumătate de veac împreună.

Înaintaseră şi se ploconeau. Întrebau ceva şi n-am înţeles.

Moşneagul rosti o duzină de cuvinte, din care n-am prins decît un lanţ de sunete enigmatice, cam ca acestea :

— *Ouszolgákböröndjeiketlefogjákrakniklserjeelazuratist ?*

Femeia îl întrerupse, ca să spună cu glasul ei fonf, ceva care s-ar apropia de :

— *Podgyászukrolgondoskodnifolok !*

— Ce dracu vreţi, stimabililor, de la mine ? am întrebat cu aerul cel mai amabil din lume.

— *Kérem !* rostiră amîndoi într-un glas

— *Kérem — nekérem,* sînteţi tîmpiţi de nu mă lăsaţi în pace ? Nu vedeţi că nu înţeleg nimic ?

Moşneagul se ploconi cu foarte mare bunăvoinţă, începînd iarăşi, cu *gakboroc* şi *krakuik* şi *zolgoborok.*

Baba nu se lăsa mai prejos și fonfăi repede, un fel de :

— *Mivelszolgâlhatokönnek?*

— Sînteți nebuni ! am strigat, scos din sărite. Duceți-vă dracului !

— *Orömest !* îmi părură că au căzut amîndoi de acord.

Dar nu se mișcă nici unul.

Dimpotrivă. Începură să discute ceva foarte aprins între dînșii, vîrîndu-și degetele prelungi în ochi, privind din cînd în cînd la mine ca la un obiect neînsuflețit, încrucișîndu-și palmele pe piept, cu ochii ridicați în plafon, cum s-ar descărca de orice răspundere și din nou întărîtîndu-se în controversa fără sfîrșit.

Era, se vede, la mijloc, ceva foarte grav, dar care mă lăsa cu desăvîrșire indiferent, de vreme ce nu înțelegeam despre ce e vorba. Nu-mi puteam desprinde ochii în schimb de la figurile lor în care orice umanitate era uscată. Fără buze, cu pielea vînătă cenușie, cu gingiile violete, dezgustătoare, boțiți de atîtea crețuri cîte n-aș fi crezut vreodată că pot să încapă pe-o atît de redusă suprafață de piele, cu ochi sticloși de huhurez și cu tot scheletul împuținat, păreau doi vrăjitori din cei care fierb băuturi blestemate din labe de mort, piele de broască și inimă de motan negru, dezbrăcîndu-se la piele în miezul nopții, ca să joace dansurile lor deșănțate, atunci cînd lumina cretoasă a lunii face cîinii să urle de groază.

Femeia își trăgea din cînd în cînd tulpanul negru pe ochii uzați ; bărbatul își scărmăna favoriții alb-gălbui, așa cum se văd pe portretele cunoscute ale lui Frantz Josef. Dar lămurit era, că împotriva înfățișării lor de prepuși vrăjitori, nu-mi purtau nici un gînd dușmănos ; ci veniseră numai pentru a mă convinge să fac ori să nu fac un lucru care le sta pe inimă. Ce ? Numai Dumnezeu îi putea înțelege.

În mijlocul unei fraze am auzit un „*nem*" — și mi-am adus aminte că e singurul cuvînt din graiul lui Petőfi, al cărui înțeles îl cunoșteam cu precizie.

— *Nem !* Nu ! *Nem !* am strigat energic, foarte satisfăcut că-mi pot afirma o voință pe înțelesul lor.

Amîndoi tăcură brusc și întinseră brațele în lături. Semn că întru cît îi privește, și-au făcut datoria și că de acum, totul rămîne în voia mea și pe răspunderea mea.

Micloș îmi făcu semn să-i urmez.

Am trecut dintr-o sală în alta, pînă într-o încăpere luminoasă și tinerească, adevărată oază neașteptată și surîzătoare, în acest sumbru castel. Totul, fu deodată viu, colorat și fragil.

Nedefinit, în orînduiala lucrurilor, sau mai degrabă în încîntătoarea neorînduială, se desprindea nu știu ce capricioasă mînă și ce vivace prezență, străină cu totul de muceda atmosferă a celorlalte odăi, vaste cît catedralele și întunecoase ca temnițele.

Pereții erau spoiți alb; albă blana de urs de sub picioare; albe perdelele; totul alb și printr-un miracol, nemucegăit, necoclit, neînverzit de invazia umezelii.

Moșneagul strîmb, cu picioarele scurte și arcuite, călcă respectuos în vîrful cizmelor. Îmi arătă un pat alb — pat de pension — și cu semne de mut, întrebă dacă acolo într-adevăr doream să-mi facă așternutul, cum desigur poruncise avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Am dat din cap afirmativ. Conversația noastră, după neizbutitele tentative, se afla astfel redusă la pantomimă.

Am dat din cap, și Micloș mă privi cu dezaprobare. Își mormăi nemulțumirea și, luînd o plapomă și o pernă imaginară, se îndreptă cu acest bagaj invizibil spre ușă, vrînd să-mi arate prin aceste semne că-mi poate găsi aiurea un culcuș măcar tot atît de mulțumitor.

— *Nem!* am poruncit energic, arătînd patul. *Nem!* Aici vrut dormit eu! am strigat cu acea inevitabilă imbecilitate a omului care se crede mai ușor înțeles de un străin, dacă răcnește din răsputeri cuvintele ca pentru surzi și dacă-și scîlciază graiul matern. *Nem!* Aici vreau dormit!

Moșneagul înclină supus fruntea pleașă.

Vorbisem cu fața întoarsă spre cele două ferestre, fiindcă patul cu pricina își avea căpătîiul chiar între perdele.

Şi m-am întors brusc, simţindu-mă privit de la spate, cum în cea mai compactă şi lărmuitoare mulţime, ştii deodată că te-a fixat insistent o privire. Am ridicat capul.

Dintr-un portret alb, mă priveau doi ochi verzi. Iar în aceeaşi clipă cînd îi văzusem verzi, mi-am şi spus că nu sînt într-adevăr verzi, ci aurii şi negri şi viorii în acelaşi timp, schimbători, profunzi, şi hipnotici cum sînt ochii de leopard.

Portretul era recent după factură şi după puritatea culorii ; veşmîntul alb era al surorilor de caritate. Am înţeles îndată.

— Aranka ? am întrebat.

— Aranka ! vorbi încet femeia bătrînă.

Şi cu mîna uscată la gura ei de vrăjitoare, îşi clătină capul, cu sughiţ de tînguire puerilă.

M-am uitat surprins la obrazul tăbăcit de mumie, la ochii uzaţi, atît de uzaţi încît de mult îşi vor fi secătuit izvorul uşurător al plînsului ; bieţi ochi decoloraţi şi înfundaţi în văgăunele orbitelor, ca drojdia palidă de lumină pe fundul sleit de fîntîni.

Era atîta jale concentrată şi neputincioasă, atîta adoraţie înduioşătoare în această gîrbovă şi dezgustătoare făptură, din care crezusem orice simţire omenească uscată, încît odată cu mila, mi s-a strecurat şi o mare mustrare pentru nevrednica-mi nesimţire cu care mai înainte mă răstisem şi le batjocorisem statornica lor fidelitate de slugi. Baba nu-şi desprindea

ochii de la portretul din perete, clătinînd capul ca o grosolană păpuşă deşurubată din jocul vasilachilor şi îşi ridică poalele şorţului negru spre colţul pleoapelor creţe de gutapercă : gest femeiesc de plîns, rămas din vremea cînd va fi avut încă lacrimi.

Moşneagul căută în altă parte.

Spuse ceva în limba lor necunoscută. Vorbiră ceva, în limba lor necunoscută.

Nu-i mai găseam odioşi şi dezgustători. Nu mai aflam nimic în ei, din brutele atît de sumar şi aspru judecate, de avocat dr. juridic Silvestru Hotăran.

Erau nişte slugi bătrîne şi credincioase, peste care trecuseră toate întîmplările şi care mîine vor fi alungate de stăpînii cei noi. Ei numai ştiau, ei numai simţiseră şi trăiseră viaţa ciudată a solemnilor seniori de aici, cu toate nebuniile şi inexplicabilele lor capricii.

Eu eram un simplu intrus. Un cumpărător. Un complice al devastării.

Eram duşmanul.

M-am apropiat de o fereastră, ca să nu le înfrunt privirea. Fereastra răspundea în cealaltă faţadă, spre parcul inundat de ape. Încă nu-l văzusem. Era doar prelungirea smîrcurilor nemărginite pe unde-am venit, cu aceleaşi ochiuri de apă stătută, cu acelaşi humus negru şi veninos, umflat de toată fecunditatea putreziciunilor. Copaci de cîteva ori seculari înălţau cioturi scrofuloase, braţe ciunge, crăci aşchiate.

Iar cei căzuţi de-a curmezişul potecilor năvălite de apă, arcuind punţi scorburoase şi diforme, măreau dezordinea şi desăvîrşita paragină. Unii erau surpaţi numai pe jumătate. Se rezemaseră în prăbuşire pe crengile celorlaţi. Era în plin august şi aproape toţi nu mai purtau frunze : negri şi morţi, devastau peisajul.

Soarele, oblic în asfinţit, turna găleţi de sînge purulent peste bălţile ruginite. Un stol de corbi descinse în roată de funingine, cum îi ştiam năpustindu-se pe cîmpurile de cadavre.

Irezistibil, chemarea smîrcurilor înmiasmate mă îndemnă să cobor.

Slugile dispăruseră din încăpere, fără să-i aud plecînd. Portretul mă fixa cu ochii impasibili : verzi şi negri şi viorii. Pe buze, pictorul izbutise fericit să surprindă un început de zîmbet care încă nu se hotărîse să fie zîmbet, şi lucea făgăduindu-se numai în adîncul privirii. În orice caz, un mare maestru, un subtil şi mare maestru ! — îmi spuneam, coborînd scările sonore şi late, din sala cu armuri. Am trîntit uşa grea, am înconjurat zidul din faţă, pe patul moale de muşchi şi de ierburi tîrîtoare.

Guşatul în zdrenţele cafenii, răsări de după o scorbură, rîse tîmp, gîlgîindu-şi traista lucioasă de la gît, fugi după alt copac. De acolo, se ivi să vadă încotro apuc. Am vrut să-l chem, biruindu-mi scîrba. I-am întins palma, cum încerci să îmblînzeşti un cîine... Guşatul prinse curaj, părăsi ascunzătoarea, se apropie ocolit cu

rîsul oribil care-i dezvelea dinţii galbeni şi tociţi, cu pieptul dezgolit care-i arăta smocurile de păr, roşcate şi greţoase. Venea şi se hlizea fricos, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochilor îndărăt.

Apoi, deodată, fără motiv, din cine ştie ce năzărire, începu să se vaiete cu un fel de schelălăială animalică şi o rupse la fugă printre tufişuri.

L-am lăsat ascuns, pîndindu-mă.

Păşind din piatră în piatră, pe potecile dospite de apă, am fost de la început izbit în faţă, de duhoarea germinaţiilor, ca de-un răsuflet înveninat.

Glodul cleios fermenta cu bulbuci. Am trecut pe punţile putrede de trunchiuri răsturnate, am sărit peste gropile pline pînă la gură, speriind broscoi rîioşi care zvîcneau neaşteptat ca pietroaie aruncate de o mînă nevăzută, am păşit peste scînduri muiate de umezeală, care se sfărîmau sub greutate, fără nici un sunet.

Nu aveam ce vedea mai departe : aceeaşi apă băloasă, aceleaşi plante grase şi apoase, aceleaşi liane fleşcăite de putrezeală, aceeaşi hidoasă palpitaţie de animale moi, de păianjeni fugind spasmodic pe luciul imobil, de rîme, de viermi, de larve, aceleaşi ciuperci obscene care se sfărîmau fragile la cea mai mică atingere, aceleaşi movile de ţărînă neagră, ieşite din mătreaţa buboasă ca abcesele şi în care piciorul înşelat, nu găsea rezistenţă şi se scufunda pînă la glezne,

lăsîndu-te să simți sub talpă zvîrcolirea scîrboasă a unei vietăți pe care ai strivit-o și se smulge ; toate le-am cunoscut îndată și totuși ceva mai puternic mă atrăgea mai departe, să văd, încă. Încă, ce ?

Am ocolit un bazin negru și neclintit, din care se prelungea canalul cu apă tot atît de mocnită și neagră pe sub o boltă a împrejmuirii, pînă în miezul lacurilor adînci, de departe.

O barcă își scufundase botul surpat, pe jumătate. Stîlpi de fier, cu verigi ruginite și noduri de funie putredă, arătau că aici se aflase popasul bărcilor, de unde mai demult contele Armin, mai încoace Aranka, porneau spre iazurile fără capăt.

Acum nu mai rămăseseră decît scînduri curbe, îngropate în nămol. Și lopețile frînte.

Am pus mîna pe-o asemenea vîslă. Lemnul muced se îndoi moale ca aluatul. Iar în palmă, fugiră gîngănii roșcate și negre, cu o sută de deșănțate picioare. Le-am scuturat, cutremurat de scîrbă.

Pe muchia canalului, cu pietrele parapetelor prăbușite, am trecut pe sub bolta împrejmuirii, afară, de unde se desfăcea nemărginirea smîrcurilor.

În asfințitul deodată stins, nesfîrșitul movilelor spongioase, brăzdate de canaluri stătute și presărate cu ochiurile păcurii, mă împresură într-o vastitate sinistră. Cît cuprindeau ochii, aceeași chiftealä de apă, aceleași ierburi încîlcite,

aceeași răsuflare pestilențială. Zburau fluturi grei cu aripile de vată neagră, cu trupurile groase cît omizile. Și bîzîiau mărunt țînțarii — „anofelii avocatului dr. Silvestru Hotăran!" — am gîndit, vrînd să-mi aduc o înveselire care nu veni.

Pe luciul de smoală al petecelor de apă mai adînci, nuferi albi și galbeni pluteau pe micile lor bărci ovale de frunze; dar nu aveau nimic din gingașa candoare cîntată în stihuri.

Cărnoși și putrezi; păreau tot atîtea răni ulcerate.

Am să înnoptez aici! — m-a cuprins deodată îngrijorarea și m-am întors să privesc îndărăt. Zidul împrejmuirii rămăsese departe de tot: vîrful întunecat al castelului, în negura bruscă a înnoptării, îmi păru că se cufundă în mlaștini, inaccesibil, la capătul lumii.

Și am văzut că nu eram singur. Cineva mă urmărise tăcut și gesticula acum, nătîng, de cealaltă parte a șanțului cu apă, hohotind cu rîsul lui de nebun.

M-am răstit la el.

Gușatul gîrîi din cimpoiul lucios de carne. Se strîmbă bezmetic, rîzîndu-și de neputința mea. M-am plecat, prefăcîndu-mă că ridic o piatră de jos, cum sperii cîinii cînd n-ai altă apărare.

Gușatul chelălăi:

— Uuuu-uu! Ululu! Uuu-Ululu!

Chelălăi, fugi mai departe, bălăngănindu-și brațele lungi de gorilă cu care s-ar fi spus că se ajuta la mers : pe urmă se opri și mă așteptă rînjind.

Hidoasa făptură mărea sinistrul acestui crepuscul livid, care se întindea repede, ca o altfel de zi, murdară și veștedă, peste smîrcurile pustii. Ceața creștea groasă ca vata din ape. M-am trezit deodată mergînd repede, încă mai repede, fugind. Strîngîndu-mi haina la piept și fugind, cu un singur gînd înfipt în creier : numai să nu mă apuce noaptea aici !

Călcam peste bălți, îmi smulgeam piciorul scufundat în nămolul vîscos, mă împiedicam în cioatele putrede, în movilele moi care mă sugeau, mă împleticeam o clipă cu un început de deznădejde și iar porneam. De cealaltă parte a șanțului cu apa de smoală, gușatul fugea și el, întovărășindu-mă cu chelălăiala animalică :

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Eram scîrbit de mine însumi că fug, și fugeam. Într-o dedublare ciudată, mă vedeam gonind, măsuram ridicolul, îmi dădeam socoteală cu ce hohot ar asista cunoscuții care mă știau plimbîndu-mă întotdeauna pașnic și corect pe trotuarele orașului, și mă bucuram că nu se poate afla aici nici un martor să povestească vreodată.

Gușatul mă însoțea, ajutîndu-se la fugă cu brațele lungi de paing.

— Uuuu-uu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Gîfîind, am urcat treptele. Am trîntit ușa grea care detună toate încăperile, cu un ecou de catastrofă. Am tras zăvorul după mine, în sala cu cele douăsprezece armuri ale celor doisprezece Kemény, solemni, tăcuți și amenințători în întuneric.

Am aprins un chibrit, altul, altele, pînă ce am ajuns din încăpere în încăpere, bîjbîind și rătăcindu-mă de-a lungul coridoarelor nesfîrșite, în odaia albă.

— De mi-ar fi pus o lampă ori o lumînare ! — gîndeam și nu îndrăzneam să-mi închipui ce s-ar întîmpla, dacă slugile ar fi uitat să-mi lase o lampă ori o lumînare.

Lumînarea era înfiptă într-un sfeșnic coclit, ca o gheară de pasăre. Am aprins-o arzîndu-mi degetele, stricînd alte chibrituri și abia nimerind fitilul neînceput, care refuza flacăra.

Cînd lumina fu în sfîrșit caldă, prietenoasă și sigură, mi-am dat drumul pe marginea patului, privindu-mi cu dezgust de mine însumi hainele mînjite de glod și încălțămintele grele de pămînt gras și vîscos. Mi-am șters fruntea brobonită de sudoare, cu palma murdară. Bravo ! Admirabil debut ! — mă felicitam singur, scîrbit de lașitatea pe care mi-o ignorasem pînă acum.

De sus, portretul mă privea curios în lumina jucăușă a flăcării, cu ochii negri și verzi și viorii, în începutul de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Valiza de drum se afla aşezată la îndemînă, pe braţele unui jilţ. Prezenţa aceasta familiară, îmi ajută să mă regăsesc întru totul.

Am deschis încuietorile şi am răscolit cu adevărată voluptate, nimicurile care mă reintegrau în viaţa veacului meu de confort şi de pacte de neagresiune. Eram din nou contemporanul lui Ford, al radiofoniei şi al Ligii Naţiunilor. Cu delicată luare-aminte de îndrăgostit, mînuiam dosul de fildeş al periilor, flacoanele de cristal, pilele de unghii, oglinda ovală în care m-am văzut zburlit şi glodos, cu dîrele degetelor murdare pe obraz, cu şuviţele asudate de păr, încolăcite viermi pe fruntea brobonită. Tot aşa, convalescenţii, după ce au scăpat dintr-o criză de moarte, se bucură copilăreşte, de tot ce înainte le păruse neînsemnat şi banal, ca să devină deodată nepreţuit ca însăşi viaţa.

Mă întorceam de departe, cu înfăţişarea sălbatică şi cutremurată încă, aşa cum arăta oglinda, revenit din hrubele altor vîrste ale umanităţii : omul lacustru înfricoşat de superstiţii şi de vedeniile smîrcurilor înmiasmate.

— Ha-ha ! — am rîs tare, iar rîsul răsună bizar, în tăcerea care ţiuia în urechi.

De afară, de sub fereastră, ca un prompt ecou, răspunse gîrîitul nevolnic al guşatului :

— Uuu ! Ululu ! Uuu-Ulululu !...

Dar nu-mi mai răscolea nici o nelinişte. Un biet idiot, fără nici o mijire de conştiinţă — şi alt nimic !

Pe urmă, am căutat să-mi pregătesc noaptea, cu toate tabieturile unui călător deprins să-și organizeze singur confortul în adăposturi de întîmplare, la orice hotel *Terminus* de lîngă gară. Mi-am înșirat prosoapele pe spătarul jilțului, pijamaua, plasa de păr, săpunul, apa de dinți. Mi-am spălat obrazul de stigmatele umilitoare ale înfricoșării, care mă gonise de-a curmezișul mlaștinilor.

Mă supravegheam în toate aceste îndeletniciri minuțioase, de maniac, cu o vanitoasă mulțumire de sine, fiindcă atît de repede știusem să-mi regăsesc calmul.

Instalat la biroul mic, de trandafir — desigur biroul domniței Aranka — cu picioarele rășchirate și cu ceafa sprijinită în rezemătoarea scaunului de piele, îmi surîdeam cu disprej și compătimire, recapitulînd rușinoasa cursă de viteză și de obstacole, din norocire, rămasă fără spectatori.

Nu cunoscusem pînă acum frica. Și toată întîmplarea făcuse irupție neașteptat, răscolind nevrednice slăbiciuni ignorate în cel mai întunecat adînc al ființei mele, așa cum cutremurele din fundul oceanului azvîrl la suprafață pești necunoscuți și monstruoși, orbiți de lumină și îndată plesnind cu burta în sus, cînd nu-i mai comprimă apăsarea abisurilor de apă.

„Dar acum nu mai merge !“ — am vorbit tare, iar în aceeași clipă, mi-am spus că vorbesc tare numai ca să-mi dau curaj.

Nemulţumit de această descoperire, am mutat luminarea cu flacăra jucăuşă, dintr-o parte a biroului, în cealaltă.

Cum de nu observasem ? Brav servitor bătrîn, dresat să prevină toate poftele stăpînilor, chiar cînd sînt numai trecători de-o zi ! Micloş pregătise din bunul lui gînd, fără nici o poruncă, o sticlă de vin, cu paharul alături. Şi am înţeles îndată, după nisipul nescuturat şi după păienjeniş, că nu era o butelie din cele cărate de avocat dr. Silvestru Hotăran, marfă de rînd şi de prăvălie, ci o băutură străveche, din hrubele subpămîntene ale castelului. Minunată tovarăşă de singurătate şi încă mai minunat elixir pentru curajele şovăielnice !

Abia acum m-am simţit destul de viteaz într-adevăr, să înfrunt noaptea.

Am desfundat sticla cu băgare de seamă, ca să nu turbur licoarea de chihlimbar. Cînd am turnat în pahar, încăperea s-a parfumat cu aroma frunzei de nuc. Tokay ! Frate mai mare şi încă de o străveche nobleţe al Cotnarului nostru de pe Dealul lui Vodă, Dealul Cătălinului şi Paraclis...

Prinzînd piciorul înalt şi subţire al cupei, am ridicat să închin pentru gazda primitoare şi absentă, cu faţa întoarsă spre portretul domniţei Aranka. Cerîndu-i fireşte, iertare, pentru plebeele mele apucături.

Portretul îmi răspunse, viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs.

Am spus : *viu !* Era într-adevăr *viu*.

Pictorul care concentrase tot fluidul vieţii în ochii verzi şi negri şi aurii şi viorii, ca ochii schimbători de leopard, dezlegase toate dificultăţile modelului plin de neastîmpăr, aruncînd o plasă transparentă, abia văzută de umbra verdealbăstrie, deasupra obrazului şi veşmîntului alb. Ghiceai că lumina a fost căutată înadins, să cadă prin desenul unui vitraliu ori să se răsfrîngă din frunzele late şi lucioase ale unei exotice plante de seră. Iar vicleşugul acesta de neîntrecut meşter, dădea o halucinantă viaţă imaginii de pe pînză. S-ar fi spus că dacă din cadră chipul s-ar mişca, vor începe îndată să joace toate umbrele străvezii, ca pe-o făptură care se mişcă aievea.

Numai ochii mă urmăreau neclintiţi, cu o luare-aminte ironică şi cu începutul acela de surîs, mai neliniştitor şi viu, ca un surîs deplin.

Am deşertat a doua cupă, a treia... Sorbind pe îndelete aroma, filtrată de cine ştie cîte decenii. Şi la fiecare pocal, am închinat cu domniţa Aranka. Apropiindu-mă chiar şi ridicîndu-i paharul sub nări, cu o cutezanţă de la care nu era străină licoarea celebrelor podgorii de Tokay.

Surîsul indecis, îmi părea provocator ca o ofensă. Vulgar, în închinările cu glas tare, am somat-o să-mi destăinuie secretul plecării fără întoarcere şi al stafiei, în care numai proştii mai pot crede.

Ochii mă ţinteau enigmatici, reci şi dispreţuitori. Cu o răceală arzătoare, cum sînt acele picături de lichide gheţoase care topesc placa de plumb mai lată ca latul de palmă.

Ca să-mi desprind privirea, i-am întors spatele şi m-am aşezat din nou, la biroul de trandafir, strămutîndu-mi sticla golită pe jumătate, mai aproape.

Am împins mapa de marochin, cu aurite inscripţii englezeşti — desigur mapa domniţei Aranka, adusă printre nimicurile ei de pension. Degetele au jucat între filele poroase de sugativă... O scrisoare ! O scrisoare neisprăvită, numai cîteva rînduri întrerupte. Şi încă o scrisoare românească ! La flacăra tremurătoare a lumînării, am citit :

Dragă Mioara,

„Îţi scriu prin ordonanţă. Peste cinci zile regimentul pleacă spre Budapesta, cu toată divizia. Fii fără grijă. Sînt sănătos, voios şi mă pregătesc mai mult pentru o plimbare plăcută decît pentru război. Acum mă aflu încartiruit cu batalionul, într-un castel faimos de grof. Un castel cu stafii. Cînd mi-a spus ieri tălmaciul această poveste, am rîs şi am strîns din umeri. Dar astă-noapte, în camera de unde-ţi scriu, o întîmplare ciudată m-a silit să rîd mai puţin. Imaginează-ţi...“

Scrisoarea se întrerupea aici. Desigur era epistola ofițerului care după prima noapte a renunțat să mai doarmă în castel și s-a dus să se culce cu soldații în cort.

Turnînd alt pahar, mă întrebam ce întîmplare ciudată l-a silit să-și curme rîsul, pe acest brav necunoscut care se pregătea atît de voios pentru război, ca pentru o plimbare plăcută ? Ce l-a înfricoșat să fugă din această încăpere alături cu soldații de rînd ? Și ce l-a întrerupt din scris ?

Cu ultimul pahar plin, m-am ridicat clătinîndu-mă, să închin încă o dată pentru stăpîna acestor locuri și să-i izbucnesc impertinent în nas, asigurînd-o că pe mine nu mă mai puteau atinge aceste înfricoșări copilărești.

I-am hohotit, și am ridicat cupa într-un lung monolog.

Cuprins de subit patriotism, am gratulat-o, că atît de simplu și fără prejudecăți, și-a ascultat glasul sîngelui — ea, nepoata țăranului Gheorghe Porumbacu si fiica Anei Porumbacu, din Racovița, de lîngă Sibiu. Complice, m-am bucurat că împotriva blazonului și împotriva aristocraticelor mofturi, de la pensionul din Cambridge, n-a rămas odrasla degenerată a unui maniac cu statură de pitic și frunte exagerată de gnom, ci a știut să fie numai nepoata și strănepoata unui neam, simplu și brav, de țărani. De la dînșii moștenise dragostea de hoinăreală, în vînturi aspre și încropeala arșiței. Pentru

dînşii răspunsese la nebiruita chemare a apelor... Ea singură, cu de la sine îndemn, înţelese că tot ce-o înconjura şi toate strictele orînduieli la care o constrîngeau tradiţia acestui solemn şi funerar castel, fuseseră deşarte minciuni.

Era predestinată să fie copilă a munţilor în satul ei, lîngă Sibiu ; devenise copilă a apelor ; atît şi nimic mai mult !

Ce bine îi presimţeam romanul ei ; cum participam la toate peripeţiile, lămurite deodată din uscatele date de dosar, ale avocatului dr. Silvestru Hotăran ! O sufocase mocnita viaţă, lîngă moşneagul stăpînit de sminteala reîncorporărilor. O dezgustase viaţa sclivisită şi muieratică a capitalei binecuvîntate de crucea Sfîntului Gellért ! Ea, care nu-şi trăia viaţa adevărată, decît atunci cînd pescuia şi vîna haiduceşte, ca o autentică şi rustică fiică a naturii !...

Şi iarăşi, o înţelegeam prea bine, dezrădăcinată şi născută dintr-un amestec de sînge încă nereconciliat, că ostenită de acest strîmt şi monoton decor, evadase din existenţa încarcerată aici, să plece oriunde în lume, unde soarele e mai luminos şi văzduhul mai puţin înmiasmat...

N-aveam de ce mă teme. Ce rău mi-ar putea dori, mie, care o presimt abia acum, aşa cum nimeni n-a priceput-o desigur vreodată, şi pentru care atît de senin închin ?

Clătinîndu-mă, cu mîna rezemată de spătarul scaunului, am gîlgîit paharul peste cap. Amintindu-mi tradiţia magnaţilor la asemenea toas-

turi, am aruncat viteaz cupa deşertată, să se sfarme în ţăndări. La izbucnirea cristalului spart în sute de aşchii, mi s-a părut că privirea domniţei Aranka tresare ofensată şi că se încruntă.

Ceea ce îndată m-a indignat.

Cu o mobilitate, de la care nici de astă dată nu era străină butelia de Tokay, am trecut brusc, de la înduioşarea şi admiraţia de adineaori, la cel mai amar rînjet.

— Vă dezgustă purtările mele plebee, nobilă domniţă ? — am întrebat cu obrăznicie. S-a deşteptat în vinele voastre corcite sîngele grofilor cruciaţi ? Surîdeţi, cu scîrbă şi cu milă ?... Haha ! Poate credeţi că vinul numai a vorbit şi vorbeşte ?... Cum vă înşelaţi, prea nobilă contesă, de pînză şi de vopsea. Sînt lucid !... Nu mă impresionează nici castelul acesta populat cu armuri ruginite şi cu stafii ! Nici surîsul vostru, care vrea să fie enigmatic şi de care nu-mi pasă ! Şi ca să dovedesc că nu-mi pasă, uite, voi alege o carte din biblioteca maniacului vostru părinte şi voi citi calm, pînă la adormire, ca în orice hotel banal, de oriunde !... Surîzi ?... Poţi surîde cît vrei, cromolitografie care vei fi vîndută mîine la darabană...

Acestea spunînd, gesticulam cu ochii împăienjeniţi de aburii vinului, în faţa portretului alb şi neclintit. Privirea domniţei Aranka, răspunse nepăsătoare, cu sclipirea gheţos-arzătoare a ochilor verzi şi negri şi aurii şi viorii — şi cu

același început de surîs care tot nu se hotărîse, încă, să fie surîs deplin.

Am luat sfeșnicul și, silindu-mă să-mi păstrez verticala, am pășit din încăpere în încăpere, pînă în bibliotecă, să-mi țin cuvîntul. Am ales o carte, două, trei... Tăcerea neagră și mucedă din cavoul acesta al cărților unde-și slujea liturghiile ocultiste groful cuprins de sminteală, mă lăsa indiferent cu desăvîrșire, acum. Ca să-mi probez mai vîrtos sîngele rece, am început să fluier cu o voluptate rea și sacrilejă, un refren de cabaret.

Cu teancul subsuoară, m-am întors, izbindu-mă în ușori și împiedicîndu-mă în praguri. Haha! Să poftească toate stafiile din lume, să horească în jurul meu cel mai dezmățat al lor sabat și să le rîd în nas la toate; da, la toate...

Am aruncat hainele răvășite pe spătarul scaunelor și pe covoare; am așezat lumînarea la căpătîi și cele trei cărți cu scoarțele tari. În urechi îmi hăuia tăcerea, tîmplele îmi erau încinse de fierbințeală. Am deschis fereastra să dau drumul răcorii nocturne și numai după aceea, tacticos, m-am vîrît în așternut. Cu o fluturare de degete, ironică și arogantă, mi-am luat noapte bună de la portretul domniței Aranka.

Ochii m-au privit cu mila lor rece și disprețuitoare.

Și de la primele file, am vrut să mă știu prins numai de carte, în lumea ei veche de veacuri și veacuri, căci cartea era al treilea tom, din

spovedaniile Sfîntului Augustin : *„Je tombai donc, chez des hommes orgueilleusement délirants, et charnels excessivement et grands parleurs, dans la bouche de qui étaient les lacs du diable et une glu composée d'un mélange des sillabes de ton nom et du Seigneur Jésus-Christ et du Paraclet notre consolateur l'Espirit saint. Ces mots ne quittaient pas leur bouche, mais seulement le son et le bruit de la langue ; et d'ailleurs un coeur vide du vrai. Et ils disaient : Vérité, et Vérité !“...*

Întorcînd foaia, fără voie ridicam ochii la ochii domniței Aranka, fiindcă îi simțeam urmărindu-mă neclintit.

Rîndurile jucau, deșirîndu-se și împletindu-se ; înțelesul cuvintelor se risipea, lunecîndu-mi din minte. Stăruitoarea prezență îmi atrăgea ochii hipnotic.

Iar începutul acela de surîs, se lămurea din ce în ce mai usturător ; demonică provocare.

— Ce vrei ? m-am răstit, întorcîndu-mă într-un cot, să nu-i mai văd fața și ochii, plecat numai pe foile cărții. Nu sînt nici Tivadar Vágo, ofițerul dezertor și revoluționar, nici locotenentul român, laș, care a fugit ca să nu te înfrunte, nici rîndașul imbecil, care s-a înecat. Nu mă tem de stafii, cum nu mă ademenește surîsul acesta infam, de fecioară bezmetică...

Spuneam — dar nu-mi ridicam ochii, s-o văd dacă a tresărit sub insultă.

I-am ridicat mai tîrziu, cînd o ceață s-a pus între privire și carte. Toată încăperea era năvălită de negură. Miasma lăptoasă a mlaștinilor, intrată pe nesimțite prin fereastra deschisă. Flacăra luminării se împuținase aburită. Lucrurile se estompau vag, îndepărtate, imaterial — numai ochii portretului scînteiau fosforic, ca ochii de topaz ai felinelor, în tufișuri, noaptea.

— Așadar, toată miza în scenă ! am hotărit tare, toate vicleșugurile unui film misterios ! Ce proști ai putut amăgi pînă acum, ca să crezi că tot așa... ?...

Ochii luceau fosforic, sfredelind ceața opacă, batjocoritori și nepămînteni.

— Ce vrei ? am repetat nestăpînindu-mă, ridicat în capul oaselor și ridicînd cartea cu scoarțele tari.

Am ridicat-o și am lovit, aruncînd-o din toate puterile.

Flacăra luminării sfîrîi și se stinse.

Întunericul mă înghiți ; un întuneric murdar și lăptos, aderent, de ceață. Dar lovisem bine ; ochii fosforici nu mai sclipeau sus, erau acum la înălțimea mea, aprinzîndu-se și stingîndu-se în întuneric, cum într-adevăr lucesc intermitent privirile sălbăticiunilor de noapte.

Era la înălțimea mea : portretul, așadar, căzuse.

Calmat, am pipăit cutia de chibrituri, la căpătîi, lîngă sfeșnic, unde o știam așezată. Am frecat un chibrit, mai multe. Hîrtia umedă și

vîrful umed al chibriturilor nu dădeau nici o scînteie. Le-am tras pînă la cel din urmă, și am zvîrlit cutia deșartă, blestemînd.

Cînd am ridicat privirea, ochii fosforici nu mai erau acolo ; scînteiau lîngă ușă.

M-am repezit în întunericul vînăt să pipăi tabloul pe care îl știam căzut : rama era intactă și neclintită în perete, dar mîna n-a dat peste pînză — înlăuntrul ramei a pipăit numai peretele gol și aspru.

— Ce înseamnă nebuniile acestea ? am răcnit, întorcîndu-mă.

Fosforicele pupile, verzui și aurii, clipeau acum în altă parte ; în fața ferestrei cu lumina lăptoasă. Am sărit să prind drăceștile lumini, și luminile au săltat alături. Ochii, deprinși acum cu întunericul, deslușeau și-un veșmînt alb, lipindu-se de zid, făcîndu-mi față. Încă o dată m-am repezit, și încă o dată mi-a scăpat.

— Cu mine nu merg nebuniile acestea ! am gîfîit cu încăpățînare, izbindu-mă prin întuneric de scaune și de alte mobile, împiedicîndu-mă în haine și întinzînd brațele, ca într-un joc de-a baba-oarba, să înclești arătarea jucăușă.

Și cea mai nebunească goană începu.

Ochii scînteiau pretutindeni, iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri.

Lîngă ușă, de cealaltă parte a biroului, între pat și mine, aproape de tot și scăpîndu-mi, cînd strîngeam brațele să cuprind fantasma albă și nu încleștam decît vidul.

Gîfîiam în întuneric, mă opream să calculez o săritură ; fantasma cu ochi de fosfor se oprea și ea cu lucirile neclintite, și cînd mă aruncam, îmi zdreleam degetele în zid, palmele în colțuri de fier, tîmplele în ușori.

O dată am prins mîna și mîna s-a topit în strînsoare, fără nici o smucitură, ca ochii să-mi rîdă în față, cu arzătoarea lor lumină, rece și nepămînteană.

Poate a durat numai cinci minute, bezmeticul joc ; poate un ceas.

Toată îndărătnicia îmi era să dovedesc — să dovedesc cui ? — că n-am nici o frică și că nu voi conteni, pînă ce nu voi avea aici, în mîini, capturată, dezlegarea absurdei arătări.

M-am oprit să-mi șterg cu dosul palmei, fruntea udă și înfierbîntată ; ochii cu recea dogoare s-au oprit și ei, în dreptul ușii. M-am aruncat, zvîcnind cu mîinile de taur orbit de năvala sîngelui în creier ; arătarea albă s-a strecurat în coridor, deșirîndu-se, și oprindu-se să mă aștepte în capătul cel mai întunecos. Am căzut, m-am ridicat, am înaintat bîjbîind în umbra de beznă, condus numai de scînteierea ochilor.

Pe urmă, în altă încăpere și în alta și încă în alta, jos pe scări, în sala cu armuri.

Se oprea, cînd întîrziam. O rupea înainte, cînd eram aproape.

Tălpile goale se contractau pe lespezile reci ca gheața : o clipă am avut nălucirea deșănțatei mele înfățișări, dezbrăcat, cutreierînd coridoa-

rele negre, după o arătare, după stafia de care-mi rîdeam cu atîta siguranță, ieri, și aseară, și adineaori și care acum își rîdea dînsa de mine... Dar nimic pe lume nu m-ar fi oprit. Voiam să văd, să știu cum are să sfîrșească, să-mi dovedesc... Să-mi dovedesc, ce ?

S-a rezemat de-o armură. M-am aruncat să o cuprind în brațe, la un loc cu armura. Omul de fier s-a prăbușit pe lespezi, cu o detunare care a răscolit ecoul în toate sălile castelului pustiu și sonor ; dar arătarea, neatinsă, mă aștepta în ușă. Încă o dată m-am năpustit, după ea, afară.

Ce lună putredă, între nori bolnavi și ce lumină lăptoasă !

Dintr-o singură aruncare a ochilor am întrevăzut-o, sus pe cer, și îndată, privirea a coborît să regăsească fantasma cu ochi de fosfor, ca să nu-mi scape cumva. Mă aștepta la colțul zidului ; a ocolit spre cealaltă față, în parcul cu mlaștini.

Luna își trase un nor vînăt peste față ; întunericul de sus, fu deodată dens și opac.

Dar numai întunericul de sus. Căci jos, toată întinderea parcului, cu scheletele strîmbe și prăbușite ale copacilor, era luminată straniu de muceda irizație a miasmelor.

O pîclă verzuie, în care dănțuiau sîmburi de flăcări, înfășurate în vată.

Numai o clipă am avut răgaz să mă opresc, vrăjit de fantastica iluminație. Fiindcă îndată,

arătarea mi-a jucat în faţă, aproape de tot, ca şi cum ar fi vrut să mă cheme la hotărîrea mea şi să mă sustragă de la vreo şovăială. Nu mă aflam doar aici, ca să admir un spectacol! Aveam altă datorie... Şi am alergat după sprintena arătare, albă şi jucăuşă, printre luminiţele care se aprindeau şi se stingeau suflate de vînt, alergau alături de noi, ne întreceau şi-şi transmiteau lumina de la una la alta, o mie de mii de candele gălbui, albastre, verzi şi roşii şi de toate culorile curcubeului.

Fantasma poposea, se răsucea să mă aştepte. Atunci, cele două lumini fosforice şi neclintite, păreau luceferii suverani ai constelaţiilor dănţuitoare de jos.

Numai ochii aceştia rămîneau reci, în neclintire; iar toată puzderia luminilor nestatornice din smîrcuri alergau din flacără în flacără să se apropie şi să-i facă un covor de licurici împrejur.

Smuceam picioarele goale, scufundate în glodul chiftit şi mă repezeam. Arătarea se deşira imaterial înainte, trecea prin trunchiurile răsturnate, gonea întovărăşită de toate flăcările miasmelor fugind laolaltă cu noi.

Am ajuns la zid; înainte de a trece dincolo, am privit o dată îndărăt.

Toate luminile din urmă erau stinse.

Numai castelul Kemény, în întunericul aspru ca un postav, se vedea îmbăiat într-o lucire gălbuie şi sulfuroasă; lumina care nu venea de

nicăieri și s-ar fi spus că e o sudoare satanică a zidurilor dospite de umezeală și de mucegai.

Umbra albă îmi juca înainte, ochii cu arzătoarea răceală, mă îndemnau impacient :

— „Haide ! Ce aștepți ? Unde te uiți ?"... Iar șerpuit, se strecură dincolo de zid, unde nemărginirea smîrcurilor se întinse iluminată de zvîrcolirea clipirilor gazoase.

Sub tălpi, în glodul dezgustător, simțeam vietățile băloase încovrigîndu-se în jurul degetelor, îmi scuturam scîrbit piciorul din fugă și goneam încă, încă, sărind peste ochiuri păcurii de apă, călcînd în flăcări care se stingeau brusc, împleticindu-mă în rădăcini înnodate, care mă atrăgeau îndărăt.

Și deodată, răsuflarea mi s-a gîtuit de spaimă.

În urmă, mai alerga cineva.

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu ! Ulu-lu !

Gușatul, cu mîinile lungi, cu pași răschirați, venea șuierîndu-și răsuflarea din cimpoiul de carne, urlînd...

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Cu toate puterile adunate, am început să gonesc mai deznădăjduit ; înainte, fugărind arătarea albă, în urmă, fugărit de jivina omenească, pe care nu o știam ce vrea și de ce aleargă.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Este contagioasă sălbăticirea ? Ceva din strămoșii lacuștri s-a deșteptat în mine ? Nu știu ; dar m-am trezit în goana nebunească, urlînd și eu pe întrecutele, cu gușatul tîmp și nevolnic.

— Uuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu !

Ne îngînam și ne întreceam ; din fugă întorceam capul pe jumătate fiindcă îi simțeam răsuflarea gîfîită în spate ; zvîcneam mai încordat și urlam mai bestial :

— Uuuuu ! Ulululu ! Uuu-Ululu !

Nici un obstacol nu mă oprea. Nici un dezgust. Uneori piciorul intra pînă la gleznă, stropi de abces mă împroșcau în obraz și în ochi, simțeam în gură gustul leșiatic și spurcat al putreziciunilor fermentate, pielea mă ustura de tăieturile săbiilor de papură și poate de mușcăturile animalelor băloase ; dar nimic nu mă oprea, ca o fiară slobozită din mijeala veacurilor. Eram doi care goneam după arătarea lacurilor, și dintre amîndoi, nu gușatul era cel mai aproape de animalitate.

— Uuu ! Ulu-lu ! urlă, la spate, rotind labele uriașe de gorilă.

— Uuuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-urlu ! răspundeam mai îndîrjit, cu un glas pe care nu mi-l cunoșteam și tot nu mi se părea destul de fioros.

Cînd deodată alba fantomă s-a oprit. A fost atît de neașteptat, încît nu mi-am putut curma goana și am trecut prin imaterialul veșmînt.

Am vrut să mă întorc, să văd unde s-a topit, s-o caut îndărăt jucînd în altă parte, chemîndu-mă, cum făcuse pînă atunci. Ceva s-a prăbușit în creștet, trosnindu-mi țeasta ; toate luminile dănțuind pe lacuri s-au stins brusc și am căzut cu fața în glodul vîscos.

Într-atît mi-am adunat ultimele puteri : să-mi întorc obrazul, nările şi gura din mîlul acru şi dospit, ca să-mi feresc răsuflarea liberă. Şi să văd, păşind peste mine şi fugind mai departe, cu mîinile vînturate roată, guşatul, cu răcnetul lui triumfal şi acum rămas singur, stăpîn :

— Uuuu ! Ululu ! Uuuu-Ululu-uuu !

Fundul oceanului era abia luminat de un crepuscul livid. Madrepori, cu braţe de sfeşnic înflorite întindeau o feerică pădure în adîncul înăbuşitor al apelor. Săgetau peşti lungi ca suliţele, se opreau peşti laţi cît tăvile cu ochii bulbucaţi şi ficşi. Stelele mării, gigante, îşi roteau cele cinci braţe ca roza vînturilor. Vietăţi străvezii coborau încet, balansînd clopote fără de sunet. Şi raci uriaşi şi mustăcioşi, necunoscute animale de toate culorile, peşti torpilă descărcînd baterii care cutremurau apa, caracatiţe cu braţe înnodîndu-se dezgustător, înaintînd zvîcnind din pomparea cu bulbuci a lichidului, viermi, crabi, moluşte şi toate jivinele monstruoase şi fantastice ale profunzimilor ; unele mai divine ca păsările şi florile paradisului, altele mai scîrboase şi hîde ca arătările de vis rău, treceau în nesfîrşită procesiune pe dinaintea ochilor, vînîndu-se, ascunzîndu-se, gonindu-se şi îmbrăţişîndu-se în oribile spasmuri.

Aerul ţevii din îmbrăcămintea de scafandru se împuţina înăbuşindu-mi răsuflarea.

Numai aceasta m-a făcut să clatin semnalul care avea să mă tragă în sus, despărțindu-mă cu părere de rău de magica lume a adîncurilor. Reflectorul puternic al lămpii electrice tăia brazde luminoase scormonind unghere de stînci, unde se ascundeau sub alge alte vietăți necunoscute — îmi făgăduiam mîine să mă întorc, odihnit, pentru altă explorare.

Acum funia mă ridica legănat, cu greutățile de plumb atîrnate de picioare, lăsînd dedesubt mișuneala multicoloră din pădurea vrăjită de madrepori.

Apa era mai subțire și mai luminoasă.

Sprinten jucau numai suveicile peștilor.

Mai repede !

Am scuturat semnalul de sonerie, să mă smucească mai repede, fiindcă îmi vîjîiau tîmplele și în îmbrăcămintea de oțel deschideam gura sufocat, ca puii de șoarec sub clopotul aparatelor de făcut vidul în laborator.

Ce-a fost aceasta ?

Ascensiunea s-a oprit. Toată lumina s-a încețoșat acoperită de o caracatiță enormă, care-și întinde multiplele brațe cu ventuze în capăt, să mă cuprindă ; mă strînge încolăcit de-mi trosnește îmbrăcămintea articulată de metal ; mă privește cu ochii holbați din capul fără frunte și cu o smucitură mi-a smuls țeava, prin care aerul a fugit, lăsînd să gîlgîie apa ucigașă : Uuuu-Ululu, Uuuu-Ululu !

Mă zvîrcolesc fără putere, cu vinele plesnind şi cu răsuflarea retezată ; ochii imenşi şi neclintiţi, aproape de tot deasupra ochilor mei, mă privesc atent, cu o crudă şi satisfăcută curiozitate — şi caracatiţa rîde, rîde cu glas omenesc.

Cu o ultimă deznădejde încerc să resping vîscoasa îmbrăţişare. Tentaculele se desprind ; au rămas numai ochii plecaţi pe fruntea mea, bulbucaţi şi sticloşi. Le implor îndurare. N-am venit cu nici un gînd rău. Nu voi mai tulbura niciodată împărăţia apelor. O nevinovată şi omenească curiozitate... Dar niciodată nu mai revin ; jur !

Ochii se îmbunează aplecaţi cu aceeaşi atenţie să-mi sondeze privirea, de astă dată fără cruda răutate. Tot mai aproape, mai atent şi mai îndelung, pînă ce se prefac în ochii gălbui, de după ochelarii cu lentilă bombată şi cu ramă de baga, ai avocat-doctorului juridic Silvestru Hotăran.

— Uff ! Bine că dădu Sfîntul şi te-am văzut întors la viaţă ! suspină uşurat avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, îndreptîndu-se greoi de şale şi strîngîndu-mi mîna întinsă neînsufleţit pe cearceaful alb.

Încerc să surîd încă nedumerit unde mă aflu.

Rotesc ochii : pereţi albi ripolinaţi, fereastră înaltă fără perdele, patul de fier, şi peste cap, la căpătîi, foaia de observaţie.

Aşadar, o cameră de sanatoriu !

Ce blîndă și bună e lumina caldă, năvălind val, prin fereastra deschisă ! Și garoafele de pe măsuța de metal, cu miros dumnezeiesc !

Vreau să mă mișc între pernele mari. Nici brațele, nici trupul nu se supun.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă contemplă cu o maternă încîntare, frecîndu-și mîinile bunduce și păroase.

— O ! Bată-te că mi-ai și făcut o istorie, cum ai rămas singur ! mă mustră cu bunătate, clătinînd a amenințare inofensivă, arătătorul scurt și gros, ca un francfurter.

— Cine și-ar fi imaginat ?... Prostii... Nici eu nu știu !... am îngăimat, dezvinovățindu-mă și încă o dată, încercînd să mă întorc pe o coastă.

— Acum stai liniștit ! îmi poruncește, așezîndu-se alături, pe marginea patului. Totul e bine dacă sfîrșește cu bine... Și totul s-a sfîrșit mai bine decît îmi închipuiam. Singurul necaz, l-ai tras dumneata... Dar acum, că te văd trecut de criză, pot spune că mi-ai fost un noroc. L-ai plătit scump, erai să-l plătești cu viața ; dar, dragă domnule, ai dezlegat o taină.. Ai limpezit o controversă juridică, de la care puteam să mai aștept încurcături...

— Nu înțeleg ! am spus.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran îmi puse pe umăr palma lată ca o broască țestoasă, în chip de prietenească solicitudine :

— Ai să mai ai răbdare și am să-ți povestesc.

Acum nu trebuie să te ostenești... Medicul ți-a recomandat liniște...

— Și dumneata crezi că o să am liniște dacă nu-mi spui acum ?... Tot timpul am să mă gîndesc... Am să fac tot soiul de supoziții ! m-am îndărătnicit, abia întors la viață și din nou stăpînit de demonul curiozității. În loc să dorm sau să nu cuget la nimic, am să-mi frămînt mintea să aflu...· Dumneata numești aceasta liniște ? am stăruit, înțelegînd că fermitatea doctorului juridic Silvestru Hotăran începe să se clatine.

Se ridică în picioare, măsurînd cu pași apăsați de cîteva ori camera în lung și în lat, cu mîinile la spate ; privi pe fereastră, se întoarse.

— Dealtfel, poate e mai bine ! spuse, oprindu-se și trăgîndu-și un scaun în fața mea. Toată istoria e scurtă... Acum două săptămîni cînd te-am găsit...

— Acum două săptămîni ?... am întrebat, și îndată am căutat cu ochii la calendarul din perete.

Într-adevăr : 29 august... Sînt două săptămîni de cînd zac fără cunoștință...

— Acum două săptămîni, reluă avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cînd te-am găsit căzut în mlaștina aia ticăloasă, după ce te-am adus aci, la Cluj, să te predau în seama medicilor, ne-am întors să procedăm la o anchetă mai amănunțită... Cu autoritățile, bineînțeles. Și n-am greșit. Am descoperit la cîțiva pași de unde căzuseși, în nămol îngropat și în descom-

punere, trupul contesei Aranka Kemény... Ne-a fost ușor să stabilim identitatea... După inelul din deget, după carabina de alături, după ce s-a mai putut cunoaște din îmbrăcămintea putredă... Mai greu este de stabilit cum de a ajuns acolo. Părerea judelui e că s-a înecat și că trupul s-a scufundat singur cu timpul, în mlaștină. S-a înecat din accident, sinucidere, asasinat?... Aceasta, dragă domnule, n-are s-o știe niciodată, nimeni. Ca măsură de precauție a fost arestat Gyula gușatul... Dar e nevolnic; nu-i poți scoate un cuvînt, e mai dobitoc decît dobitoacele din curte... L-am arestat, fiindcă e frate cu fostul locotenent Tivadar Vágo și fiindcă după spusele slugilor, își adora cu simțirea lui de gușat stăpîna... Mi-am spus că, poate gelos pe cele cîteva plimbări nevinovate ale contesei Aranka în tovărășia lui Tivadar Vágo, în cugetul lui de nerod și de nebun va fi mijit ideea crimei... Dar acestea sînt numai presupuneri. Fapt este că descoperirea a înlăturat cea din urmă complicație. Înțelegi bine, că în materie de succesiune, data morții e de cea mai mare însemnătate. Dacă se dovedea că Aranka a murit după contele Andor, atunci asupra averii puteau să ridice pretenții succesorii ei ascendenți, adică neamurile Anei Porumbacu, Gheorghe Porumbacu și așa mai departe. Cu alte cuvinte tot felul de complicații. Acum lucrul e simplificat: ultimul decedat în ordinea cronologică, e contele Andor, și cum a murit

fără testament, averea merge după lege succesorilor de drept, în speță clienților mei... După cum vezi, datorită peripețiilor dumitale au fost înlăturate și cele din urmă dificultăți juridice. Pot spune că îți datorăm recunoștință.

— Mersi ! am întrerupt sec, fără entuziasm, aflînd prozaicul deznodămînt al peripețiilor pe care nu le va ști niciodată, nimeni.

Și am tăcut un timp, cu ochii închiși, revăzînd fantasma albă și sprintenă a domniței Aranka, despre care acum înțelegeam că-și căuta odihna unui mormînt creștinesc și de-aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor.

Pe urmă, într-un tîrziu, mai mult de politețe, decît de curiozitate, am întrebat :

— Dar castelul ? Biblioteca ? Licitația a fost ?

— O ! da ! răspunse, frecîndu-și mîinile cu stăpînită satisfacție avocat dr. juridic Silvestru Hotăran. Au mers lucrurile mai fain decît mă așteptam.

Plecîndu-se să-mi destăinuie, cu glas mai scăzut :

— Am pus să liciteze pentru două mii de jugăre de bălți, un om al meu... Le-am luat pe nimic. Nici nu se prezenta să le liciteze nimeni. Cine, ce să facă, cu două mii de jugăre de bălți, papură și smîrcuri ?... Cuibar de țînțari și de friguri palustre. Eu, o iau sistematic. Irigații, canalizări... În cinci ani de muncă, scot aur... Și sînt și cu conștiința curată : n-am ofertat,

decît fiindcă nu se prezenta nimeni. Nu-i drept, dragă domnule ?

În loc de răspuns, ochii mei s-au oprit stăruitor la paharul deșert de la căpătîi, cu urme grase și opace de degete. „Exact, limpede ca acest cristal !" — am gîndit, amintindu-mi episodul de acum două săptămîni, cînd avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, urmărindu-mi privirea, înțelese cu toate acestea la ce-am cugetat, fiindcă roși, dovedind o subtilitate în citirea gîndurilor ascunse, la care nu m-aș fi așteptat, nicicînd.

— Și cărțile ? Biblioteca ? am întrebat, numai ca să risipesc jena acestei osînde fără cuvinte.

— A ! cărțile ! vorbi cu însuflețire, avocatul dr. juridic. Închipuiește-ți, dragă domnule, că am avut cea mai mare surpriză !... Mă temeam că n-are să se prezinte nimeni. Și a venit un ovrei tocmai de la Pesta, un anticar, care cunoștea dinainte biblioteca. A oferit, cît nu mă așteptam : zece mii de pengö... Dar am avut grijă și de dumneata, dragă domnule, m-am înțeles cu el să aleg întîi măcar o sută de volume pentru dumneata... Și m-a ajutat el, foarte de treabă și serviabil. Uite ! îmi spuse, arătîndu-mi înșirate pe dușumea, lîngă perete, un șir de cărți, cu fericirea unui om care a pregătit o mare și plăcută surpriză.

Am vrut să mă ridic într-un cot, să privesc lacom.

— Te rog, stai liniștit ! mă îndesă la locul meu avocat dr. juridic Silvestru Hotăran, cu palma lată cît broasca țestoasă. Ți le aduc, eu, să le vezi, pe rînd...

Și îmi cără pe rînd, cărțile, ștergîndu-le praful de pe legăturile de piele, cu batista despăturită și așteptînd exclamațiile mele de surpriză și de recunoștință, cu seninătatea bună a unui bunic care a pus la cale cel mai neașteptat dar nepotului.

Erau numai cărți oculiste, de magie, de spiritism și de reîncarnații, toate noi, de trei și de patru decenii alese după cît se înfățișau mai arătoase, legăturile proaspete și aurite. Toate prețuind, pentru mine, mai puțin decît greutatea lor la cîntar. Nici una din celelalte rare și prețioase, rătăcite măcar din întîmplare. Anticarul „serviabil“ de la Pesta nu se oferise degeaba, să adauge priceperea lui la nepriceperea avocatului procurist ! Dr. juridic Silvestru Hotăran aștepta încîntat și oarecum mirat, de prea searbădul meu entuziasm.

— Zici că pentru toată biblioteca a oferit zece mii de pengö ?... Cît fac zece mii de pengö în monedă românească ? am întrebat, privind în tavan, unde se topea tot furgonul meu himeric de cărți : o avere.

— Aproape trei sute de mii de lei ! răspunse prompt și triumfal, dr. juridic Silvestru Hotăran. Aș fi fost încîntat, după evaluarea mea, să luăm cincizeci de mii de lei ; și a dat trei sute

de mii... Un nebun !... Nu m-aş mira să aflu că a ajuns la faliment în scurtă vreme...

— Doctore, doctore ! am rostit amar... Biblioteca contelui Kemény preţuia cu ochii închişi, cinci-şase milioane... Erau cărţi acolo care au să fie plătite, una singură, cu zece mii de pengö şi mai mult.

Avocat dr. juridic Silvestru Hotăran mă privi cu neîncredere prin ochelarii lui bombaţi. Pe urmă dădu din cap, şi se apropie să-mi aşeze mai bine, sub bărbie, cearceaful alb :

— Nu trebuia să te ostenesc... A spus bine medicul. Ai încă febră ! Să-ţi pun termometrul...

POSTFAȚĂ

Reprezentarea realității în literatură pune de la început problema noțiunii realitate și a mecanismului proiectării acesteia în conștiința noastră. Literatura în general și cea fantastică, în special, sînt prea strîns legate de cunoaștere ca să nu fie necesare unele lămuriri prealabile în această privință cu tot coeficientul de probabilitate ce însoțește orice încercare de explicație.

Cunoașterea părea la început, primilor gînditori, înainte de a se fi format ca problemă, ceva de la sine înțeles. Lucrurile nu puteau fi altceva decît se arătau prin simțuri și erau înregistrate de ele. Tot ceea ce cădea deci sub incidența acestora alcătuia realitatea obiectivă, cum spunem azi, în afară de conștiință și independentă de ea. Dar nu a trecut mult timp ca să se constate că simțurile erau schimbătoare și sursă de erori, așa cum nici lucrurile nu păreau să aibă o stabilitate. Nici transformările și schimbarea perpetuă, nici poarta prin care ele pătrundeau în suflet nu puteau constitui o garanție și de aceea,

dincolo de lucruri, s-a presupus o permanență a lor, ceva neschimbător care le făcea să fie așa și nu altfel. Dar permanențele, care apoi au primit diverse nume pînă la aceea de esență cu care operăm astăzi, nu erau perceptibile, deschizîndu-se astfel perspectiva largă a realității subiective și a felului cum lumea dinafară de noi se răsfrîngea totuși în conștiință, alcătuind împreună noțiunea „realitate" atît de cuprinzătoare.

Nu este cazul să refacem nici măcar pe scurt procesul îndelungat pe care gînditorii l-au purtat pînă la formarea cunoașterii ca problemă. Este suficient să amintim că, în mare, două sînt direcțiile cunoașterii încă de pe vremea grecilor, perpetuate cu mici variațiuni pînă în zilele noastre. Fie că s-a teoretizat cunoașterea senzorială-rațională, adecvată-neadecvată, părere-adevăr, justă-plină de umbre, noțiunile nu fac decît să trimită la cele două planuri ale existenței, fenomenal și esențial, sensibil-inteligibil pe de o parte, și să arate cele două mari curente ale cunoașterii: empirismul și raționalismul din care apoi se vor desprinde diverse forme caracteristice. Dar în clipa în care se urmărea o cunoaștere integrală, corespunzătoare tuturor nevoilor interioare, conștiința în întregime, cu toate tendințele contradictorii de la rațional la irațional, de la sentimentul estetic la responsabilitatea morală, de la precizia științifică la rigoarea logică, de la întrebările și răspunsurile cele mai ciudate la dialectică, încerca acordul cu existența, cunoașterea și statornicirea acesteia în repere neschimbătoare.

Pe de altă parte, pentru explicitarea atîtor nedeterminări cîte au pus inițial lucrurile, pînă cînd gînditorii au încercat o explicație, animismul primitiv a jucat un rol important, postulîndu-se însuflețirea tuturor lucrurilor, în felul în care mai există și azi în unele părți ale lumii, apoi, pe măsură ce mitul s-a raționalizat iar determinările s-au făcut, să se înlocuiască întreaga însuflețire cu energia specifică sau cu o structură proprie pe măsura descoperirilor științifice treptate.

Planul nevăzut al existenței, gîndit dar tot atît de real ca și cel ce cădea sub simțuri, a pus problema cunoașterii într-o situație dificilă, gîndirea secondată de imaginație făcînd proiectările cele mai neașteptate. Este suficient să amintim proiectarea cosmică a numărului cu tot ceea ce atitudinea a adus după sine, armonia universală, muzica sferelor, dar mai ales fundătura în care Parmenide a ajuns operînd transferul de planuri. Pentru că, în felul acesta, gîndirea se identifica cu existența sau, ca să folosim cuvintele Eleatului: *„e totuna a gîndi cu a fi"*. Imixtiunea principiului logic pe plan ontologic a dus la viziunea eleată despre lume, o viziune fantastică și plină de spaime pentru omul obișnuit ce se afla, sau credea el că se află, într-o lume structurată pe un plan al prefacerilor evidente și după o rînduială anume. Acestui transfer de structuri, care este doar punctul de plecare al explicației ce ne interesează, i-au urmat speculațiile cele mai insolite pe plan filozofic, atingînd acele stranii și nu mai puțin fantastice para-

doxuri ale lui Zenon, de natură să ne facă să înțelegem și mai limpede procesul substituirii și ruptura ce se produce cînd nu se păstrează echilibrul, relativ firește, între cele două tendințe. Sau acele viziuni ontologice ce închipuie realități pline de mister și frumusețe mai mult decît de adevăr și rigoare.

E aici, în capacitatea gîndirii de a proiecta în orizontul cunoașterii structurile cele mai ciudate, noțiunile cele mai stranii, toate cu pretenție de realitate, poarta de intrare în cetatea nu numai a fantasticului ci a artei întregi care urmează după cunoaștere. După o cunoaștere ce prezintă ea însăși, așa cum se știe, atîtea neașteptate și imprevizibile direcții. Cine citește, fără a fi familiarizat cu problemele de filozofie, poema lui Parmenide, versurile lui Empedocle sau miturile platonice, are impresia că plutește în plin fantastic. Dar mistica culorilor, „vedenia“ fenomenului originar, absolutul, lucrul în sine și toate reprezentările ce stau la temelia atîtor sisteme ce sînt altceva decît proiectări pe care întîlnindu-le într-o carte de literatură le-am califica fără multă întîrziere și multă gîndire drept misterioase și inexplicabile pentru că ne conduc pe un tărîm ciudat și necontrolabil, chiar dacă recunoaștem o structură proprie și o logică interioară, operînd doar acolo, dincolo de noi sau de datele așa-zicînd obiective ale realității. Sau în noi, fie pe planul imaginar sau în adîncul necontrolabil și plin de surprize al inconștientului. Reținînd animismul, forța de proiectare a imaginației și gîndirii, planurile realității și felul în care cunoașterea

construia un model ideal paralel cu cel real, la care putem adăuga și funcția magică a cuvîntului, așa cum s-a circumscris încă din antichitate și iată întregul arsenal al literaturii fantastice. Gîndirea, prin pretenția ei de identificare cu existența, face un salt, situîndu-ne dintr-o dată pe un plan fără acoperire după unii, cu orice acoperire posibilă după alții.

Ar fi greu de făcut și, dealtfel, inoperant, trimiteri precise într-o zonă atît de imprecisă ca aceea a fantasticului, concept încărcat cu multiple semnificații și care poate fi privit din nenumărate puncte de vedere. Atitudinea fantastică este urmarea fie a unei tensiuni interioare, a unei activități febrile ce-și are originea în zonele umbrite ale conștiinței, fie a decalajului dintre cele cunoscute și necunoscute încă pe plan existențial. Posibile sau imaginare, cu sau fără caracter de probabilitate. Dar nu faptul că avem conștiința unor obsesii, a unui dezechilibru între funcțiile psihice (vis, viziuni, stafii chiar) sau a unui „dincolo" de fenomene investit cu diverse tării, ci neliniștea creată într-o conștiință plină de întrebări și dornică de cele mai neobișnuite răspunsuri determină atmosfera, sarcina și fiorul fantasticului. Atmosferă ciudată și dincolo de orice convențional, sarcini nedeterminante, necunoscute, misterioase, dar posibile măcar unele din ele și fiorul unei așteptări, neliniști, frici, motivată sau nemotivată, a unei apăsări de natură să întărească un sentiment insuficient lămurit, dar copleșitor ca o ceață ce se lasă mai grea decît un munte atunci cînd te afli rătăcind pe poteci nestră-

bătute, pline de surprize și de primejdii peste care nu poți trece.

Cezar Petrescu, scriitor și cu vocație fantastică, a încercat să-și definească singur activitatea în această perspectivă atunci cînd definitivîndu-și *Cronica veacului XX* și-a grupat scrierile de această natură sub titlul : *Fantasticul interior*, din care făceau parte volumele de nuvele : *Omul din vis* (1926), *Omul care și-a găsit umbra* (1928), *Aranca, știma lacurilor* (1929) *și* romanele : *Simfonia fantastică, Baletul mecanic* și *Madala*, ultimul nescris. Din aceeași dorință de a explica nu numai compartimentarea făcută dar însuși procesul de creație, scriitorul a teoretizat așa-numita *„investigație verticală“*, înțelegînd prin aceasta sondarea adîncurilor conștiinței dar și urmărirea proiectărilor ei ciudate și *„investigația orizontală“* ce se duce pe planul social al relațiilor dintre oameni. Firește că fantasticul interior este, în concepția romancierului, legat de întîia modalitate amintită, deși întreaga lui activitate epică ne îndreptățește să ridicăm mari semne de întrebare asupra ambelor direcții.

Eticheta fantasticului interior este destul de greu de acceptat, nu pentru că ea nu ar arăta direcția psihologică a fantasticului așa cum este circumscrisă de către exegeți, ci pentru că nu este acoperită de substanța epică a nuvelelor sale, ținînd mai degrabă de senzaționalul fantastic sau de un senzațional cu infiltrații fantastice. Iar investigațiile psihologice sînt aproape inexistente în majoritatea nuvelelor. Nici vorbă de o analiză a problemelor de conștiință, așa

cum ne-au obişnuit scriitorii moderni, ci doar de declanşare a unor întîmplări bizare sau a unor obsesii urmărite mai mult exterior decît într-o introspecţie subtilă, cum era de aşteptat. Aşa se explică de ce critica le-a primit cu mari rezerve, Pompiliu Constantinescu vorbind de *„coincidenţele fatale"*, G. Călinescu de *„disproporţia între spaţiul real şi curgerea imaginaţiei sau a vorbelor"*, adică de senzaţional, cu toate că îi recunoştea meritul inventivităţii, îmbogăţind astfel literatura română lipsită, după părerea criticului, de acest element. Realitatea este că romancierul n-a reuşit să echilibreze cele două tendinţe principale ale întregii lui opere, una ţinînd de experienţă, de viaţa reală cu adînci implicaţii sociale şi cealaltă de imaginaţia nestăvilită, de senzaţional şi anecdotic, vis, obsesii sau superstiţii ; să echilibreze, adică, realitatea cu suprarealitatea sau chiar numai cu procesele psihologice. Lăsîndu-se prea uşor furat de jocul întîmplărilor şi de alunecarea spre suprarealitate, pornind totuşi de la elemente concrete sau de la evenimente trăite, a sfîrşit prin a nesocoti elementele primeia, devenind senzaţional şi melodramatic şi elementele celeilalte insuficient asimilate şi convertite artisticeşte, atingînd procedeele descriptive ale unei literaturi realiste în defavoarea adîncirii.

Două sînt nuvelele fantastice cele mai reuşite, deşi nici celelalte aparţinînd genului nu sînt lipsite de interes. Asupra nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* critica a fost unanim elogioasă. Şi în *Aranca, ştima lacurilor* s-a preţuit realizarea artistică şi culoa-

rea exotică, vorbindu-se de un exotism românesc. Tudor Vianu are cuvinte de prețuire și pentru nuvela *Omul din vis*, aspru criticată de către Pompiliu Constantinescu.

Senzaționalul este o caracteristică a întregii literaturi scrise de Cezar Petrescu. E cu atît mai evident în nuvelele ce poartă pecetea fantasticului interior în intenția autorului. Oricît ne-ar asigura că : „*viața depășește mai des decît se crede fantasmagoriile imaginației*", totuși, întîlnirea cu Guynemer, aviatorul francez dispărut în timpul războiului, în creierul munților, deși posibilă teoretic, este cu totul senzațională. Senzațională e identificarea celor din vis cu realitatea, așa cum se petrec lucrurile în nuvela *Omul din vis*, obsesia umbrei sau terifiantele obsesii din *Somnul*. Tot atît de senzațional debutează *Aranca, știma lacurilor*, prin moștenirea neașteptată a familiei Kemény, dezinteresul acesteia pentru moștenire, căsătoria contelui Andor cu țăranca Ana Porumbacu din Racovița Sibiului. Coincidențele senzaționale continuă prin alegerea la întîmplare, dintr-un anuar, a avocatului Silvestru Hotăran despre care familia de la Budapesta nu avea nici o informație. Doi Kemény, unul creștin, altul turcit, se întîlnesc și luptă pe domeniile din Ardeal ale familiei. Febră, insomnii, delirul contelui Andor, accidentul sau sinuciderea contesei Ana, vedenii, spiritism, întîlnirile cu bătrînii și gușatul, „*figuri din care orice umanitate era uscată*", accidentul, uciderea sau sinuciderea contesei Aranca, pustiul, dezolarea, etc.

Cu toate acestea nuvela este, alături de *Adevărata moarte a lui Guynemer*, una din cele mai echilibrate pe care le-a scris Cezar Petrescu. Se bazează pe o veche superstiție după care, dispărutul, printr-o moarte violentă și neștiută, nu are liniște pînă cînd trupul nu-i este îngropat după rînduială. Intrarea în fantastic, prin poarta realității însă, este pregătită din timp și cu mijloacele cele mai adecvate prin cîteva deschideri discrete, dar revelatorii. Cîteva aluzii ale avocatului Silvestru Hotăran la începutul călătoriei întreprinse împreună cu autorul la moșia Kemény, scoasă la licitație: *„vom rămîne cel puțin trei zile într-un ținut cu adevărat pustiu"*. E vorba de o moștenire stranie și de moștenitori tot atît de stranii, de un castel cu stafii luate în derîdere, de *„întîmplări neguroase și romantice"*. Deocamdată toate acestea nu spun mare lucru dar stîrnesc interesul, pregătindu-ne pentru necunoscutul și neașteptatul ce o să urmeze.

Prezentarea vieții familiei Kemény, ca un proces-verbal prescurtat, duce mai departe prin trimiterile la ciudățeniile presupuse ale acestei aristocratice spițe maghiare încrucișate cu sînge românesc. Contele Andor s-a născut cu o sensibilitate bolnăvicioasă. Febrele, viziunile, delirul pe care avocatul le pune pe seama malariei, îl mistuiau din tinerețe. Nu-i de mirare că mai tîrziu *„în fiecare noapte îi apărea arătarea lui Ștefan Koloman Andrei Kemény făcîndu-i un semn misterios și dispărînd la cîntatul cocoșilor"*, că practică spiritismul iar progenitura, Aranca, va suferi și ea de febră și insomnie. O ereditate încărcată

de la care te poți aștepta la orice. Fantasticul începe însă cu adevărat abia la sosirea pe moșie, prin plecarea neașteptată a avocatului și prima noapte pe care autorul trebuie s-o petreacă singur în pustietățile castelului straniu: *„totul era părăsit și deșert. Nu se mișca nimic"*. O tăcere de nesuportat, singurătatea și sentimentul că e privit insistent de cineva. Erau ochii *„verzui și aurii și negri și viorii în același timp, schimbători, profunzi și hipnotici"* ai portretului contesei Aranca. Recunoașterea împrejurimilor mărește doar sentimentul fricii, alcătuind cadrul neobișnuit în care se va consuma o dramă senzațională și fantastică. În camera de dormit o sticlă de vin străvechi este deșertată pe nerăsuflate. Alt element concret pentru o întîmplare stranie și cu tentă supranaturală pe care parcă autorul înclină s-o explice oarecum logic prin asemenea procedee.

Misterul se dezlănțuie: *„portretul îmi răspunse viu, cu începutul îngăduitor de surîs care nu se hotărîse încă să fie surîs. Am spus* viu*! Era în adevăr* viu". Ceea ce urmează este ușor de bănuit. Vorbește cu portretul, lumina se stinge, bezna sporește misterul dar și teama, apărîndu-i însă în întuneric ochii contesei cu lumina lor rece și nepămînteană: *„ochii scînteiau pretutindeni iar mîinile întinse nu-i puteau captura nicăieri"*. Începe urmărirea nălucii care-l scoate din castel îndreptîndu-l spre smîrcuri. Peisajul devine și el fantastic ca în *Prăbușirea casei Usher*, luna părînd putredă, norii bolnavi. Urmînd stafia, cade în mlaștini exact pe locul în care era contesa Aranca, al că-

rei cadavru fu, în sfîrșit, descoperit. După un vis, tot atît de fantastic ca întîmplarea, se deșteaptă într-un sanatoriu. Zăcuse inconștient cîteva săptămîni. Dezlegarea e plauzibilă într-un fel — după credințele atîtor popoare — misterul rămînînd totuși: *„am tăcut un timp cu ochii închiși, revăzînd fantasma albă și sprintenă a domniței Aranca despre care acum înțelegeam că-și căutase odihna unui mormînt creștinesc și de aceea chema trecătorii s-o izbăvească din putreziciunea smîrcurilor“*.

Viziunea ține de fantasticul folcloric dar autorul uzează de întreaga recuzită a genului. Imaginația curge ca o apă nestăvilită, întîmplările se succed misterioase dar posibile în parte, alunecarea în fantastic făcîndu-se treptat, ca pe o pantă pe care abia o simți. Trecerea „dincolo“ se face pe o punte îngustă, iar comunicarea cu „dincoace“ e permanentă. Este, ca să folosim un termen uzual, o continuă întrepătrundere între cele două planuri, după o dialectică a fenomenului și esenței. Deși apăsarea și spaima ar trebui să fie covîrșitoare rămîn totuși nedeterminate din pricină că, majoritatea elementelor fiind exterioare, sfîrșesc într-o descripție și retorică superficială ce le scade intensitatea. Permanenta legătură dintre planuri și mai ales elementele explicative concrete reduc sentimentul fantasticului, sărăcind atmosfera. Nuvela se salvează și prin coloritul local deși contaminat și acesta de senzaționalul ce se întinde pretutindeni ca o pecingine.

Ceea ce dă valoare deosebită nuvelei *Adevărata moarte a lui Guynemer* este proiectarea unui real posibil după mecanismul unei autentice semnificări mitice. Comunicarea planurilor e mult mai subtilă aici, pentru că nimic nu ne face să credem că depăşim datele realităţii concrete, decît proiecţia mitică de necrezut dar, totuşi, nu imposibilă. Pentru că orice mit, după un mecanism greu de explicat dar corespunzător unor nevoi adînci, asemenea oricărei ipoteze, are un grad de probabilitate, nu de certitudine. Probabilitate ducîndu-ne pe un tărîm unde gîndirea şi imaginaţia pot opera în voie. Senzaţionalul îneacă, însă, totul şi-n această echilibrată nuvelă, ca o apă revărsată lăsînd din loc în loc înălţimile ca nişte insule pierdute să ne ofere terenul sigur al unei lumi gata să dispară sau poate gata să se nască. Construcţia e ingenioasă iar poezia rezistă peste senzaţional. Cadrul plin de vrajă, omul ciudat, bizare fiind întîmplările şi întîlnirea : *„ochii căutau acum în altă parte. Poate în stîncile sure, care ne împresurau ca ziduri inexpugnabile de temniţă. Sau poate nici nu vedeau nimic. De astănoapte, de cînd am poposit rătăcind aici, tîrîndu-mi piciorul scrîntit şi instalîndu-mă oarecum silnic în adăpostul necunoscuţilor cu chilia lor din stîncă, omul acesta bizar mi s-a părut că nu priveşte ca ceilalţi oameni. Ochii trec absenţi dincolo de obstacolul materiei. Văd în nevăzut sau urmăresc numai o halucinantă vedenie lăuntrică“.*

Omul care urmărea lupta dintre vultur şi şoim, una din paginile de excepţie scrise de Cezar Petrescu, era

un necunoscut rătăcit în munți, care avea o „taină" a lui pe care autorul, întîlnindu-l din întîmplare — coincidență ciudată dar, totuși, necesară invenției literare — așteaptă s-o descifreze, mai mult ca sigur fiind că necunoscutul o va face din proprie inițiativă. Proiecția mitică a eroului Guynemer, aviator francez dispărut la vîrsta de 23 ani în septembrie 1917, e făcută cu îndemînare și artă: *„gîndește-te la sfîrșitul acela misterios și plin de noblețe, cum nu l-ar fi imaginat nici o baladă: Guynemer, pierdut în văzduhuri, fără să lase o urmă a aparatului, fără ca nimeni să-i găsească vreodată corpul. Nici sînge, nici așchii, nici cadavru carbonizat! Nici un mormînt. Om al cerului; l-a luat cerul și nu l-a mai redat viermuielii pămîntești, ca să-l păstreze pur și intact, pînă la sfîrșitul sfîrșiturilor"*. Ca în orice mit al eroului se pornește de la un caz real. Căpitanul Guynemer, unul din eroii aerului, a luptat și s-a prăbușit în timpul războiului. Pentru că faptele lui de vitejie au ieșit din comun se spunea că încheiase un pact cu cerul iar la dispariție, negăsindu-se nici avionul, nici pilotul, legenda s-a creat repede. Întîlnirea cu el pare cu atît mai surprinzătoare chiar dacă spaima de care vorbește autorul este exagerată: *„De aseară, de cînd căzusem între acești schimnici ai deșertului de piatră, retrăiam aceeași neîncredere în propria-mi luciditate și aceeași teamă de mine însumi. Se insinua perfid, ca începutul de panică treptată care paralizează brațele celui mai sigur de el înotător cînd, sub apa calmă și de amăgitoare inerție, simte o altă apă vie, frămîntată de cu-*

renţi încropiţi şi reci, tîrîndu-l şi absorbindu-l, în ventuza unui aspirator. Tot ce vedeam de aseară încoace era atît de în afară de firesc!"

Ceea ce urmează, oricît de senzaţional ar fi, de frumos şi de romantic totodată, are mai puţină importanţă decît semnificaţia acelei proiectări. Pe de o parte, mitul eroului construit cu mijloace lirice ca un tablou luminat de o sursă necunoscută sporindu-i frumuseţea. În el s-au pus tot ceea ce a construit imaginaţia fierbinte a celor ce au străbătut sau au voit doar să străbată văzduhul. Pînză reprezentînd dorinţi, aspiraţii, nostalgii, un chip cunoscut cîndva, devenit imagine proiectată, tip ideal, model exemplar. Pe de altă parte, eroul mitului, asemeni şoimului în văzduh sau albatrosului stăpîn peste zări, jos, pe pămînt, cu aripa atîrnîndu-i în ţărînă, privind cu deznădejde cerul unde nu va mai ajunge niciodată pentru că aripile l-au lăsat între umbrele şi mizeriile existenţei cotidiene. Interesul nuvelei e în tensiunea dintre cele două planuri puse faţă-n faţă. Din această confruntare şi sentimentul apăsător al inutilităţii, al absurdului chiar. Decalajul dintre ele aduce după sine îndoiala dacă cele ce se petrec sînt reale sau fictive, dacă nu cumva s-a trecut dincolo într-un necunoscut posibil dar care scapă, totuşi, mijloacelor noastre de cunoaştere. E mai mult tragism decît spaimă în acest neprevăzut ce intervine asemenea unei forţe faţă de care nu ai cum reacţiona şi pe care trebuie s-o accepţi. Orice intervenţie e inutilă: Guynemer se supune mitului, se jertfeşte legendei rămînînd în pus-

tietatea munților ce l-au înghițit în realitate, asemenea văzduhului limpede ce l-a înghițit în poveste. Este și frumusețea invenției, oricît ar părea de nefirească, dar și gîndul îndrăzneț ce despică asemenea unei lame subțiri realitatea în două: două părți ce alcătuiesc un singur tot iar tăietura e atît de fină încît parcă nici nu există, nici n-a despărțit părțile. Fascicolul de lumină întîlnește umbrele iar farmecul nopții rămîne complementar limpezimilor zilei. Reprezentările mitice sînt dezmințite de realitatea ce pare alt mit, inversat, pentru că eroul, el însuși, respinge propriul său mit acceptînd situația unei iubiri și singurătăți veșnice ce l-a neantizat într-un fel. Deși viu, descoperit acolo, departe, într-un peisaj agrest, mitic și el, străin de lume, în inutilitatea și nevrednicia lui era *„mai mort decît îl cred cu toții mort"*. Consecință firească a celui ce trăiește în mit, în statuia ce i s-a ridicat încă în viață fiind și nu într-o realitate nefirească și imposibilă de acceptat. Mitul concurînd realitatea devine adevărata realitate, suprarealitatea, iar viața lui Guynemer — așa cum o ducea de la apoteoza văzduhului și e surprinsă în acea neașteptată întîlnire din munți — raportată la mitul lui pare doar o subrealitate nesemnificativă și inutilă. Povestea și-a devorat eroul.

Alături de fantasticul cu elemente folclorice sau de altă natură, dar tot în direcție ontologică (ca și în nuvela *Palace*), de proiecția mitică într-un fantastic sublimat, există și o a treia modalitate pe care Cezar Petrescu a utilizat-o în mai multe din nuvelele lui.

O modalitate ce se revendică de la psihanaliză și care nu are nici o motivare decît poate în simptomele unor maladii psihice. *Somnul* deși cea mai nerealizată sub raport artistic rămîne tipică. Sîntem puși dintru început *in medias res: „se împlinesc doi ani de cînd întîia oară am presimțit existența acestei lumi invizibile, perfide și dezgustătoare“.* Despre ce anume poate fi vorba, unde-i această lume atît de deosebită de aceea în care viețuim, deocamdată nu putem ști. Povestirea începe banal și fără nici un indiciu revelator. Eroul, ministeriabil, se afla în așteptarea formării noului guvern (acțiunea se petrece între cele două războaie). Trăia retras, cu frumoasa lui soție, Cordelia, o viață fără complicații. În vederea noului post a deschis însă tuturor casa. În acest punct al povestirii este piatra de hotar între cele două teritorii. Eroul e pus dintr-o dată în lumea invizibilă și perfidă a propriei sale structuri psihice, la discreția unor forțe tulburi copleșitoare ce izvorăsc din subconștientul pe care pînă atunci nici nu-l bănuise măcar.

Soția îi este rîvnită de prietenii politici. Cel mai asiduu este o secătură Bibi Glogoveanu care și dezlănțuie criza. Cordelia îi respinge pe toți dar aici intervine elementul neprevăzut aducînd după el tot atît de neprevăzute întîmplări, fiind ca un teren ce alunecă sau se surpă, deschizînd o prăpastie. E gelozia, explicabilă pînă la un punct dar care este întreținută de ceea ce femeia mărturisește că i se întîmplă în somn. În adevăr, în seara în care începe tragedia, ca la un semnal tras de fatalitatea oarbă și necruțătoare,

visase că se culcase cu acel Bibi. Povestind crispată întîmplarea neplăcută, el e cuprins de mari îndoieli pentru că veghind-o o văzuse în somn senină, zîmbind fericită.

Evenimentele se precipită și acțiunile lui devin necontrolate în raport direct proporțional cu obscuritatea subconștientului, a iraționalului dominant. Analiza unei logici strînse ce ar fi putut aduce redresarea rămîne inoperantă. Ruptura în ordinea firească a lucrurilor se produce nu numai în el dar și-n exterior. Pălmuirea lui Bibi, duelul, plecarea neașteptată în străinătate unde spera pacea și refacerea unui echilibru distrus cu atîta ușurință sînt urmări oarecum firești ale acestei întîmplări nefirești. Dar calvarul obsesiei abia începe. Cordelia visa că se culcă cu toți bărbații întîlniți peste zi și cu o inocență și lipsă de perspicacitate de mirare la o femeie îndrăgostită îi povestea soțului de fiecare dată toate aceste orori. Retragerea la munte, în afara oricărui contact cu oamenii, se dovedește inutilă. Cordelia visează eroii cărților citite, pe bunicul lui mort, pînă cînd, obsedatul, nemaiputînd suporta situația, o sugrumă ca să ucidă visul și să suprime somnul. E un freudism ieftin în jurul căruia Cezar Petrescu a construit o nuvelă cu mult senzațional și neverosimil și cu foarte puțină artă. Pentru că, dacă oarecum obsesia geloziei lui ar fi înțeleasă, mărturisirile ei, deși vede tulburarea și dezechilibrul produs în conștiința soțului său, sînt cu totul puerile.

Sigur, pe această temă se poate scrie oricît şi Cezar Petrescu a şi scris cîteva nuvele schimbînd doar mobilul ce produce ruptura. În *Omul care şi-a găsit umbra* obsesia este propria umbră descoperită la cuvintele unui beţiv : *„nu merit să vă calc pe umbră"*. Umbră ce devine elementul esenţial al întîmplării ca o întrupare a unor responsabilităţi trezite deodată în conştiinţă. Obsesia e urmărită în amănunte adesea nesemnificative, scormonindu-i în primul rînd sufletul încărcat cu atîtea fapte reprobabile uitate, schimbîndu-i felul de viaţă, aducînd ruptura nu numai cu sine dar şi cu oamenii. Existenţa eroului se duce pe două planuri, unul ce ţine de empiric iar altul de fantastic. Pe primul viaţa se desfăşoară normal ca şi cum al doilea nici nu ar exista. Celălalt este ascuns, neştiut de nimeni, hotărîtor însă şi generînd spaimele. Ultimul la antipodul primului, între ele nefiind posibilitate de conciliere. Ruptura e morbidă, terifiantă, în conştiinţa însăşi petrecîndu-se frîngerea cu repercusiuni tragice în afară, în viaţa ce va purta pecetea dureroasă a celor dinăuntru. O obsesie căreia personajul nu i se poate împotrivi, împotriva căreia nu poate lupta datorită dezechilibrului psihic intervenit, ducînd cu necesitatea moirei la deznodămîntul fatal. Dacă senzaţionalul ar fi fost eliminat, rămînea obsesia care, cu toate implicaţiile fantastice, putea fi circumscrisă ca un caz de conştiinţă urmărit cu toate mijloacele analizei şi sublimat artistic. Aşa nu poate fi înregistrat, asemenea *Somnului*, decît ca un caz de interes clinic.

În *Păianjenul negru* obsesia vine de la această neînsemnată arahnidă și duce, în final, la sinuciderea eroului. Cine face o comparație între textul inițial publicat în 1921 în *Gîndirea* și cel din ediția 1961 își dă seama de valoarea primului: concis, cu evenimente conduse cu grijă și economie spre deznodămînt. Textul ultim a fost încărcat în mod inutil cu versuri și mai ales cu o nouă întîmplare ce se întinde pe cîteva pagini diluînd acțiunea, așa cum dealtfel face Cezar Petrescu în multe din scrierile sale. Lucrurile se repetă în *Palace* unde introduce, spre satisfacția unui comentator străin de problemă, o explicație logică unor întîmplări stranii și dincolo de orice logică. Rezultatele sînt mai mult decît tragice, nuvelele avînd în versiunea inițială o frumusețe și o vrajă izvorînd tocmai din atmosfera cețoasă și forțele imprevizibile ce imprimă o mișcare interioară stranie specifică unei astfel de literaturi.

În *Omul din vis* lucrurile sînt mai complicate dar elementul obsesiv este visul. Cel fantastic este corespondența dintre vis și realitate. Alte două teme contrastînd cu întîia și nereușind să alcătuiască un tot organic și fără fisuri submineazǎ fantasticul. Realitatea omului din vis pune problemele acestuia iar coincidența dintre Angela unuia și aceeași Angelă în viața celuilalt este mai mult decît supărătoare. Planurile oricît ar interfera nu pot alcătui un cosmos cu tot senzaționalul și neprevăzutul ce învăluie asemenea unui abur instabil și repede risipit. Pe bună dreptate Pompiliu Constantinescu arăta toate slăbiciunile, de

la combinaţia datelor confuze şi difuze, la melodramatic şi senzaţional, de la realismul unor întîmplări tratate liric la imposibilitatea transfigurării fantastice cu toate elementele introduse şi puţin convertite artistic într-o scriere nu din cele mai reuşite.

Cezar Petrescu n-a fost consecvent faţă de exigenţele genului. Odată intrat într-o stranie atmosferă de taină, trebuia să se conformeze rînduielilor acelui tărîm, imixtiunile ducînd la forme hibride. Rămîn totuşi cîteva nuvele ce constituie o reuşită a genului. Dacă ne-am limita doar la *Aranca, ştima lacurilor* şi *Adevărata moarte a lui Guynemer* ar fi suficient, acestea înfăţişîndu-ne un creator receptiv la multiple modalităţi, unele ancorînd în fantastic, toate dovedind o conştiinţă vie, mişcîndu-se cu uşurinţă pe diverse planuri posibile, imposibile logic, dar totuşi cu o logică proprie, construite metaforic şi mitic, obsesive, halucinante chiar, înecate în senzaţional şi neprevăzut după o tehnică a interferării planurilor ce-i este proprie. O strunire şi o limpezire a revărsării verbale ar fi dus la alte rezultate, superioare artisticeşte. Şi aşa însă, cu toate aceste scăderi, cîteva nuvele rămîn, fiind urmarea unor investigaţii stranii, a unei sondări în adîncul conştiinţei şi a unor proiectări pe care numai o conştiinţă larg deschisă la cele de „dincolo" şi de „dincoace" le poate visa. Toate cuprinse într-o realitate a luminilor şi umbrelor. Cu o ruptură ce se dovedeşte necesară. Legătura cu visul se păstrează în cea mai bună tradiţie romantică şi constituie o dezlegare de tirania concretului şi o des-

chidere spre alte forme tot atît de utile și reale ca primele.

Forme reale și posibile a unei realități cuprinzătoare, plină de necunoscute, din care face parte și conștiința tot atît de imprevizibilă în atitudinea ei dar cu același farmec pe care proiecția fantastică îndreptată și-n interior ca și-n exterior îl aduce. Cu multiple înțelesuri din care am ales unul posibil, alături de alte nenumărate semnificații, ca un drum dintr-o direcție spre același obiectiv spre care pot și se îndreaptă chiar atîtea altele.

ION MAXIM

BIBLIOGRAFIE

A. *SCRIERI CUPRINSE ÎN VOLUM :*

OMUL CARE ŞI-A GĂSIT UMBRA, nuvele, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1928.
ARANCA, ŞTIMA LACURILOR, Bucureşti, Editura Socec, 1929.
ARANCA, ŞTIMA LACURILOR, ediţie definitivă, Bucureşti, Editura Cugetarea, 1943.
DRUMUL CU PLOPI, nuvele, cu o prefaţă de Mihai Gafiţa, Editura pentru Literatură, 1961.

B. *REFERINŢE CRITICE :*

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1941.
Horia Stancu, *Cezar Petrescu*, Editura pentru Literatură, 1958.
Mihai Gafiţa, *Cezar Petrescu*, Editura pentru Literatură, 1963.
Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. IV, Bucureşti, Editura Minerva, 1970.
Tudor Vianu, *Cezar Petrescu* (cu prilejul volumului *Omul din vis*), *Scriitori români*, vol. 3, Biblioteca pentru toţi, Editura Minerva, 1971.
Ion Bălu, *Cezar Petrescu*, Editura Albatros, 1972.

CUPRINSUL

Lector: CHIRATA DUMITRU
Tehnoredactor: AURELIA ANTON

Apărut 1973. Tiraj 37 860 ex. Broşate 34 560 ex. Legate 1/1 3300. Coli tipar 8.

Tiparul executat sub comanda nr. 30 069 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1
Bucureşti
Republica Socialistă România